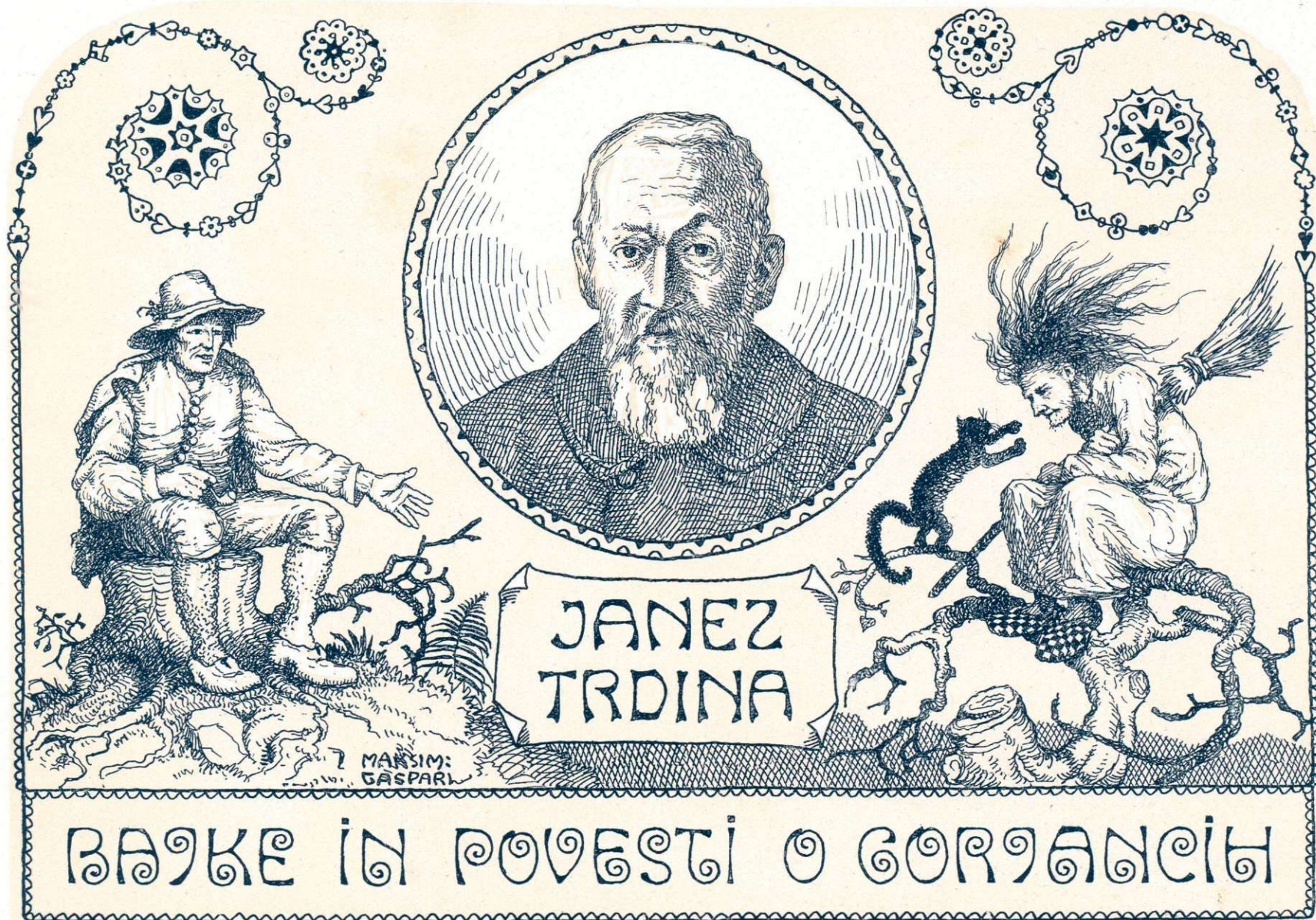

Za Adrijo . . .

Povest iz uskoško - benečanskih bojev. Spisala Lea Fatur.

(Dalje.)

Dan zatem hodi Zora stisnjenih obrvi, skrbnega obraza po hiši. Srce ji veli, da živi Juriša, da se vrne. Ali če ne pride, preden poteče rok žalovanja, ima Milanšič pravico prikrajšati čas zaroke. V takem slučaju . . . „Pojdi k proveditorju na Krk,“ ji je bil rekel Foscari. „Pravico imaš do sreče.“ Pravico ima do sreče — in njena sreča je v globini bistrih, krasnih oči . . . Ah, Ivo — le govori . . . Ne ti, ne Juriša ne poznata želje po ljubezni. Ti in Juriša poznata samo dolžnost, odpoved. Da grem v samostan, blagoslovila bi me oba. Ker mi je zoprna zveza z neljubljenim človekom, me obsojata. Pa če se pokažem junakinjo, če poiščem, rešim brata, mi dovoli gotovo, da ostanem pri njem . . . Milanšič ne bo več maral divjakinje . . .

„Ne jokaj, Milka,“ pravi Zora deklici, ki se topi na svojem ležišču v solzah. „Vzemi sabljo — stopi meni nasproti — tako. Dajva, poizkusiva se biti. Vse svoje orožje mi je zapustil Juriša — zapustil mi tvoj pogum. Vidiš, Milka, jadra na morju? Tako

pohitiva midve z Uskoki v moški obleki, sabljo za pasom. Zbogom, nevredno, nizko žensko življenje! Druge naj stoje okrog ognjišč — junaška kri hrepeni po junaštvu . . . Hej! Na boj! Na maščevanje!“

Vihrajo dolge kite, sablja se sveti. Milka sloni ob zidu, se brani nespretno. Krepak udarec ji izbije sabljo iz nežne roke, preplašena gleda Zoro, ki stoji žareča, velika pred njo. Strašna se ji zdi. „Prosi za življenje!“ kliče Zora in drži ostro sabljo na Milkinih prsih. Ob Milkinem neumno prestrašenem obrazu se zasmeji bojevita, vrže sabljo od sebe, objemlje in tolaži Milko: „O, nisi ti turškega bega hči za boj . . . Doma ostaneš — ostanete vse, Dana, Cveta, Stana. Varujete lonce. Jaz pa z viharjem in burjo . . . hči Uskoka — sestra Juriša Senjanina . . . In pesem bo pela o meni . . .“

„Zora! Gospodarica!“ kliče konjar iz balature navzgor. „Sel gospodarja . . . Haramija . . .“

Tenko zaškripljejo vezeni opančiči, zafrlijo kite. Z vriskom hite deklice od šatev za Zoro, stoje za njo, ko odpre vrata, stopi z naglo kretnjo pred Marka,

ga hoče obsuti z vprašanji — pa se ustavi, stoji v črni obleki visoka, dostojanstvena pred tujcem, ki spremlja haramijo. Dolgograd, plavolas je tujec, mladega, od vetra in solnca ožganega, od prask in bunk razdejanega obraza, upalega života. Nemška plemiška obleka, rdeča suknjica, črne plundre vise v capah na njem. O rokavih ni več sledu. Gole roke so pokrite z obronki. Gologlav, brez orožja, v čevljih, ki gotovo niso njegove noge, podoba, vredna usmiljenja, stoji tujec pred deklicami. Okovi za vratom, rdeč križ na prsih pravi deklicam povest trpljenja. Vitez gre iz turške sužnosti, da si pridobi denarja v odkup. Težavna pot . . . Težavna za revnega plemiča, ki hodi od gradu do gradu, da si nabere odkupnine . . .

Radi dajo, radi zlagajo graščaki, plemiči, kmetje. Ali daj, ko nimaš . . . Ko je redek denar tako pri cesarju kot pri plemiču, pri kmetu. Lahko velikašem. Pošljejo rodbini vest. Pride sel z denarjem. Revež pa mora dobiti poroka. Se mora vrniti z ali brez odkupnine ob dogovorjenem roku. Mora — če mu ne podari blaga roka konja, če ga ne prevesla usmiljen brodnik — mora sam, peš preko gora do domovja.

Nihče se ne veseli odkupnika. Boril bi se, pravijo. Kaj bi se zanašal na odkup. Reši se sam iz sužnosti, ali počakaj, da se zameni odlični turški jetnik zate. Kako korist ima, pravijo, dežela od odkupljenega sužnja. Turek si opomore s krščanskim denarjem pa zastrupi odkupljenega pred odhodom. Da se ne bo mogel več bojevati zoper Turka, ne koristiti sovražniku z znanjem o Turčiji. Odkupljeni pride domov — hira — umrje.

Marsikateri usužnjeni vitez bi rajši ostal, čakal, trpel. Pa Turek, njegov gospodar, ga tepe toliko časa, dokler mu ne obljubi nesrečni suženj odkupnine. Na tujcu, ki je prišel s haramijo, se vidi, da se je ravnal njegov gospodar po tej uspešni metodi. Krute šege krutega časa. Pa kristjani niso nič boljši, tudi oni tepo turškega jetnika, dokler jim ne obljubi, da dobe odkupnino, toliko, kot jo želi jetnikov gospodar.

„Zdrava, Zora kneginjica!“ se klanja Marko. „Pozdrav od gospodarja Juriša. Pošilja ti gosta. Viteza tukaj. Naroča ti, da strežeš Matiju Podstenskemu. Glej — dolga, mučna pot je za nama. Drač in trnje sta nama raztrgala obleko, opanki so preluknjani . . .“

„Sprejmi te Bog, vitez!“ se pokloni Zora tujcu. „Srečen naj bo tvoj dohod v našo hišo. A ve, deklice, zasukajte se. Pokrijte mizo, pripravite dehtečo kopel za ranjenega viteza, prinesite mu Juriševe obleke, perila.“

Podstenski odide v Juriševe sobe. V prizemnici sedi Marko pri vinu in pogači. Je zadušno, meče vino vaze, pravi Zori in Milki, kako je bil prišel do

Velebita, do prognancev. Pri njih je bil Podstenski. Spravljali so se ravno v Bosno — hoteli v Sarajevo. Ko je naznanil Marko prognancem pomiloščenje, so se razveselili burno. Podstenski jim je čestital in rekel: „Ker se vračate zdaj na dom, dovolite, da grem z vami — in od tam naprej proti svojemu domu.“

Juriša je čital Zorino pismo, se zamislil. Na besede Podstenskega je planil pokonci: „Kaj misliš, vitez, o uskoškem vojvodu? Trda je naša vera! Kot sem rekel: Mi gremo, zaplešemo kolo po Bosni — do Sarajeva. Privedemo ti tvojo Medo, Kjamilbegovo zlato in tvojega poroka. Od tistega zlata odštejem Kjamilu tvojo odkupnino, da ne bo rekel pogan, da ga je prevaril kristjan.“

Podstenski je prosil Juriša, da naj se ne izpostavlja radi njega nevarnosti, da naj se vrne domov, kjer ga čaka težko sestra, čakajo prijatelji. A Juriša je ostal trden in vsi tovariši, vražja uskoška kri, so šli rajši plenit v Bosno, kot počivat v Senj . . .

Marku je velel Juriša, odvesti Podstenskega v Senj, na njegov dom. Tam naj se zdravi, počiva, da sprejme čil, oživiljen nevesto in prostost. Za Zoro je naročil Juriša, da uredi že on vse, ko pride, naj se le potolaži.

Naj se le potolaži! Oh ta brat, katerega ne spravijo njene solze iz njegove ravnodušnosti, ki ne ve, ne razume, kaj je žensko srce . . . Naj se le potolaži! To je odgovor na njene prošnje . . . On pa se podaja lahkomišlno v smrtne nevarnosti. Zakaj? Kako? To ji razloži natančneje Podstenski, ko se odpočije, okreпча.

Vitez in Marko bi bila prišla že pred dvema tednoma. Pa doletela ju je nezgoda: Plula sta mimo rtov in grebenov Velebita. Utrujena sta se odzvala rada klicu uskoške straže, ki čuva v samotni puste drage Sedlenice, v bližini visoke stene Skoč-Kobile. Podstenski je bil izmučen od turške sužnosti, hude poti. Prenočila sta v stražnici. Vsa straža so bili tu štiri možje. Dva sta čula pred stražnico, dva ležala na golih tleh, ker sta prepustila umazani gunj gostoljubno vitezju. Ponoči prebudi speče strel. Vsi skočijo vun in vidijo v svitu prvega luninega krajca stražo v boju z desetimi Martalosi, ki so se prikradli, Bog ve po kakih skritih kozjih potih Velebita do stražnice.

Dobro oboroženi Martalosi so bili hrabrejši, kot je navada teh potepuhov. Vendar so jih premagali, pometali njih trupla v morje. Toda v boju je dobil Marko rano v stegno, vitezju se je odprla stara rana v plečih. Obležala sta v stražnici. Straža ju je zdravila. Ravnotisto noč so napadli Turki stražo pod Belim bregom. Poginil je Dujmo Dujmovič iz Krmpota nad Senjem, poginil je Pero Lasinovič iz Sv. Jurja. Pokopali so ju v Kamnju. Od belobreške straže se je rešil le Uskok, ki je plaval na otok Pag.

Nobene novice ni mogel poslati Marko raz svoje ležišče v Senj. Menil je, da najde morda že Juriša doma. A ko pride v Senj, najde drugega stotnika — izve — da so prišli prognanci posamič domov. Govoril je ž njimi. Pravijo, kako so napadali pod Juriševim vodstvom turške vasi, gnali veliko čredo proti meji. Pa nakrat udari iz zasede turška četa nanje. V hudem boju razkrope Turki Uskoke in čredo. Posamič so se vračali preko gozdov, se skrivali čez dan pod skalami.

Razen Juriša, Vulatka, Rosiča so se vrnili vsi. Kje so ti? Bog vedi. Videli so jih z žvižgajočo sabljo v roki. So padli v sužnost, so mrtvi? Ni rodila turška mati junaka, ki bi premagal Uskoka. Ne boj se, Zora! On izpolni zadano vero, privede Kjamilovo hčer vitezu odkupniku.

Tako pravi Marko in Zorina lica žare. O Juriša, ti junak! Predrzen, nepremišljen greš v boj za gorje drugih. O Juriša Senjanin! Drugi kraljevič Marko!

XVII.

Kot bi vstajali duhovi iz modrih morskih globin... Tako tiho je po Adriji. Modra gladina se svetlika v žaru poldanskega solnca, se ne gane, ne zašumi. Stoji ladja. Povesilo se je jadro, utrudilo veslo. Bonaca!¹ Bolj kot viharja se te boji mornar... Ure, dneve ga ustaviš v morečem brezdelju na dre-majočem morju.

Bonaca. Ne gane se pisana alga ob obrežju, ustavil se je večni boj v skrivnostni morski globini. Žarijo skale. Grmovje se poveša, bršljan zavija listje cvetje zapira čašo. Zelene šume nad Senjem metlice kovilja na visokih stenah, se ne ganejo, ne zazibljejo. Vse stoji negibno. Kot bi vstajali duhovi iz modrih globin... Ko dremlje Adrija, dremlje obrežje, ko molči ptica, ko gleda rdeča krpa² v solnce, raz-teza črnc svoje svetlo telo.

Zaspanec objemlje mornarja, ribiče, stražo senjsko. Umolknila je pesem o Jurišu Senjaninu, o mladi, krasni Zori. Utrudili so se pogledi, ki iščejo po morju... Uskoki, plemiči in neplemiči v Senju, sede v hladu balatur, polegajo na tlaku ulic, dremljejo, zevajo, se križajo. Dremlje Nehajgrad na strmem bregu, dremljejo bele ovčice pod njim.

Vse počiva, dremlje. Poldan je, poletje. Vse dremlje. Dremlješ tudi ti, ponosni duh odpora v srcu nežne deklice? Si se utrudila Zora, kot se utru-di veslar ob bonaci — si sklonila glavo, se vdajaš? Čakaš, da se izpolni tvoja usoda, ne bežiš pred njo na širno morje, ne greš za bratom junakom? Šest

mesecev je, kar je bil odšel ponosni vojvoda s svojo četo v prognanstvo. Šest mesecev. V zimski burji je odšel, v letni vročini se ne vrača... O reci, Zora, zakaj zahajaš še v jutro in opoldne na visoko kulo? Mar upaš še, čakaš? Reci, Zora, zakaj ti ble-di zopet nežno lice, zakaj trepečeš, ko pluje benečanska zastava mimo Senja — ko peketa urni Milanšičev konjič do tvoje hiše? O, ni se še poleglo valovanje srca od praznih upov. Mlada si še, Zora, mlada...

Pripovedovanje tujega viteza, ki gostuje in čaka v tvoji hiši, pripovedovanje o njegovi ljubezni do Kjamil-begove Mede, o njeni naklonjenosti do suž-nja ti je razgrela glavico. Če sme ljubiti kristjan Turkinjo, če sme zapustiti Meda svojega očeta, če podpira Juriša z nevarnostjo življenja nežno vez mla-dih duš — zakaj se ne bi smela vezati Zora z Benečanom, zakaj ne bi dopustil tega brat gospodar?

O Zora! Druga je ta pesem, druga! Tam se reši nekrščena duša, tam pomaga Juriša viteški ljubezni, Ne pomore pa nikoli ponosni brat, ne dovoli Orlovič, da prelomi sestra njegovo besedo, da zamaže nje-govo ime. Zaman so, Zora, gorki utripi tvojega srca, ko ti slika Podstenski sliko svoje prihodnje sreče, ko pravi na balaturi tebi in deklicam že stotičkratov eno in isto povest.

Eno in isto povest! A tebi, Zora, še upadajo roke z vezilom, Milka strmi s praznim pogledom predse, smehlja se Dana, solzi Cveta. O čudne zgodbe, ljubezenske zgodbe plavolasega mladeniča!

Popravljal se je Podstenski. Kopeli in mazila so pregnala bunke, zacelila brazgotine, rane. Skoraj novo plemiško obleko mu je daroval senjski stotnik. Črno suknjico, modre rokave, nabran ovratnik. Opasal se je z Juriševim mečem. Postrižena je brada, lasje. Zdaj se vidi izraziti obraz sina reške doline.

Pod skalnato steno, pravi vitez, da mu stoji očetov dom. Gradič. Pod steno. Pod gradičem smrečje, po rebrih in višinah okolice smrečje. Med smrečjem očetova vasica Smreče. Petdeset duš. Za vasjo nekaj njiv. Ponosna graščina Prem gleda ošabno raz lepi grič na očetov gradič. Pod njo je bogata pristava, polja. Pod njo šumi Reka. Po gričih in rebrih vodi cesta, mimo gradov in grmad. Tam je Bistrica, Trnovo, Straža. Ni daleč do Reke pri sv. Vidu, ni daleč do Senja.

Boren plemič, pravi vitez, da je njegov oče. Imenitnega, toda ubogega rodu. A pet sinov, tri hčere hočejo plemiškega kruha od gospoda Podstenskega, od plemenite gospe Uršule Trnovske.

Ladku in hčerki Olgi, starejšima otrokoma, je izprosil oče mesta na graškem dvoru. Nadvojvodinja Marija in njen sin Ferdinand sta imela rada plavo-lasega dečka. Dobro je bilo zanj na dvoru. Pa porastle so brke. Nemirna kri je gnala Ladka na bojno

¹ Tišina na morju.

² Strupena kača.

polje po cvetje slave. Na Ogrskem se je boril z uporniki. Vrglo ga je v Babočo, pred Kanižo. V Karlovcu mu je naklonil nadvojvoda viteštvo in podstotniško mesto. Pa nemirneža je vleklo — slučaj ali usoda — v Bosno . . . Pridružil se je uskoški četi. Bil je ranjen pri spopadu s Turki, prišel v sužnost Kjamila, sarajevskega bega.

Oj Zora! Ne poslušaj tako napeto viteza, kadar pripoveduje, kako, po kaki zvijači se je seznanil z Medo. Ne misli, kako je bilo tebi, ko si zagledala prvič Foscarija — kadar ti pripoveduje Podstenski svoja čuvstva, ko je bil videl prvič Medo, turško deklico. Pravi, da je vedel v hipu, da ni zanj več hrepenenja razen nje — da ni zanj več življenja razen ž njo . . . Tudi ti, Zora, si čutila vkljub strahu za brata nekaj čudnega, ko si zagledala Foscarija . . . Mraz je bil, burja. Srce je tonilo v strahu. Brat te je pošiljal domov . . . Skrila si se za zid, da počakaš, planeš pred brata, ko bi mu pretila nevarnost. Zraven neprijetnega admirala si zagledala blago lice mladega moža. Strah za brata, obup — je izginil.

Čudne vezi med tujcem in tujko . . . Čudno bitje mora biti Meda. Lahko se je razvnel Juriša, ko je slišal o modri, mladi Turkinji. Samo o verskih stvareh je govorila in izpraševala viteza petnajstletna deklica. Se dela tako modro ali je v resnici? Kako je bo vesel Ivo . . . Razlagal in govoril ji bo cele ure o božji previdnosti, ki je peljala Podstenskega v Sarajevo, da reši dušo mlade Turkinje. Ne reče pa Ivo, da je pripeljala Previdnost Foscarijeve v Senj, četudi je rešila Cecilija Juriša smrtne kazni, četudi je delal Foscari na to, da je odpoklical dož brodovje. Ivo sluti nekaj . . . Pravi, da bi bilo bolje, da nista prišla Foscarijeva nikdar v Senj . . . Bolje! Dosti, dovolj trpi Zora. Mirno bi vzela Milanšiča, da ni spoznala Foscarija. Pokvarjeno je mlado življenje . . . A vendar . . . Tistih hipov sladke zavesti njegovega sočutja ne bi hotela pogrešati . . . Ta spomin je sladek, cvet na trnju njenega življenja. Ob njem se ji razgori duša, kot se Podstenskemu, ko popisuje Medo:

Oko črno, jasno pod ravno obrvjo na vzbočenem čelu. Snežnobelo lice podolgasto, majhna usta drobna, nos dolg, raven, vejice dolge. Rasti srednje, šibkega života, drobnih rok in nog, umerjenih kretenj.

V belih dipljah, rdeči ječermi, belih rokavih, rdečo kapo na vrani glavi, lične šolničke na nogah. Tako je videl Podstenski prvič Medo. Hodila je po vrtu, vrtela v rokah turški rožnivenec, pregibala ustni. Podstenski je menil, da vidi angela. Tako nebeško čist in miren je bil Medin obrazek. Kot svetnice.

Kaj je trpel Podstenski, ko mu je ponudil Kjamil hčer in begovo dostojanstvo, če pogazi križ. Huda izkušnja! Pa vitez je ostal trden, čeravno je

žvižgal bič, pela palica, čeravno je mučil beg krasno hčerko. Vitez je obljubil begu veliko odkupnino. Nameraval pa je, da si nabere drznih tovarišev in odvede s silo drago deklico, katero hoče oče poročiti z drugim. Meda mu je obljubila, da se bo kazala bolno, da zapreči tako poroko.

Kjamil beg je izpustil gjaura. Da se vrne, mu je porok drug suženj, ki izgubi sicer v določenem roku glavo. Da se vrne, mu je porok ljubezen kristjanova do Mede. —

Onemoglega Podstenskega je našel Juriša na stezici pod Velebitom. Odvedel ga je v uskoške jame, ga okrepil. In ko so slišali prognani Uskoki vitezovo drzno namero, so se navdušili, vzklikali:

„Gremo in ti uropamo deklico!“

Tiho je sedel dolgolasi, dolgobradi Juriša. Naslonil je široko čelo na puško, motril viteza. Kaj je mislil neustrašeni junak? Blag mu je bil glas in pogled, ko je rekel:

„Ne smel bi sicer jaz, ki žalujem, v take pohode. Pa tvoje gorje, vitez, me gane. Preden si nabereš ti fantov, preden nabereš odkupnino — je lahko poročena, odvedena Meda. — Čuj, vitez! Pojdi ti lepo v Senj. Bodi gost v moji hiši, čuvaj mi mlado sestrnico in čakaj. Čakaj tudi, če mineta meseca dva. Izleči si rane.“

In zdaj čaka vitez z Zoro. Čakata, da se zabeli jadro, da se vrne zmagonosno nepremagani junak. Ni še glasu o njegovi smrti. Še se ni pobahal Turčin, še ni nataknil na kol ne Juriševe, ne Vulatkove, ne Rosičeve glave. Še žive. „Počakamo še nekaj dni. Če jih ni, se vzdignemo, gremo . . .“

„Da, gremo, rešimo sokola, ki se je podal v nevarnost za tuje gorje,“ se vzradosti Podstenski in poljubi po nemški šegi Zorino roko.

Bonaca. Zora je na stolpu, kot vsak opoldan. Gleda, kako dremlje vse v poldanski oparici. Pa ne dremljejo želje. Ne dremlje spomin, strah . . .

Bonaca. Počasi prihaja po mirnem morju enojambornica. Jadro visi, zastava se opleta droga. Rjav je les bočnic, rdeč rob. Vesla, samo vesla premikajo ladjo. Vesla se dvigajo enakomerno. Morske kaplje bleste v solncu, svetla pot je za ladjo.

Golih glav, dolgih las obračajo trije junaki vesla. Pri kljunu sedi nekaj — kaj? O, to je ženska. Vkljub poldanski vročini zahaljena ženska. Turkinja!

Zora bi vzkliknila, vzhitela. Pa zamreta ji od radosti glas in kri. Z vihrajočo zastavo, je menila, da se vrne. Jadro napeto od vetra, les drčeč čez valove. Počasi, s trudom se vrača, v tišini.

Bonaca! Dremlje Adrija, dremlje mornar. Zadremlji tudi ti, uporni duh, zadremlji, strah. Brat gospodar se vrača!

* * *

Staro uskoško življenje se je povrnilo v Senj. Vrnili se je Juriša, vrnili pogum. V visoki kapi, z dolgo puško se zbirajo junaki okrog vojvoda. Urne vetrnjače drče po morju in se vračajo polne plena. Na senjskem trgu prodajajo sužnje. Določa se odkupnina za imenitne jetnike. Na trgu piskajo sopelice, godejo diplje. Pevec poje, kako je vzel Juriša Kjamilovo zlato, pripeljal belolično deklico. Senjanke se zavrtje v kolu. Upletnjaki zvenkečejo, kite frlijo, godci pojo: Oj-oj-oj... Uživaj hip radosti, uskoško dekle — uživaj — skoraj ti zapojo žalovalke: Joj-joj-joj... Uživaj hip radosti — plačaš ga z dnevi žalosti. Danes skače dragi brat, golo sabljo v roki, skače, se vrti okrog tebe ženin. Jutri, uskoško dekle, jutri, ga zadene turška krogla, ga prebode benečansko kopje...

Novi stotnik Vid Gušič gleda in ne vidi uskoškega početja. O, saj teče tudi po njegovih žilah hrvaška kri, četudi nosi nemško obleko. Tudi on je rad vesel. Tudi on ljubi turške konje, cipersko vino, svetle piastre. In da jih tudi ne ljubi... V Senju živi z Uskoki po uskoško — ali... Pusti jih na četovanje. Pri tem pozabijo, da ni cesarske plače. Da je le mir. Mikulaniča, podpihivalca, je zaprl general Kisel zopet v Karlovcu — tam naj kuje svoje naklepe zoper Kisla — tam naj razglašča, da pride Senj pod neposredno cesarjevo oblast. Knez Posedarec molči. Kar mu je obljubila vojaška sodnija v Karlovcu vrv, če se poteguje za svoje pravice, molči, hodi upognjene glave. Mir in življenje je zdaj v Senju.

Hiti poletje... Hite nade, želje... Naj žarijo skale v letnem solncu, naj se zvija drevje v silni burji — želje, nade so iste v viharju, v tišini. Še pozdravlja Zorin vzdih leva na benečanski ladji, še ga spremlja Juriševa kletev. Še trpijo čuteča srca. Vitez Podstenski je še vedno Jurišev gost. Moral bi iti na svoje mesto v Karlovec. Ljubezen, bojazen, sta ga prikovala v Senj. Mladi vitez je poparjen, polomljen. Zdi se, da ne mara Meda zanj... Iz očetovega doma je ni vodilo hrepenenje po njem.

Dan, ko je prišel Juriša, je hitel vitez ves iz sebe od radosti na mostišče, hotel objeti Turkinjo, ki se je ozirala plaha po tujem kraju, jo umiriti, potolažiti na svojem srcu. Odskočila je k Jurišu. Blago se je nasmehnil vojvoda. „Ne boj se!“ je rekel deklici. „A ti, vitez, ne straši otroka. Zora, sestra moja, sprejmi Medo, kot svojo sestro. Vitez, ti pa ne stoj kot ukopan. Vse se uredi, potrpi. Vse je v redu. Kjamil je dobil odkupnino. Krvavo odkupnino, prijatelj...”

„Kjamil odkupnino — jaz Medo! Hvala ti, junak junakov!“ ga je objemal Podstenski... Zdaj teko dnevi. Meda se ogiblje viteza. Ona se pripravlja resno, da sprejme vero kristjanov, krst. Ivo jo po-

učuje, Jurišev brat. Juriša svetuje vitezu, da pogleda v Karlovec, in se vrne k Medinemu krstu. Podstenski je menil, naj mu preda Juriša Medo, da jo odpelje on k svojim roditeljem, se poroči tam ž njo. A Juriša je velel kratko: „Iz moje hiše odvedeš samo svojo ženo. Ubil sem ji očeta. Njena usoda je moja skrb, njena čast moja. Ne boj se, da bi ti branili starši radi revščine. Nihče nas se ni dotaknil Kjamilovega zlata, Medine dote.“

Poroko po krstu. Potem v Karlovec k staršem. Pa Zora pravi, da se ne mudi. Sešiti, izvesti je treba Medi balo, vse njene reči so ostale v Sarajevu. Juriša se ogiblje tega vprašanja — a Meda, ona sedi pri nogah mladega redovnika. Podstenski, ne živ, ne mrtev, visi med strahom in upom, je možem v zasme, obuja pomilovanje žen, ker vedo, da mu je narejeno. „Konja vodi, pa peš hodi,“ pravijo o njem.

Plateno steno je dal napraviti Juriša pri malem vrtu za hišo. Da sedi Meda, vajena vrtov in svežega zraka, v zelenju. Da posluša tam nauke patra, ker je nji, nevajeni, sitno hoditi po ulici. Vesel, da ima pred seboj dušo, željno luči, uči, razlaga Ivo, se razvne. Zora se smehlja, ko gleda žarečega brata. V strogi redovniški halji, knjigo v roki, se ji zdi apostol, ki preobrača nevernike. „Sam sv. Pavel“, šepče Zora Milki.

Milka kima. Bolj kot Zori ji gredo k srcu besede blagovestja. O apostolu Pavlu pa ima še precej nejasne pojme. A Meda. Njen obrazek žari kot obraz angelov pri tabernaklju. Jasno v Iva uprto oko sije kot zvezda o polnoči. Usta se odpirajo, kot bi hotela vsrkati besede učiteljeve vaze. Večkrat stopi Juriša med učenjem na vrt. Pogleda z dolgim, težkim pogledom učitelja in učenko. Nekaj silno tožnega mu zasije v modrem očesu.

Večkrat, ko gladi Zora bratu dolge lase — znak zalovanja — govorita tiho o materi, o minulosti. Molčita o prihodnosti. Če omeni Zora previdno nekih dogodkov — Benečanov — ne vzdihne Juriša; če omeni Zora z nevoljo Milanšiča, je ne čuje. Prišlo je poročilo, da se je poročila Cecilija z dožem. Veliko slavnost so slavili Benečani.

„Zdaj bodo odmevale doževske dvorane od Cecilijinega smeha,“ pravi Zora bratu.

„Kaj nam smeh po benečanskih dvorinah mar?“ se osovi Juriša. „Kamor se ozreš pri nas, je žalost. Zapel bi goslar pesem, pa jok mu zaduši besedo. Uničenje Uskokov so si izbrali Benečani za geslo. Uničijo nas. Prevelika je njihova moč. Že so hoteli vzeti Senj v zalog, kupiti šume. Vse to, samo da bi nas spravili od tod. Ne doživim, nočem doživeti tega dneva... Vendar čuj, Zora: Propademo v boju z močnejšim. Pa naš junaški boj bo ostal zanamcem v spomin, vzpodbujal bo junake prihodnjih časov.“

— Kaj je tisto, kar moti tebe, Zora, kar misliš, da moti mene? Nič. Prazen sen. Značajnost zahteva, da vršiva svoje dolžnosti. Nihče ne vpraša Cecilije, ne Foscarija, kaj jima je ljubo. Domovina zahteva žrtev od njih. Domovina, dolžnost. Z jasnim čelom, kot ona, izvršujva tudi midva svojo dolžnost. Bodi trda, Zora, bodi modra. Išči življenja vzvišenejši cilj in smoter: kot ga išče Meda, kot ga je našel Ivo... Ne glej nesrečnega Podstenskega.“

Juriša obmolkne, nagubanči čelo. Zora ve, kako neprijeten je bratu vitezov položaj. On tako strastno zaljubljen, Meda povsem ravnodušna proti njemu. —

Prišel je praznik za Orlovičevo hišo, dan Medinega krsta. Utelešen angel je stala v beli obleki pri krstnem kamenu. Zora je odložila žalno obleko za ta dan — mlada botra se je lesketala v zlatu in draguljih. Ime prečiste Gospodove Matere si je izbrala Meda. Krščena je pristopila k sveti mizi. Zamaknjeni so gledali Senjani, katerih se je trla cerkev, v rajski obraz deklice. Presunjen je strmel Podstenski v njo. Videl je solze v Medinih očeh. Solze radosti. Slišal je jok, vzklike okrog sebe in zardel.

Poroko je hotel imeti po krstu... Grešne se mu zde nakrat njegove želje. Kaj ni Meda angel, ustvarjen samo za Boga? Pa je vendar tvoja last, mu šepeče izkušnjava. Zaradi tebe je šel Juriša Senjanin po njo — tvoja je.

Pri slavnostnem obedu nagovori Podstenski Juriša. Zahvaljuje se mu za dela krščanskega usmiljenja: Napajal si žejnega, tolažil žalostnega, oblekel golega, rešil ujetega, svetoval nevednemu. Zdaj dokončaj svoje delo. Izroči mi Medo — mojo last...

Strastno blišče vitezove oči, proseče pogleda Meda Juriša. „Stoj, vitez!“ se dvigne ponosno Juriša. „Svojo last zahtevaš? Dal sem ti besedo, da ti privedem turško dekle. Bil sem mnenja, da želi tudi ona zveze s teboj. Redke so prilike, da družijo ljubezen zakonske. Drugi oziri narekujejo zakonske zveze. Tako na prestolu kot v bajti! Zato sem hotel pomagati dvema bitjema do tako redke sreče. Ni je, vitez moj dragi! Ni je pravičnejše sreče! Za višjim smotrom želi Medina duša...“

„Orlovič — knez! Dal si mi besedo. Meda je moja last, mora postati moja žena! Hoče — noče? Kdo vpraša? Meda, ti pojdeš z menoj! Častiti pater naju poroči...“

„Stoj, vitez!“ zagrmí Juriša. „Meda ni tvoja, ne moja last. Osvobodila jo je moč svetega krsta. Pod mojim varstvom si, Meda, toda prosta. Izvoli, kamor hočeš. Tvoja volja moja volja. Hočeš osrečiti viteza, ki umira za teboj? Hočeš ostati pri nas? Izvoli... Na srcu, kot rodnemu očetu, je meni tvoja sreča.“

K orjaškemu vojvodu se privije zaupno krščenica. „Kot sem že prosila, gospodar... V hišo me pusti, kjer žive samo ženske, iščejo le Boga, večne modrosti...“

Z dolgim, težkim pogledom pogleda Juriša Medo, pogleda brata, viteza. „V samostan!“ šepečejo vsi trije. A v glasu viteza trepeče neizmerna žalost — v glasu redovnika, krščenice globoka radost. „V samostan?“ se vpraša Zora. „Ah ne, ne v samostan. Druge sreče si želi srce...“

XVIII.

Hite dnevi... Poletje je rodilo jesensko burjo, burja je prinesla ledeno zimsko deževje, pobelila Travnik, Velebit. Pomlad, mlada, krasna, se je vrnila v zelenem vencu. Njene vihere so razburjale srca, njena lepota je vzbudila željo po neznanih daljavah. Mogočna Učka v prvem nežnem zelenju gozdov, kameniti Velebit, Adrija — vse vabi Senjana, da se spušča v tankem, lahkem lesu v daljo — na plen in poboj.

In ti, Zora, mlada, krasna! Dve leti si že zaročena, prstanovana. Skoraj slečeš črno obleko in se odičiš z dragulji. Skoraj... Povej mi, Zora, utelešena pesem kamenitih gora, povej: Se je poleglo valovanje srca, so minile želje, si se odrekla nadam? Opal je na tvojem prstu. Ne pomenja sreče, ne obuja ljubezni, ne obeta zvestobe. Ločitev, solze pomeni opal.

Ločitev od mladosti, od hipa radosti. Še dve leti... In zapiskajo sopelice, zagodejo gosli... Stari ženin odvede mlado nevesto... Še dve leti... Dvaindvajsetkrat je poljubila pomlad tvoje čisto čelo, Zora. Leta, dolga, pusta, so pred teboj... Dolgega življenja so ženske Orlovičeve krvi. Povej mi, Zora, mlada, krasna: Si povabila, trudna ptica, krila, ali se misliš še dvigniti v drznem letu, ubežati moreči puščobi? Oj Zora — ženska si! Nesposobna za drzne čine. Ponosno glavo je uklonil rek: Ne spodobi se. Z biseri te obsuje, s škrlatom te ogrne stari mož. In ti boš predla, kuhala, po starem običaju, poljubovala roko možu gospodarju.

Ne? Vidim: Nekaj trdega, odločnega se je vtisnilo na tvoje čelo. Neizogibni, neizprosni usodi stopiš drzno naproti. Kakor brat. Izzivati hočeš usodo... Naveličana tožba, strahu, gledaš mirno v nemirno prihodnost. — Tako nežne niso več tvoje črte, tako boječ ni več pogled. Polnejši so udi, trdnjša je hoja.

Minilo je vse, kar je bilo nežnolepo. Samostanska riža je zakrila Medin snežnobeli obrazek. Milka je šla za Vulatkom. Milka ziblje neške, uskoško zibel, Milka vzgaja Uskočiča za nemirno življenje.

Podstenski — ne, senca Podstenskega, je v Karlovcu. Je prvi na četovanju, pri napadu. Išče li smrti?

Minilo je vse, kar je bilo nežnolepo. Nastopila je lepota groze. Lepota trdega boja za Istro, Hrvaško Primorje. Lepota junaštva malega Senja, bornega Uskoka, ki se bori s kraljico morja. Oj, kje ste pesniki, goslarji, da opevate lepoto drznih dejanj uskoških.

Vesle so v gorah, modra bitja. Pol žene, pol kobile. Vlačijo brano v svetlih nočeh, prerokujejo ljudem. Kdor jih posluša neopažen, izve svojo prihodnost. Kogar zasačijo pri poslušanju, ga povlečejo z brano v solčni prah.

Vesle so v gorah. Modre matere modri sin jih je poslušal Juriša. Grmelo je votlo pod Veslino brano... Prebudila se je votlooka, velika žalost, prišla iz kamenitih jam... Treslo se je Primorje pod njenim korakom, vzvalovila se je Adrija... Ptice črnih perut so plavale nad Senjem.

„Smrt Uskokom! Bedo Primorju!“ so prerokovale vesle.

„Smrt Benečanom!“ je zaklel stotič Juriša. „Smrt Benečanom!“ prisegajo Uskoki. Minilo je nežnolepo. Vse praske dvajsetih let so le začetek bojne pesmi.

Minilo je vse nežnolepo. Povej, Zora: Se ne spominjata več Foscarijev ne Juriša, ne ti? Če se spominja Juriša? Morda. Ko piše burja zimske dni, biva tožen, zamišljen. Ga li boli samo uskoška usoda — ne pove. Ne vpraša sestra. Nihče ne izpregovori Cecilijinega imena. O, ni časa za nežne spomine leta 1610.

Ni časa? Ne taji, Zora. Ko buči morje, šumi burja, vstaja Foscarijeva slika iz skritega kota v srcu. Tja jo je zaprl ponos, jeklena dolžnost. Pa vstaja v pišu burje. Ž njo vstaja vprašanje: Se li še spominja general benečanske vojne male Senjanke?

In — težka slutnja! Ko pride do odkrite vojne, si stopita lahko nasproti Juriša in Foscari... Ali bo streljal Juriša na Cecilijinega brata, bo potegnil Foscari sabljo na brata Zorinega? Vojska pa je gotova — danes, jutri. Imeti jo hočejo Benečani, Juriševa dejanja ne sejejo miru. Benečani ga tožijo pri cesarju in nadvojvodu. Tožijo, da presega Juriševa drznost že vse meje. A cesar — on je vesel junakov Uskokov.

V moder cvet se je ogrnil rožmarin, ko je udaril Juriša na visoko turško šajkano¹, nabasano s topi, natlačeno z moštvo. Na šajkani se je vozila stara mati sultana Ahmeda I. iz Karamanije v Carigrad. Juriša je udaril na ladjo, pobil moštvo, pobral plen. Le nekaj mornarjev je pustil, da peljejo prestrašeno staro sultano Valido k mogočnemu sinu. Med plenom svilenega in baržunastega blaga, sladkarij, dišav

in lepoticja je našel Juriša zelo dragoceno krivo sabljo damaščanko, namenjeno gotovo sultanu v dar. „Kar je za vladarja, naj bo za vladarja“ — je odločil Juriša.

Trije knezi, trije junaki so oblekli hastje, se ogrnili v škrlat in se odpravili s sabljo damaščanko na cesarski dvor. Orlovič, Daničič, Posedarec. Spremil jih je zlati vitez Mikulanič, ki je bil izpuščen tiste dni iz ječe, ker je umrl njegov protivnik general Kisel.

Poslancev in daru je bil cesar Rudolf vesel.

Cesar je imenoval poslance za viteze, jim dal 500 tolarjev za potne stroške, jim namenil po štirinajst forintov mesečne plače. Novi hrvaški general, plemeniti Eggenberg, ne brani Uskokom na morje, stotnik Vid Gušič se je privadil senjskim šegam. Ne cesar, ne nadvojvoda, ne general, ne stotnik se ne brigajo za benečanske pritožbe. Ker mora priti — kar mora priti...

Tri ladje se grade na reškem škveru. Tri dolge, vitke trojambornice. Pripravljene za daljšo pot, za hitro vožnjo, preganjanje. Tri gusarske ladje za tri gusarske vojvode: Juriša Senjanina, Vulatkoviča, Rosiča. Vsaka ladja dolga petdeset čevljev.

Zvezdo hoče Vulatko na svoje jadro, križ Rosič, mrtvaško glavo Juriša. Ker bo nosil smrt, ker ga povede v smrt... Ni še minil čas žalovanja drugo leto po materini smrti. Brado do prsi, lase preko ramen, dolgo brk hodi Juriša okrog tesačev. Ukazuje, kaže, dela. Zabije čebiljak¹ v kobilico², stavi podljene³, sklepa rebra, veže bočnice⁴, pokriva ribino⁵, zamazuje praznine s smolo; meri platno za jadra, gladi jambor. Ozira se na ponosni Trsat, na mirno morje. Grozen je pogled Juriša Senjanina, ko udari z batom na deske: Ve deske, iztesane iz hrastov senjske šume, jambori, ravne smreke Travnika, jadra, tkana in povoščena od uskoške roke: za te ljubljene bregove, za našo čast, za Adrijo — ponesete Benečanom razdejanje, smrt!

* * *

Jesenska burja stresa kostanje pod Kastvo, po Opatiji sv. Jakoba. Oljke pod Reko so pobrane, grozdje potrgano, smokve obrane. Na Učkinih vrhovih rde bukve, mrjasec se pase v hrastovih šumah, jelen se napaja v jezeru. Drznogledi kastavski otroci se zverajo po lesnikah ob rebrih Veprinca. Ustavi jih glas lovskega roga, lajanje psov, krik preganjačev. Po Učkinih gozdovih lovita grofa Frankopana jelene,

¹ Hrastov žebelj.

² Ladjina podstava.

³ Druga kobilica.

⁴ Ladjine strani.

⁵ Ladjino dno.

¹ Velika turška ladja.

PARKE
Firenze, Galleria Pitti

MICHELANGELO

Živo je na reškem škveru. Radostnih lic, v praznični obleki, v svetlem orožju hodijo Uskoki okrog novih brodov. Otroci plezajo po vrveh, letajo po krovu, skačejo od pope do krmila. Ženske in deklice se svetijo v vsem svojem lišpu. Vse je pisano, žareče. Vse praznuje posvečenje in spuščanje novih brodov na Adrijo. Na nemirnih valovih se ziblje gozd jamborov. S Senjani so prišli Cerkvenci, Novljani, Bakarani. Prihiteli so Trsačani, prišli Kastvani, prišlo vse Primorje.

Matere kažejo otrokom, deklica deklici, junak junaku moža, ki stoji v zlati obleki pri ladji z mrtvaško glavo. Ob njem je redovnik, ki blesti v skromni obleki čednosti, ob njem je deklica, ki v žalni obleki sije mile lepote kot srebrni mesec, kot zvezda danica. „Brat junak, sestra lepotica,“ šepčejo žene, možje. „Naše solnčece, Juriša Senjanin! Naša svetla zvezda, odprtoroka Zora! Naš dobri tolažitelj, naš pater Ivo!“

Med bratom in sestro stoji Juriša Senjanin. Izraziti pogled motri dovršeno brzojadrnico. Ravni so jambori, nategnjena jadra, napete vrvi. Telo ladje belo — bela jadra, smrt na njih... To je Jurišev brod.

V jeklenem plamenu gori Juriševo modro oko. Ponosna odločnost mu zaliva plemenite črte. Visok, širok stoji med Uskoki. Glavni jambor ladje, glavar, vodja bednega rodu. Stoji kot hrast v Travniku. Obrit, ostrižen. V zlati hastji, valujoče pero na sobolovki. Ker ni več časa za žalovanje, ko kliče burna Adrija svoje sinove na drzne čine. Ponosen stoji Senjanin. Ne, ni ga še strl vihar. Pomlajenega, silnega se čuti, ko gleda brod, ki gre po smrt, v smrt. V veselo bojno smrt. Ni Juriša za počasno umiranje. Naglo kot blisk napada, pobija. Naglo kot blisk naj konča, umrje tudi on. Ne na postelji, med solzami svojcev. Tako umirajo mehkužneži. V bitvi, na morju umre Uskok. Rahla tožba, mehko življenje ni zanj. Ni zanj ljubezen, rodbinska sreča.

In vendar — težko meni... Šumi burja, buči morje. Po divjih valovih, v šibkem čolnu, prihaja Cecilija. Prelestna, krasna. Pomlad v divnem obrazku. Ljubičasta obleka ovija krasno telo, zlat obroč povečuje modri lesk vranjih las, in oko je tako vroče, polno odkritega čuvstva. Kaj mi je pravilo — kam me je mamilo? Na steze sreče. Pa Senjaninu je sramota ljubiti Benečanko. Doževa nevesta — dogarressa, se spominjaš v razkošnem sijaju benečanskih veselic senjskega vojvoda, hrvaškega medveda? O da! Saj slišiš vsak dan, sovražiš to ime. Sovraži me, Cecilija, ko uživaš srečo.

Cecilija, ostroumna, zlatosrčna Benečanka! Rad bi te še videl enkrat pred smrtjo. Kneginjo sredi blestečih dvorjank, mlečnobradih dečkov. Kneginjo na strani doža v zlatem bucentavru, na ložiji. Pa ne

glej tako ponosno izpod doževega venca, Francesco Erizzo! Sreča, katero uživa benečanski dož, je bila na ponudbo senjskemu vojvodu, hrvaškemu barbaru. In tvoj svak, ponosni dož, ni pozabil Senja — uskoške deklice. Zaman obsiplje signorija dogarressinega brata s častjo. Ivan Foscari ne proda svojega prepričanja. Še niso zamorile časti čuta pravičnosti v njem, še ni pozabil pravljice: „Bilo je, brata dva — sestri dve...“

Ni pozabil Ivan, ni pozabil Juriša. Ko šumi jezenska burja, pode spomini Senjana na morje, da jih pozabi v divjanju viharja, v vihri poboja...

Med burnim vzklikanjem, svečanim molčanjem, vihnim veseljem krsti, blagoslovi pater Ivo brod. „Na morje! Na morje!“ šumi narod. Verige odpadejo, nova sidra se zasvetijo. Močne roke tolčejo s težkimi bati po klinih na saneh. Udarce spremlja enakomerni: „O-o-oj...“

Klini se gibljejo... Juriša skoči na ladjo. Palice na saneh, ki podpirajo kobilico, zlete na kosce. Morana se giblje... Juriša preseče vrv — Morana pljusne... Sveti Juri zaplapola na jamboru. Radosten krik vihra do nebes: „Giblje se, giblje — gre! Kako je krasna, vitka, gibčna! Srečno, Morana! Zdrav, vojvoda! Pluj srečno, Juriša Senjanin!“

V belih penah, na burnih valovih, se ziblje plod uskoškega dela. Širi se uskoško srce — zavalovi srce Orlovičev. Oj ti narod! Vreden si, da gospoduješ morju... Brez morja, brez sinje Adrije izgineš, pogineš... Morja večji pogumni narod — na borbo za svojo last!

Zdrčala je Morana, za njo drči Senjanka, Davorija. V čolnu hiti Zora, hite Senjani na Morano, v enojambornice. Otroci plavajo, očetje bredejo. Gozd jamboričev se giblje okrog velikih bregantin. Veter se lovi v jadra, zapoje šumno pesem, ponavljajo jo Senjani.

„Smrt Benečanom! Slava Uskokom, prostim sinovom prostega morja! Živi Senj, trdnjava Primorja! Propala Venecija, izginil njen sled!“

Šumi davorija, hite ladje po burnem morju. Kot lastavica, kot strela iz nebes. Buči morje, šumi burja. Bele so pene, solnčno nebo, krasno junaško življenje.

Šumi davorija, hiti na krilih vetra pod visoke Učkine vrhove. Tam ustavijo nje glasovi plemenitih lovcev odlično družbo. Dva brata Frankopana dvigneta čapko, pozdravljata uskoško brodovje.

„Dokler si teše Uskok brodovje, bo morje naše,“ se nasmehne pod visokimi hrasti Nikolaj Frankopan bratu Volku, „naj živi stara Hrvaška!“

„Danes na jelena, jutri na Benečana, Nikolaj,“ mu stisne Volk roko. Stojе konji, nemirne hrte zadržuje priganjač. Frankopana, njihova družba gledajo za brodovjem. Krasno se vidi iz višine, kako pla-

vajo ladje, urne ptice, mimo Reke, Trsata. Frankopana poslušata uskoško pesem, ki prihaja na krilih burje. „Smrt Benečanom!“ doni, hiti v Učkine gozdove. Stresejo se ceri in hrasti, zamajejo se bukve v gori, trese se smrečje, dren in trn v nižini.

„Smrt Benečanom!“ odjekuje Učka. Kimajo lovci, zalajajo psi, zapojo rogovi. Pa grozno, votlo se oglasi iz Učkinih jam: „Prognanstvo, pogin Uskokom — sramota Hrvaški!“

Dvema Frankopanoma se zamrača izraziti obraz. Nikolaj migne, plemenitih lovcev odlična družba se

spusti molče nizdol. Zamrla je krvava davorija, uskoško brodovje se je zakrilo za Bakrom. V srcu Frankopanov odmeva še grožnja: Sramota Hrvaški!

Sramota! A onadva bi ji ovila tako rada vence stare slave, stare moči okrog tožnega čela, s kraljevim plaščem bi ji ogrnila razsekane ude... Bi... Pa so tako tesne meje njunega delovanja. Zasledovane so od Nemcev njihove kretnje in besede. Preti jima nemilost dvora, gode se jima vsak dan krivice, jemljejo gradovi, posestva, častne službe...

Hrvaška velikaša nagneta glavi na konjski grivi.

(Dalje.)

Raj duhov.

Zložil Anton Medved.

Ko ura enajsta odbije,
vsa zemlja se v spanje zavije,
iz temnih grobov
kardelo duhov
priplava na svit mesečine,
zaraja čez tihe doline.

Ni čuti korakov, topota,
le halje viseče z života,
šume in vrše
kot vešče plašné,
in glas neumljivega speva
po gluhih tokavah odmeva.

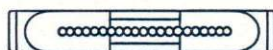
Mar rádosten spev je slovesa,
vabeč iznad zemlje v nebesa?

Morda je le jek
izgnancev na vek,
pridušen izraz hrepenenja
po luči nekdanji življenja?

„O solnce na zlatem prestoli,
o zemlja s cvetočimi doli,
o sinje morje,
o gozd in goré,
kdo more spomin vaš zatreti,
kdor videl vas kdaj je na sveti!“

Zarana v usojeni uri
spet grobom odprejo se duri.

Mrličev je raj
končan in nazaj
zagrne jih rušina tiha...
Nad njimi življenje zadiha.

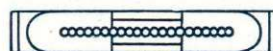

Zlati nauki.

Zložil Anton Medved.

Nedenarni in denarni,
vsi smo silno radodarni
z raznimi nauki.
A nauki so poceni,
dasi zlati, in kdor meni,
da nam moč dajêjo v muki,
da nasboljšajo nemara,
o, kako se ljuto vara!

Daj beraču pest cekinov,
razigraj obraz trpinov
z radostno novico,
z lekom ranjencu postrezi,
sužniku prijazno sezi
v žuljavo desnico!
A še prej ozmerjaj mene
za „nauke podeljene“!

Golobje.

Pripovedovanje. Spisal Franc Bregar.

(Konec.)

Tako sem gledal golobov rojstvo, življenje in smrt. Tudi smrt. Kako so umirale mnogih potomcev roditeljice in stari golobje, ohranjevavci plemena, zapuščajoč otrokom vse premoženje, ki so ga prejeli od svojih starih: bistro oko, krotkost srca in silno moč perutnic, da z njo kljubujejo viharju. Kako so umirali tudi mladi golobje in mlade golobice — prezgodaj, prezgodaj! — Zadete od hudobne roke ali ostrega orlovega kljuna! — Pa pravite, da nečete o smrti nič slišati? Kakor želite; toda prav vendarle ni, da sitnarite, zlasti sedaj ne, ko mi sili morala v pero! A če se tudi estetika iz obupa obesi, jaz vam povem moralo: Golobje so boljši kot vi in jaz in boljši tudi kot na primer moj ded. Življenje njihovega rodu teče po mirni strugi, vode ne naraščajo in ne poplavljaajo tujih travnikov, temuč tečejo, tečejo, in ne upadajo in ne usihajo, temuč tečejo preko rojstva in preko smrti, in kdaj ste slišali, da je njihov vrec bušil na dan, kot bi hotel napojiti vso zemljo, in se potem izgubi v tankih curkih med peskom? Kdaj ste slišali, da so iz zgolj gostoljubnosti vabili v hišo vsak dan nove prijatelje, ki so jim kakor drobnozobe, ostrozobe miši razgrizli vse sode v kleti, pokradli zadnjo drobtinico v shrambi, oglodali ves dom do zadnje opeke in s temeljem vred?

Bojim se, da ne boste razumeli morale, a to nazadnje ni tolika nesreča. Toda čudim se, da je ni razumel naš ded, on, ki je poleg bučeče družbe in glasne pesmi najbolj ljubil golobe, ki jih je krmil vsako jutro s tako obilnim zrnjem, da se je babica jezila nad potrato, ki je klel, zmerjal, se sladkal, opominjal, svaril, jim nadeval najlepša imena, se igral z njimi in smejal, kakor z otroki, ko je stal sredi dvorišča, med veselo, razposajeno množico golobov, lesketajočo se in žuborečo v solncu kakor nemirna srebrna gladina jezera. Nam vnukom je pripovedoval neskončne bajke o njih in včasih smo jih gledali po cele ure, ko so se izprehajali in ljubkovali na strehi, ded pa nam je znal prelepo razložiti vsako njihovo besedo in vsako kretnjo. Končaval pa se je pogovor navadno nekako tako-le:

„In kaj sedaj pravi tisti, ki stoji prav na koncu strehe?“ smo vprašali.

„Kateri? Tisti, ki je ravnokar odletel v golobjak? Ta nič ne pravi.“

„Ne, glejte, oni sivec, ki stoji prav na koncu strehe in nekaj pripoveduje sem dol!“

„Bog ve, katerega misliš. Tistega rdečega, ki vtika glavo pod peroti? Ta je tih,“ se je delal ded nevednega.

„Ah ne, ne! Glejte, sedaj je odletel na drugo stran! Kaj pravi?“

„A tako! Tega meniš? Prav, prav.“

„Ampak, kaj je rekel?“

„Ali nisi sam slišal? Vidiš, ravnokar je rekel, da ti ni treba vsega vedeti.“

„Saj ni res! Tega že ni rekel,“ smo se ujezili, nasmejali in razšli.

Močno je ljubil naš ded golobe, in ko je prišel tisti ... ko je prišla tista nesreča ... Res, čudno se je zgodilo takrat! Nekega dne popoldne so se naenkrat zaprla vrata dedove trgovine, na njih se je prikazal pečat ... ta pečat, ki žge, kakor bi gorel na čelu ... in potem je zaropotal pred lepo hišo boben ... ki si ga ni mogel bolj sirovega inštrumenta izmisliti divjak v človeku ... in nato so začeli trgati njive, kos za kosom, kakor staro, preperelo platno, vse obširno posestvo, ki so ga v drobtinah zbiral praočetje, in ded se je znašel na cesti, kakor bi vrgel ribo na suho. On, ki bi bil nekdanj z vinom iz svoje kleti lahko upijanil ves trg, se je preselil k nam, ki sami nismo metali skorij v pomije, pobit kot ozmerjan berač, in je ves tisti večer prejokal — kadar se spomnim na one solze, in na ono staro, sklonjeno telo, mi zagomezi po hrbtu — v kotu kakor cmerava baba. Starost, ki jo je s šalo odganjal več let, je prišla čez noč nadenj. Ohromel mu je togi korak, ohromel spomin, ohromel dovtip, ki smo se ga sedaj bali, ker je bil oster kot britev, grenak kot pelin. Dedovo hišo je bil kupil naš župan — o njem so pripovedovali, da je kot vojak v okupaciji na skrivnostni način silno obogatel, a vedelo se je le to, da je premožen — in jo je naglo prezidal v lepo gostilno; od onega časa ni naš ded več stopil mimo nje. Če ga je znanec iz dobrih let pozdravil na cesti, se je jezil nad hinavščino in licemerstvom; če ga je hoté prezrl, se je tri dni grizel zaradi nevhvaležnosti in nezvestobe.

Menim, da ga je še najbolj bolelo srce za golobjakom. Doma smo sicer imeli pod vegasto streho tri pare sestradanih golobov, toda ded je bil navajen

golobje vojske, ki jim ni štel zrn na perišče. Tako je stopil neko dopoldne župan v našo hišo in vprašal deda, ki je sedel z očali pri stari knjigi, s čimer se je zadnji čas rad ukvarjal, dasi očitno ni ničesar razumel, ker je od strani do strani vse sproti pozabljal:

„Ali je res, da ste stikali danes navsezgodaj na mojem podstrešju?“

Ded je odložil očala in nemiren vstal.

„Kaj hočete s tem reči?“

„Ne, jaz Vas samo vprašam, če je res, da ste stikali danes navsezgodaj na mojem podstrešju?“

„Tristo razcapanih zlodjev! Človek, kam meriš?“

„Hlapec Vas je videl, da ste lezli po lestvi iz golobjaka, ko je v hiši vse spalo.“

„Župan, jaz Vas zadavim, Vas in Vašega hlapca. Kaj, kaj hočete?“

„Samo to mi še prej povejte, ali ste bili danes pri meni, in potem bomo videli, kdo koga zadavi. Ali ste bili?“

„Da, bil sem,“ je ded vztrepetal in udaril ob mizo, „in raditega se ne bojim Vas, ne Vašega županstva.“

„Moje županstvo ni Vam nič mar. Povejte mi, kaj ste delali v mojem golobjaku!“

„Ali hočeš, kanalja, s tem reči, da sem kradel?“ je zakričal ded in se je tresel po vsem životu. „Ti — ti —, ki si bil nešteto krat pijan od mojega vina ...“

„Čujte, mož, ne zmerjajte!“ se je vznemiril sedaj tudi župan in je zardel. „Če bi bil vedel, čigavo vino pijem ...“

„Uh, da bi te — ti — ti —“ tu mu je ded dal zelo nedostojen priimek in se je ozrl po palici.

Manjši otroci so zajokali in preplašeni strmeli v prebledelega deda, oče in mati sta ga prijela in mirila, župan pa se je obrnil proti vratom, a preden je odšel, je še rekel:

„Te reči ne bom gnal naprej, ker mi je več do Vašega dobrega imena, kot Vam. Tudi mi je nazadnje vseeno, kaj ste delali v mojem golobjaku, ker imam od te golobje zalege samo škodo. Ampak to Vam povem: da ste poneumnem prišli na beraško palico, sem vedel, da se pa plazite ponoči po tujih podstrešjih, tega nisem vedel.“

Tedaj je ded pograbil knjigo z očali vred in jo vrgel za njim, toda vrata so se ta hip zaprla, knjiga je zafrfotala po tleh in očala so se razbila.

Ded je divjal. Tolkel se je po visokem, golem čelu, stiskal pesti, klel in razgrajal.

„Jaz, da bi ne smel iti pogledat svojih golobov! Kdo pa je on, da mi bo prepovedal, kdo? Skrbel naj bi rajši zanje, da bi mu jih ne davili mački in kradli otročaji ...“

Od tistega dneva je polzela iz njega moč, kakor polzi obrezana trta. Mračen, temen, zmeden je vedno računal v velikih številkah. Včasih je sredi med kosilom vzkliknil:

„Tristotisoč!“

Mi smo se žalostni pogledali in obmolknili. Še zvečer, kadar je spravljal podrtino svojega orjaškega telesa v posteljo in polglasno molil, se mu je molitev nenadoma zamedla:

„Češčena Marija, milosti polna... petstoštirideset-tisoč goldinarjev... sveta Marija ...“

Bog ve, kaj se mu je bledlo v stari, trudni glavi... Preden je preteklo pol leta, smo ga našli ob zgodnji jutranji uri na dvorišču, le napol oblečenega, ležečega na hrbtu, izleknjenega v vsej dolžini. Okrog njega so pobirali štirje golobje suhe krušne drobtine, ki si jih je bil nemara prihranil od večerje, in jutranja svetloba, napol še zarja, napol že solnce, je mirno razsvetljevala to dolgo telo, lepi, ostro začrtani obraz, visoko čelo in rjave, koščene prsi, ki so se odgrinjale izza odpete siromašne srajce.

* * *

Pa pustimo te stare spomine! Nič ni koristi od njih. Človek si samo s sladko krutostjo reže lastno srce na kose. Tudi vas vidim, prijatelji moji, ki žalostni odmajujete z glavami in pravite: Tehnika, dragi, tehnika! O profesorju si začel govoriti, povedati si nam hotel njegovo povest, in sedaj... Bog vedi, kaj sedaj pripoveduješ. Reda se uči, fant, in logike!

Priznavam; vse priznavam. Pozabljen sem, kritik se me usmili, skoro tako, kakor tisti Jeromeov junak, ki je bil iz zgolj pozabljivosti zaročen na treh krajih obenem. A izkušal bom v naglici popraviti in ne bom tratil časa ne vam, ne sebi; in se ne bom obotavljal z izgovori, ko kliče dolžnost.

* * *

Nekako teden pozneje, ko sem vdrl v profesorjevo vilo, smo sedeli po kosilu v hladni obednici. Razen profesorja, njegove gospe in mene je bil že dva dni v hiši tudi profesorjev kolega Naglič, miren človek, postrežljiv do nadležnosti, vesel in izgovoren, brez velikih ciljev — skratka: človek, ki je v lenih počitniških dneh povsod dobro došel.

Mi trije smo sedeli pri črni kavi, gospa pa je bila pobrala z mize drobtine, jih vrgla skozi okno in naenkrat zaklicala na dvorišče:

„No, mir, otroka! Kaj se bosta prepirala!“

Mi smo se ozrli, in profesor je vprašal:

„Kdo pa je?“

„Ah, Tristan in Isolda: Tristan se zopet nekaj jezi,“ je odgovorila gospa z lahnim nasmehom.

„Kdo?“ sem vprašal začuden.

„Tristan in Isolda vendar!“ se je zasmejala gospa, očitno vesela mojega začudenja.

Jaz sem vpraševaje pogledal profesorja, Naglič pa je mislil, da gre za bistroumen dovtip, ki ga ni mogel razumeti, in je pohitel s svojim uslužnim „He-he-he! Tristan in Isolda! He-he-he!“

Stopili smo k oknu in zagledali na dvorišču goloba in golobico, ki sta — sedaj že v slogi — molče pobirala drobtine po tleh. Bil je res krasen, nenavaden par. On širok, resen, dostojanstven in tako sijajen, da že skoro ni več bilo stanu primerno; ona vitka, gibčna in kar je bilo na prvi pogled spoznati, precej lehkomišeln. Posebno lep je bil na obeh širok pernat ovratnik, v katerem se je drobna glava skoro izgubljala. Te vrste golobje nehote spominjajo na stare slike Marije Stuart.

„Ali sta to Tristan in Isolda?“ sva vprašala z Nagličem skoro hkrati.

„I — seveda!“ je dejala gospa, kot bi se to razumelo samo po sebi. „In kaj se Vam zdi na njiju najbolj zanimivo?“

„Mene zanima vprašanje, ali bo Isolda popoldne zahtevala ločitev zakona, ker ji Tristan ne dela med kosilom komplimentov,“ sem se jaz nerodno pregrešil zoper vljudno družabno miroljubnost, kakor vedno, kadar v svojo nesrečo poizkušam biti dovtipen.

Toda Naglič je hitro poudaril zanimivo dejstvo, da „opaža tudi na Tristanu in Isoldi, kako je že narava sama dala vsem ženskam neke posebne... (beseda mu ni hotela hitro na jezik)... posebne splošne lastnosti, ki jih moški nimajo, da jih je obdala z nekim prav posebnim čarom, z neko... kako bi najbolje rekel?... z nekim idealnim leskom kraljujoče slabosti... da, kraljujoče slabosti, to je beseda!“ — S tem spretnim poklonom je popravil mojo neumnost, za kar mu tukaj izražam najodkritosrčnejšo zahvalo.

„Ne previsoko, ne previsoko! Hotela sem Vas opozoriti samo na to, da ima Tristan desno oko rdečkasto... pogledjte, sedaj se je ozrl gor!... in levo temnorjavo.“

Mi smo bili malo razočarani, profesor pa je zamahnil z roko in rekel:

„To nas moške nič ne briga. Zanimalo pa bo vaju morebiti, da sta Tristan in Isolda kriva moje sedanje nesreče.“

„Kake nesreče neki, he-he-he?“ je vprašal Naglič.

„Moje ženitve, sevé,“ je odgovoril profesor resno.

Naglič in jaz sva se zasmejala, gospa pa je hinavsko pogledala v strop in deklamirala:

„Nehvaležnost je plačilo sveta... Toda radovedna sem vendar, kako to misli gospod profesor.“

„Tebi je ta povest po večini že znana, ampak gostom jo vendarle lahko povem. Dajte, sedite! Ali bomo dobili še eno kavo? No, prav.“

Mi smo zopet sedli, gospa je spustila rulete in profesor je začel;

SV. JANEZ NEPOMUČAN FR. ROBBA
(Cerkev sv. Florjana v Ljubljani)

„Ko sem pred poltretjim letom končal izpite, so mi živci omagali, kakor počene strune. V šoli je bilo vse narobe. Nikdar nisem bil tako vnet kakor tisti profesor, o kateremu pripoveduje Gogol, da je iz zgolj navdušenja za zgodovino lomil stole med predavanjem; toda takrat so mi odpovedale vse moči.“

Govoril sem, in nisem vedel kaj, izpraševal sem in sproti pozabljal, o čem, in učenci so se mi v obraz smejali. Trudil sem se zbrati razbite misli, a komaj sem menil, da držim nit v rokah, se mi je izmuznila, in bati sem se jel, da znorim. Tedaj pa sem si rekel lepega dne: Ne, znorel ne bom, temuč pojdem in se oženim!“

„A-a-a! S tem nas boš dolgočasil!“ ga je prekinila gospa.

„Da. Toda stvar je bila težavna. Vidite, prav tukaj, v tej vili se mi je bilo ujelo srce, kakor vitorogi oven med trnje . . .“

„O, prosim! Izbirajte primere, gospod profesor!“ je zahtevala gospa, Naglič pa se je zasmejal z veselim: He-he-he!

„Dobro, bom izbiral. Torej ravno tukaj se mi je bilo ujelo srce, kakor mesečina med liste razcvele vrtnice, in bojim se, da je ravno zato trpela metodika v šoli. A stvar je bila težavna, kakor sem dejal. O meni je bilo splošno znano, da sem silno boječ in neroden človek, tukaj okoli Turjaške Rozamunde pa se je sukalo nebroj baronov. Kako je že rečeno? Troje iz dežele laške, troje iz dežele nemške, in jaz res nisem čutil v sebi Ostrovrharjevega poklica. Toda tedaj sem sklenil, da se je bolje blamirati kot še eno leto se ukvarjati s sentimentalnostmi. Pozneje se je izkazalo, da sem pravilno sklepal in niti blamirati se mi ni bilo treba, ker je tudi Turjaška Rozamunda slonela in sanjala ponoči ob oknu in mislila na Ostrovrharja.“

„Seveda!“ je gospa mimogrede protestirala.

„Pa ne, kakor želiš. — Važno je le to, da sem se nekega popoldne napravil, sedel na vlak in se odpeljal na Dolenjsko. A komaj se je vlak premaknil, sem se že pokesal, da nisem prej skočil iz njega. Prijatelja, ta pot je bila strašna! Sedeti nisem mogel, stati ne, gledati ne, mežati ne, in vse misli so se mi trgale čez polovico. Hotel sem biti miren in malomaren, gledal sem žito in krompir na poljih in se silil misliti o tem. Glej, žito že zeleni — sem si šepetal — žito že zeleni; da, žito zeleni — sem ponovil glasneje in s poudarkom — in tam so naši hribi, nad njimi so beli oblaki; vrag naj me vzame, če vem, kako me bodo tam sprejeli; žito že zeleni in tam so beli oblaki; na prvi postaji izstopim; kaj sem že hotel misliti? da, tam je žito in hribi in tam so tudi beli oblaki, saj jih vidim čisto natanko; ne, pojdem, in če me potem precej zemlja pogoltne!“

Ne smejite se mi in vpoštevajte, da je to bilo precej po izpitih. Ko sem izstopil na postaji, sem zavidal konduktarje, ki so smeli naprej . . .“

„Pa to vendar ni bilo vse zaradi mene?“ se je hudobno začudila gospa.

„Čisto naravno, gospa,“ je razlagal Naglič.

Profesor je hotel hitro dobiti bistroumnega odgovora, a ko ni našel besede, je samo velikodušno vzdihnil:

„Odpuščam ti hudobijo, Rozamunda. — O čem sem se menil tisto popoldne z očetom in materjo, ne vem, in ravno tako ne, kaj sem pripovedoval gospodični, ko sva ostala v ravno tej obednici sama.“

„Nič nisi pripovedoval, kakor nikoli ne!“

„Da, Ostrovrhar se je zbal, bitka je bila izgubljena, preden se je pričela. Človek, ki se je na vrvi že zadušil, bi lažje spravil besedo iz sebe kot jaz takrat. Kadil sem cigarete, preklinjal zvezdo, pod katero sem bil rojen, pri tem stikal po najskrivnejših kotih glave za kako razumno mislijo in za besedo, ki bi ne govorila ne preveč, ne premalo, a vse je bilo ali bedasto, ali smešno. Najbolj me je jezilo, da sem pri tem opazal čisto neznatne malenkosti in premišljeval o stvareh, ki so bile popolnoma brez pomena. Tako sem tedaj videl, da so rože v vazi na kredenci že ucvele, in sem premišljeval, koliko so stare, prešteval sem bele pike ob robu modrega Rozamundinega predpasnika, izkušal sem v mislih potegniti skozi sobo diagonalo in se silno jezil, ko mi je bil stol na poti. Obupal sem že bil nad vsem in sklenil naglo vstati ter oditi na kolodvor — in tedaj sta mi prihitela na pomoč Tristan in Isolda.“

Profesor je prenehal in srebnil malo kave; nato je nadaljeval:

„Mimo okna so naenkrat zafrfotale silne, obupno hiteče perutnice, in ptič je švignil mimo, urno kot senca. Rozamunda je stopila k oknu in jaz za njo. Na dvorišču je Tristan — tedaj ni še imel tega imena in tudi Isolda sva šele pozneje krstila — na dvorišču je letal Tristan v sedaj večjih, sedaj manjših, nepravilnih krogih tako naglo, kakor bi ga nosil vihar ali obračal vrtinec. Ne, to ni bil več golob! Ta našopirjena, blazna pošast — kje je tu slavna golobja krotkost?“

— Kaj pa je vendar temu golobu? sem vprašal Rozamundo.

— Ljubosumen je; glejte, tam spodaj je golobica!

Ozrl sem se na dvorišče in zagledal Isoldo. Tedaj je bila še lepša, kot je sedaj, in pred njo je stal mlad golob, popolnoma bel, le tuintam čisto malo rdečkast, kakor bi se bil kdaj pri zgodnjem jutranjem izletu s perutnicami doteknil zarje. Stal je pred Isoldo, kavalir, se priklanjal venomer in govoril brez konca in kraja, Tristan pa je letal v vedno ožjih krogih nad njima.

Ne morem vam povedati, ker tudi sam ne razumem, zakaj so me ti golobje tako razburili. Toda to vem, da se mi je roka tresla, ko sem prižigal cigareto. Z nerazumljivim zanimanjem sem čakal, kako se bo končal ta golobji dogodek na dvorišču.

Pogledal sem Rozamundo. Ona je bila naslonila komolec na okno in podprla glavo ter porednoveselo zrla na dvorišče. Bila je čisto blizu mene in jaz sem natančno razločeval vsak las v njeni frizuri, drobne, plave žilice na napetem zapestju, mehki puh na njenem vratu. Zavrtelo se mi je v glavi, in če golobje ne odprhnejo z dvorišča, je bila neumnost neizogibna.

Toda oni niso odprhnili. Tristan se je naenkrat spustil na tla, komaj tri korake od zamišljenega para. Meni je utripalo srce, kot da mi gre za življenje. Tristan je najprej krožil krog njiju, globoko gruleč, z naglimi, nepremišljenimi kretnjami, kakor človek, ki besen ne ve, kaj dela. Isolda ga je včasih pogledala, napol drzno, napol boječe, a genila se ni. Tedaj se je Tristan hipoma odločil: razkrilil je široko perutnice, odprl kljun, zakričal, ne zagrulil, in planil kot blisk v sredo ter udaril na levo in desno. Isolda se je pognala proti strehi, Tristan za njo, ji prerezal pot in jo prignal naravnost domov v golobnjak, se postavil pred vrata in jezno godrnjaje meril belega goloba, ki se je hrepeneče oziral raz strehe.

Ko sem videl ta dogodek in Tristana, kako stoji moško na golobnjaku — ki je bil ravno tisto pomlad belo in svetlo pobarvan — in se ogleduje, kot bi hotel reči: Mi smo hiše gospodar, mi doma varih — tedaj sem začutil nenavaden pogum, stisnil sem zobe in ... jaz ne vem kaj ... menda sem se zgrudil na kolena.

„Lahko bi se bil, pa se nisi,“ se je hotela prepirati gospa, toda v gubah ob ustih se ji je vendar skrival otroškovesel nasmeh.

„Izborni! Bog živi Tristana in Isoldo!“ je zaploskal Naglič, ki je čutil, da je treba nekaj reči.

„Tako sem postal gospodar te vile in v par letih prevzamem posestvo v lastno skrb. Pomislite: posestvo brez bremen! Pač; tudi težko breme so mi naprtili, ko so mi dali Rozamundo. Toda to bom z božjo pomočjo nosil in lepo vas prosim, bodite odkritosrčni in odgovorite: kje je roža brez trnja?“

„Narobe, prijatelj, narobe! Kje je trnje brez rože?“ je dejal Naglič, in ko ga je gospa zato hvaležno pogledala, se je nasmejal s tako srečnim, vsepozabljajočim smehom, da bi ga človek po spovedi zavidal. Kakor kraguljčki so zacingljali po sobi drobni:

„He-he-he—!“

„No, bodi z rožami kakorkoli!“ je odgovoril dostojanstveno profesor. „Glavno je, da me je Tristan poučil: Trdno zaprem za Rozamundo gajbico, njej pa bodi skrb kako bo najkratkočasneje prežvrgolela svojo sužnost.“

„Žvrgolela že ne bom!“ se je izkušala gospa postavljati s kaprico.

„Popolnoma prav, popolnoma prav! Našemu kolegu Barlicu,“ je hitel Naglič s čudno logiko človeka, ki komaj čaka, da pove dolgo, pripravljeno novico, „je njegova gospa soproga prižvrgolela škandal — he-he! — res, nenavaden škandal. Ravno preden sem šel iz Ljubljane, pridirja k meni ves razburjen — midva sva si zelo intimna — in pravi: Ti, pravi ...“

Profesor je jezno porinil od sebe skodelico, da je žlička padla po tleh, in obupno pogledal proti stropu; gospa je naglo vstala:

„Lepo Vas prosim, gospod Naglič! Čemu? Čemu? Pustimo te stare reči!“ je dejala nenavadno živahna.

Res, čutiti je bilo, da je iz Nagličevih besed zasmrdelo po mestu; čisto tuj zrak je bil planil v sobo.

Naglič je debelo pogledal in je bil malo zmeden; nato se je bliskoma domislil in se je zadovoljno nasmehljajal:

„Čakaj, prijatelj! O, prosim, gospa! Niste me razumeli! Ne mislim lanskega dogodka pri Barlicu, ne, ta stvar je popolnoma nova! Saj pravim — ravno preden sem šel —“

„Ne, ne! Sploh nečemo slišati o škandalih, ne novih, ne starih. Nič več o tem!“

„Jaz nisem mislil ...“ je zardeval Naglič, „jaz sem le hotel ... ker Vas morda zanima ...“

„Gospodje, prosim, vzemite slamnike,“ je pove-ljevala gospa, „trnki so že pripravljeni. Obljubila sem vam za jutri postrvi, pa si jih morate ujeti. — Saj ni to Vaš slamnik, gospod Naglič!“

„Saj res! Oprostite, nekoliko sem kratkoviden, ker res ne vem, kako ... Da! Pojdim!“

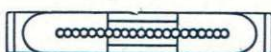
Zunaj je žarel popoldan. Ozračje je migljalo močne svetlobe, njive so ležale vdanoopojne na solncu; iskra, bi človek mislil, in svetovje mora zgoreti v hipu. Profesorja se je bila zopet polotila razposajena veselost, in preden smo zavili v dolino k potoku, je obstal, nastavil obe široki dlani na usta in zakričal:

„Jaz — sem — hišni — posestnik!“

Gospa ga je pogledala in bušila v krčevit smeh. Iz daljave se je oglasil v odgovor zategnjen vrisk — nemara je bil mlad kosec — in je naglo odskočil od prvega hriba ter potem zložno legel za zadnjo goro. Tudi profesor se je ozrl na gospo in se gromovito zasmeljal, kakor bi se mu pljuča trgala, Naglič pa je razširil roke in dejal z žalostnim obrazom:

„Kaj mu je? Jaz ne vem ... navaditi se je treba tukaj ... tega golobjega ozračja, da človek razume. Prej bi se bil kmalu blamiral ... če se že nisem namreč ... Jaz ne razumem ... ampak kriv nisem.“

Potem smo šli k potoku.

Humanist in vrag.

Zložil I. Mohorov.

Kaj v knjige in sive foljante
zamišljen strmi humanist?
Ne išči, izgubil se v veke
o „kamenu modrih“ je list!

Večernega solnca poslednji
že žarki se vsipljejo nanj,
a mislec ne vidi, zatopljen
ves v luč je konkluzij in sanj.

— Inveni! radostno zdaj vzklikne,
ne, nikdar ni bilo peklá,
zavrženih angelov nikdar,
ne laže se knjiga mi ta!

Da misli nemirne vtolaži,
in trudno spočije glavo,
po igri vseh modrecev seže,
razstavi podobe vestnó.

— Pa ako si vendar, zdaj pridi
moj indefinibilis svat,
dokaži, da moti se knjiga. —
Tu nekaj se zgane kraj vrat.

S ponižno šaljivim nasmehom,
se modrecu klanja do tal:
„V predsobi sem čakal, ni morda
magister me k igri pozval?“

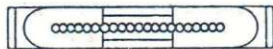
— Ne, tebe bil nisem poklical,
kot vidim, začetnik — skolar!
Prav vendar prihajaš, prijatelj,
ta igra, glej, resna je stvar!

Za bitje se gre in nebitje,
ki v knjigah imena mu ni!
Zasmeje skolar se: „V resnici,
nihče se ga vsaj ne boji!“

— Začniva, ti črne si vzemi,
diabole mi, in sedaj —
„Že vlečem,“ nasmehne skolar se,
„A pazi magister se naj!“

— Mehercle! Kaj danes ves slep sem?
„Šah, šeh!“ se skolar nasmeji; —
— Tak vzduh je po žveplu, ne čutiš?
„Mors regi!“ Magister zbledi.

Izginil v plamenu in dimu,
s krohotom je čudni skolar,
a modrec ponosni postal je
ponižnim menihom — vratar ...

?

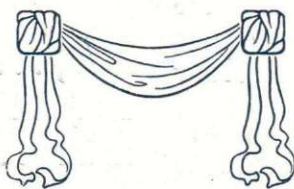
Zložil I. Mohorov.

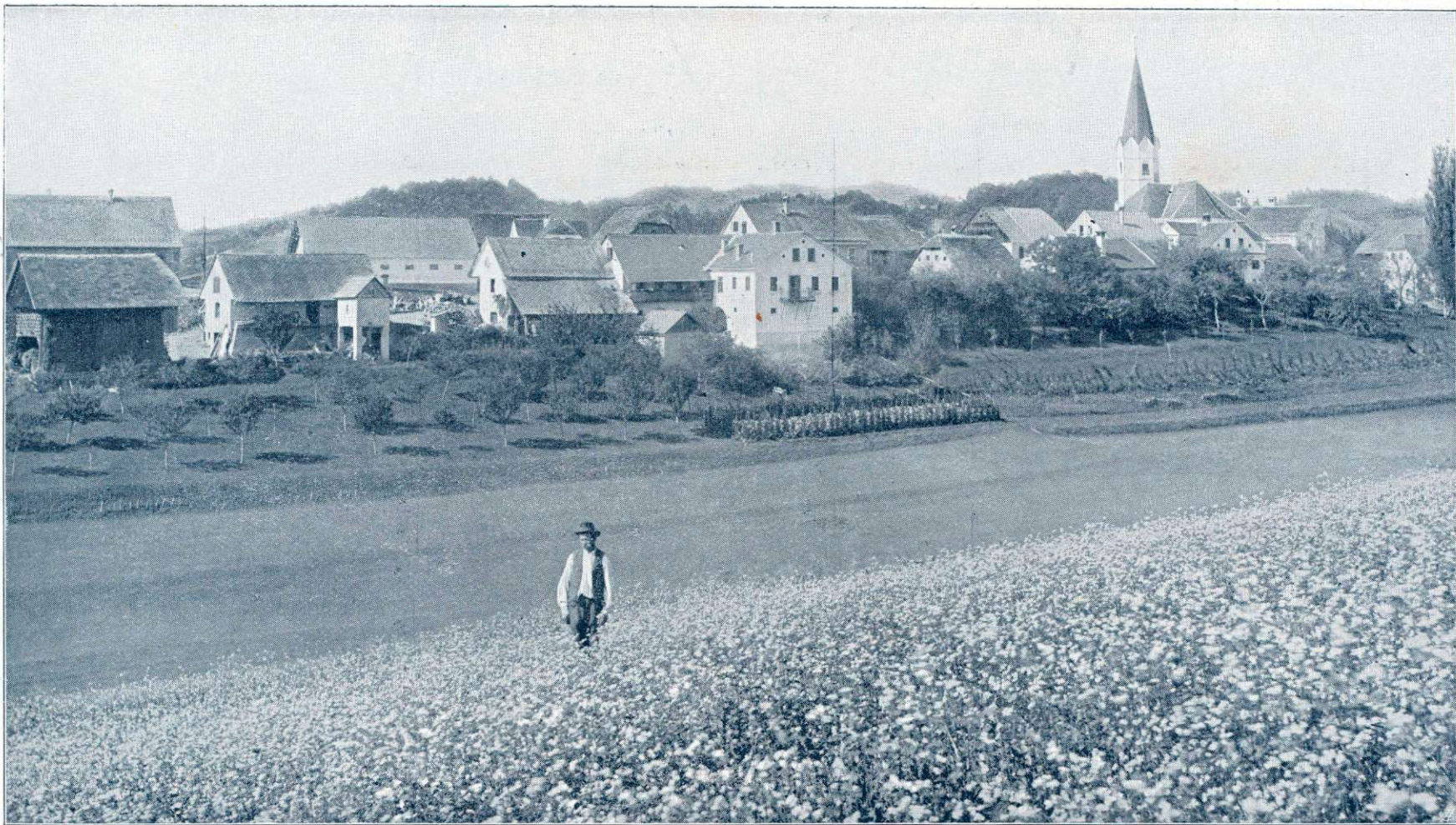
O sanj bogastvo mladih let,
načrtov drznih smela pesem,
ki cele te dopel še nesem,
dasi že sad rodi mi cvet!

Ko rdeča nit iz roda v rod,
nesmrtna kakor stvarnik nje je,
iz njega zopet k njemu vreje,
v vseh ista vselej in povsod!

In eni zovejo jo: um,
in drugi kličejo: stremljenje,
in tretji: dúševno življenje,
pravzrok in voljo in pogum!

Človeštva grb — iz prvih dni,
po njej smo z Večnostjo si v rodi,
ki rekla je nebitju: bodi!
in rekla duši: ne umri!

ŠT. JANŽ NA DOLENJSKEM

Par ur v Turinu.

Spisal profesor Andrej Plečnik.

Skoraj se je jelo mračiti, ko sem se peljal iz Milana proti zahodu. Sama ravnina, kamor oko pogleda, na obe strani železniške proge; Zdaj je vse mrtvo, pustó, prazno, poleti pa se maje na desno in levo riž, ki tukaj raste. Ljudje si zaslužijo težko svojo mezdo, ker riž potrebuje mnogo vode, in kadar jo izpusté iz kanalov na polje, morajo delavci v vodi stati in delati. Potnikov je v kupejih vse polno, vsak hiti domov; danes je sveti večer, jutri sveti dan, to je praznik, ki ga vsak rad preživi v domačem krogu. Gost mrak je, ko se brzec ustavi za trenutek v Magenti. Mesta samega nisem mnogo videl, pač pa še dobro razločil silhueto, konture kapele, ki je pred kolodvorom zidana v spomin na bitko dne 4. junija 1859, ko so Piemontezi skupaj z Francozi premagali našo armado. — Vlak se začne premikati in tik železne ceste stoji karner v podobi piramide; mala vrata vodijo vanjo in videl sem lučko, ki je gorela v piramidi in me navdala z žalostnimi mislimi. Velikokrat mi je rajni oče pravil, kako je kot vojak marširal v Italijo, — takrat še ni bilo veliko železnic — kako so po cele mesece prenočevali pod milim nebom, kako se je udeležil bitke pri Solferinu, pri Magenti; streljali so mladi

vojaki drug na drugega, kri je tekla, toliko cvetočih mladeničev je obledelo, ležali so mrtvi drug zraven drugega, pokopali so jih; strohnili so, pognojili so piemonteško zemljo; pozneje so kmetje kosti avstrijskih, domačih in francoskih vojakov, kolikor so jih dobili, znosili na kup, naredili karner, in še zdaj po 50 letih vsak večer gori lučka v znamenje pietete. Koliko gorjá, koliko obupa, koliko vojská, koliko neusmiljene smrtne žetve je bilo zaradi Italije od starih časov naprej skozi srednji vek do danes! Streslo me je, skoro strah me je bilo, zdelo se mi je, da duhovi plavajo okoli piramide, iz kamena postavljene.

V teh žalostnih mislih me popelje vlak do Novare, o kateri mi je oče pravil, kako je Radecky tam premagal Piemonteze l. 1849. — Poseben sveti večer za Slovence, ki se vozi mimo Peschiere, Verone, Milana, Solferina, Magente, Novare. Slovenci so se tu vojskovali, so kri prelivali za svojega mladega cesarja Franca Jožefa. Stari možje z resnim obrazom, z belo brado, ki so kdaj po Ljubljani hodili z vojno medajlo na prsih, ki je pričala, da so bili kot vojaki na Italijanskem, so legli večinoma v grob. Radeckyjevih veteranov je prav malo še.

In tema je legla na zemljo; poslušal sem le sopotnike, ki so govorili svoj posebni dialekt. Piemontezi govoré čisto svoj jezik, zavijajo in vlečejo, da jih je težko razumeti. U preglašajo v ü, zname-nje da smo blizu Francozov. Toskanskim Italijanom se zdi ta govorica grda; najmanj jim je všeč govorica v Genovi, kar je razumljivo; v velikem ob-morskem mestu se govori hitro, ne blagoglasno in končni zlogi se požirajo.

Naglo smo se bližali Türénu, kot so sopotniki izgovarjali Turin. Vlak se nekaj čez 7. uro zvečer ustavi na malem kolodvoru pri Porta Susa, ki je odprt samo za osobni promet. Izstopil sem, ker sem bil veliko prej na cilju svojega potovanja, nego če bi se bil peljal naprej do velikega kolodvora Porta Nuova. Kolodvor Porta Susa je v delavskem, bolj revnem okraju Turina. Prijazen mož mi pokaže, kje je Via Cottolengo. Dobrih deset minut od kolodvora in že sem pred cerkvijo Maria Ausiliatrice. Vse je mirno naokoli, nobenega vrišča, nobenega človeka, nobenega trama, skoraj ob periferiji mesta sem. Via Cottolengo je dolga cesta, kjer je doma delavec, doma beda, trpljenje, obenem pa največje usmiljenje, krščanski heroizem. Kdo bo torej tod delal hrup v mrzli zimski noči.

Prva pot je bila za trenutek v cerkev. Potem pa takoj v salezijanski centralni zavod koj zraven, kjer vprašam za Slovenca Hutha, ki je salezijanec. Italijan ne pozna črke H, zato smo se precej časa pričkali, da smo se slednjič razumeli, da hočem go-spoda, ki piše v Bolletino Salesiano. Pokažejo mi, kje je poslopje, v katerem je uredništvo Bolletina, in se tako sestanem s Slovencem, vesel, da bom govoril ž njim po domače. Ob 8. zvečer so imeli salezijanski gojenci večerno molitev v cerkvi Marije Pomočnice. Prvi vtis je bil mogočen. Cerkev je zi-dana v renesansi, na glavnem oltarju je Marija Po-močnica, nekaka čudodelna podoba. Ladja je samo ena, pod kupolo je prečna ladja s stranskima oltar-jema; na desni strani ladje je narejen nekak koridor, kjer je še par oltarjev in prostor za spovednike. Cerkev je malo vzvišena, da se stopi vanjo po 5 do 6 stopnicah. Nepozaben mi ostane vtis polne cerkve v Italiji. Enkrat sem maševal v Bologni pri dominikanih v dragoceni kapeli na grobu sv. Domi-nika tri maše po vrsti, na božični dan; bil sem sam v cerkvi z ministrantom, počasi so prišle štiri žen-ske. V Turinu je bilo to drugače. Via Cottolengo se je oživila; od vseh strani hité v cerkev možje, žene, mladeniči, mladenke z lepim svojim izrazitim obrazom; ladja je bila natlačeno polna skozinskoz dostojno se vedočega odraslega ljudstva; celo ma-tere so prišle z otroki v naročju. Tako je na Slo-venskem in to dobro dé človeku.

In ves prostor v prečni ladji in pod kupolo do velikega oltarja zasedejo salezijanski sotrudniki, sa-lezijanski gojenci. Bataljon za bataljonom pride s prepričano resnobo in jasnim obrazom v svetišče in zavzame odločeni prostor. Nobene naglice, nobene počasnosti, vse gre gladko, mirno, vse dostojno in tako neizrečeno naravno; vse se vrši tako samoob-sebi umevno. Veliko zmagoslavje prave vzgoje.

Žarnice se posvetijo pred oltarjem in po cerkvi. Duhovnik pride pred oltar, opravi litanije, vsa cerkev poje veledostojno pred blagoslovom; po litanijah vse ostane v cerkvi, da opravi s salezijanskimi go-jenci večerno molitev; ta ni dolga, ampak zveni iz mladih grl in src krepko, glasno, brez vpitja, preti-ravanja. Mirno odhajajo iz cerkve gojenci, mirno oni, ki so se udeležili božje službe. Prevzelo me je, da najdem v Turinu, v tem precej svobodomiselnem mestu, toliko žive vere, tako lep zgled prave po-božnosti. Menda je cerkev vsak večer tako polna pri večerni molitvi.

Gospod Huth je bil tako prijazen, da me je vzel seboj v uredništvo „Salezijanskih poročil“. To je velika, dolga dvorana, kjer se urejujejo imenovana poročila v več jezikih: v italijanskem, francoskem, španskem, nemškem, poljskem in slovenskem. Za vsak jezik imajo enega, dva urednika, katerim list da zelo mnogo dela, ker morajo skoraj vsa opravila, ki so v zvezi z izdajo časnika, sami opravljati. Se-znanil sem se s prijaznim Čehom, ki je dodeljen redakciji nemškega buletina, in ki zelo želi, da bi Čehi kdaj dobili svoj list; seznanil sem se s Polja-kom; vsi ti mladi možje so zapustili domovino, da sedeč vsak za svojo pisalno mizo v daljnem Turinu, navdušujejo in govoré svojim rojakom, kako lepo, blagoslovljeno delo je vzgoja mladine. Sveti večer je; doma so ti mladi salezijanci še pred par leti veselo pevaje čakali polnočnice; božični praznik je najlepši praznik za otroke. Zdaj sedé vsak za svojo mizo v redakciji, mogoče da jim misli plavajo on-stran visokih planin v domačo hišo; sedé za mizo v redakciji, tiho in mirno nabirajo snov za list; in čakajo tudi polnočnice. Zapustili so domači krog, svojo družino, pridružili se večji mednarodni družini, hrepené po višjih ciljih. Višja ideja jih drži prikle-njene v Turinu.

Cerkvena vrata se zapro po večerni molitvi. Ob 11. ponoči začne potrkavati in vabiti gojence k polnočnici. Na Italijanskem so odpravili polnočnico v nekaterih krajih iz važnih vzrokov; imajo jo še v stolnici v Bologni, v stolnici v Florenci itd. Sale-zijanci v Turinu jo imajo pri zaprtih vratih. Prevzet sem bil, ko sem gledal drugipot ta večer, kako sto-pajo salezijanski sotrudniki, kleriki, duhovni v cerkev, kako stopa truma za trumo mladih gojencev na

odločeni prostor, kjer se vsak čisto neprisiljeno vede, a vendar tako živo spoštljivo, da se vidi, da jim je dostojno vedenje v cerkvi nekaj samoobsebi umljivega, ne nekaj prisiljenega, težkega, neprijetnega. Če govorim o trumah, ne pretiravam; v centralnem zavodu don Boscovem je menda veliko nad tisoč gojencev. In tem treba prišteti duhovne, klerike, sotrudnike, potem še tiste, ki obiskujejo nedeljske in prazniške oratorije, in menim, da ne rečem preveč, če trdim, da obsega centralni zavod včasih nad 2000 ljudi. Zato je tudi zavod celo mesto zase z mnogimi razsežnimi stavbami.

Polnočnico opravi naslednik ustanovitelja salezijanske družbe, don Mihael Rua. Telo je slabotno, energija velika; iz oči tega moža sveti ogenj navdušenja, vere, prepričanja, ki ne pozna nobenega dvoma, nobene ovire, nobenega strahu. Med službo božjo je pristopila vsa cerkev k mizi Gospodovi. Nobenega drenja, nobenega nereda, vse se vrši natančno po dispoziciji. Tega še nisem videl: več nego tisoč samih mladeničev, mož in dečkov na sveti večer pri obhajilu. Ginjen sem bil, ko sem videl že osivele salezijanske sotrudnike, ki so se vsemu odpovedali, ki živé ločeni od sveta, videl krepke, krasne postave klerikov iz vseh delov Evrope, ki se pripravljajo na mašniški poklic z njegovimi težavami, ko sem videl mlade dečke, ki bi znabiti postali nadloga človeški družbi, njen izvržek, njena velika nevarnost, prijazna roka don Bosca pa jih je ljubeznivo pripeljala v zavod, jih je počasi, polagoma, potrpežljivo privedla na pravo pot, da dečki sami niso vedeli, kdaj so zapustili greh in napake in strasti: danes na sveti večer gredô od obhajilne mize z dostojno v tla uprtimi očmi, sedajo na svoj prostor in obhajajo rojstvo Jezusovo tako lepo, da so me posilile solze. Kaj je najlepše božično drevesce v primeri z salezijanskim svetim večerom!

Zjutraj sem imel priliko maševati pri velikem oltarju, tam, kjer je podoba Matere božje Pomočnice, kateri se kristjani zelo priporočajo v svojih potrebah in ki jih velikokrat usliši. To nam priča velika množica ljudi, ki kleči dannadan v cerkvi in ki jih je na mnogo tisoč ob Marijinih praznikih; potem to pričajo zlati in srebrni darovi, ki jih prineso v zahvalo za prejete milosti; okoli oltarja in Marijine podobe je prav mnogo darovanih dragocenosti; v stranskih prostorih je ves zid pokrit s podobami, katere so prinesli in jih še prinašajo hvaležni častilci Marijini. O velikem zaupanju ki ga imajo verniki do Boscove Marije Pomočnice, priča nam časnik „Salezijanska poročila“, ki izhaja drugo leto v slovenskem jeziku in ima v zadnjem oddelku pismene zahvale onih, ki so prepričanja, da jim je Marija pomagala v težavnih razmerah.

Pri zajtrku sem se moral posluževati nič kaj okusnega turinskega kruha, dolge, suhe, kot cigareta debele palice, prepečenega kruha. Skoraj pol metra dolgi, pusti kruh se zove grissini; na Italijanskem je s kruhom križ; takega kot na Kranjskem ne dobiš.

Ogledal sem si mesto, kolikor je v naglici mogoče in kolikor ima zanimivega kraj, kjer se ceste in ulice prozaično pravokotno sekajo. V tem oziru dela Turin izjemo mimo drugih italijanskih mest. Ulice so take, da se vidi od enega konca do drugega. Gospode je mnogo v mestu, zlasti mnogo oficirjev, ker je tu vojna šola za višjo oficirsko izobrazbo; ljudje so mnogo mirnejši nego v južnih delih Italije. Tistega življenja, kot je v pravi Italiji, kjer je vse na cesti, vse pred hišo, vse odprto, tukaj ni. Če bi ne slišal italijanske govorice, oziroma francoske, če bi ne bilo tuintam nekaj cerkva, ki so tako pametna laška navada, bi skoraj ne mislil, da sem tostran planin.

Spomenikov je vse polno; ž njimi naj se poslave zlasti možje, ki so pomagali s peresom ali z mečem, da se je Italija otresla tujega gospostva in postala „unita“. Italijani so zelo zavzeti za spomenike; a mogoče, da se jim počasi razkadi veselje nad „novo“ Italijo.

Mimo palače Casignano, ki je zidana v baročnem slogu in ki ima kot čuden okrasek od vrha do tal same zvezde, znak savojske vladarske hiše, mimo palače Madama, ki je ostanek iz starih rimskih časov, mimo kraljeve palače, ki ima spredaj veliko, z železom ograjeno dvorišče, obiščem stolnico sv. Janeza Krstnika. Cerkev je malo vzvišena nad cesto, ima tri ladje, eno prečno in kupolo. Navzlic temu, da je Turin precej razvpit kot svobodomiselni, je bilo v stolnici, kot v vseh drugih cerkvah, veliko ljudi, tudi moških, znabiti zato, ker je bil božični praznik. Zanimala me je bolj nego stolnica kapela del Santissimo Sudario. V desnem koncu prečne ladje so lepe, prostorene stopnice, ki so zaprte z zelo visokimi steklenimi vratmi. Zaradi praznika so bile odprte. Grem navzgor, nemara po 30 stopnicah. Na vrhu frapira človeka visoka kapela. V prvem momentu bi dejal: nekaj podobnosti ima z dragoceno grobno kapelo Medicejcev v Florenci, kjer so svetovno znane skulpture, n. pr. Noč in Dan, in ki velja nad 22 milijonov kron. Obe kapeli sta od vrha do tal iz marmorja, v obeh so sarkofagi vladarjev. In vendar je včinek kapele v Turinu, dejal bi, svetejši nego medicejske kapele v Florenci.

Načrt za kapelo je napravil teatinec P. Guarini v drugi polovici XVII. stoletja, da bi se v njej hranila tančica, s katero je bilo zavito telo Jezusovo v grobu. Kapela je iz temnega marmorja. Štirje veliki spomeniki vladarjev iz savojske hiše stojé ob stenah, zato

je vtis skoraj tajinstven, resnoben. V sredi kapele je velik trikot iz marmorja, ki tvori tri oltarje, tako da se lahko ob istem času berô tri maše. Visoko sredi trikota je posoda, v kateri se hrani tančica iz groba Jezusovega. Prinesli so jo seboj križarji. Pred leti se je o tančici v Turinu mnogo pisalo in govorilo in debatiralo. Dali so jo tudi fotografirati.

Naši avstrijski vladarji so mnogo skromnejši nego italijanski. Cesarska rakev na Dunaju pri kapucinih je zelo preprosta v primeri s savojskimi spomeniki in sarkofagi v Turinu, ali z onimi v rimskem Panteonu.

Hotel sem si ogledati malo cerkvico Corpus Domini, ki ne bo dosti večja nego cerkev nemških vitezov v Ljubljani, ali trnovska. Zaradi dostojnosti sem si bogato dekoracijo in slike na presno le povrhu ogledal; ljudi je bilo vse polno pri maši. Hudoben človek je pred 400 leti iz cerkve vzel kelih, v katerem je bila sv. hostija; oboje dene v vrečo, ju položi na mulo in tako gre preko trga. Naenkrat se žival ustavi, ne koraka ne stori naprej, vreča se odveže sama in sv. hostija splava v zrak; svetloba jo obdaja in skupaj pridejo ljudje, duhovniki in svetni oblastniki. Škof vzame kelih iz vreče in ga drži proti sv. hostiji; a ta ostane v zraku. Prineso drug, neoskrunjen kelih, in polagoma se spusti vanj sv. hostija vpričo velike množice, ki je prišla skupaj iz vsega mesta. V spomin na to so meščani zidali cerkev sv. Rešnjega telesa; freske na stenah kažejo dogodek.

Vsako leto 6. junija imajo popoldne ob 1/26. uri teoforično procesijo iz cerkvice; pride sam kardinal, zelo mnogo duhovščine, vojaki, mestni zastop; pri procesiji igra vojaška godba.

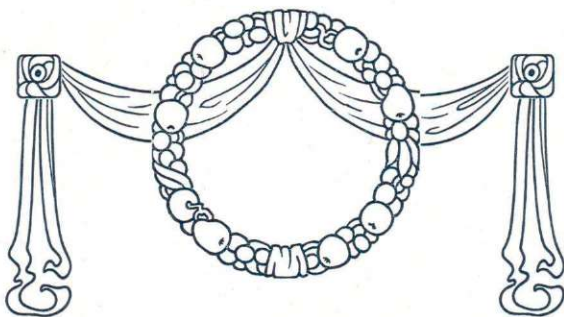
Nekaj posebnega je cerkev, ki se zove Consolata, posvečena Mariji Tolažnici; zanimiva zaradi tega, ker je sestavljena iz treh cerkva: dve sta nad zemljo, ena je pod zemljo. V srednji cerkvi in v podzemski se časti Marija, v prvi se zove della Consolata, v drugi delle Grazie (torej tako kot cerkev v Milanu, ki ima v prizidanem samostanu slavno

Leonardo da Vincijevo Zadnjo večerjo). V tem pristno turinskem svetišču z bogatimi zlatimi dekoracijami, kjer je bolj temno nego svetlo, se neizrečeno veliko moli od jutra do večera. Parkrat sem se vrnil v Consolato, da si natančneje ogledam svetišče. Vselej je bila polna preprostih molilcev in najfinejše gospode. Nisem se upal drzno stopati po cerkvah in si dekoracijo od blizu ogledati; v molitev zatopljeni ljudi, ki imajo solze v očeh, ki Bogorodici tožijo svoje gorje, ne gre motiti. Na desno se gre pri drugih vratih vun, in v dolgem hodniku je kot pri salezijancih ves zid pokrit s slikami, katere so ljudje prinesli v dar za uslišano molitev. V tem koridoru je tudi za belo marmorno ploščo v duplini v zidu pokopano telo duhovna, ki je deloval v Turinu in ki bo menda kmalu prištet med blažene. Tudi ob njegovem grobu vedno kdo moli in poljublja marmor.

Preko reke Po se gre na mal, vzvišen hribček ali holnec; tam imajo kapucini cerkev in samostan ter je od tam lep razgled na mesto. Ker je Turin čisto v ravnini, se že izplača si ga ogledati od zgoraj dol. Ceste so vse zelo široke in javni trgi neprimerno veliki, tako da je treba včasih sesti na električno cestno železnico, da prej in lažje prideš iz kraja v kraj.

Lepo se vidijo na severu Turina planine, a takih panoram imamo doma dovolj; to imponira bolj Nemcem, ki nimajo drugega nego griče in holme, pa vsak večji hrib hvalijo in povzdigujejo. Če bi mi znali tako reklamo delati za domačo deželo kot Nemci, bi imeli zelo veliko tujcev, pa nas je skoraj sram povedati, da imamo vse naravne lepote doma; celo rajši hodimo v tujino gledat mnogo manj vredne stvari. Res pa je tudi, da se za slovensko domovino prav malo stori glede komunikacije: V Italiji, v Švici, je vse prepreženo z železnicami, z električnimi tramvaji in s tramvaji na par; tujcem se postreže, kolikor se more. Pri nas še najpotrebnejših železniških zvez ni, tem manj, da bi bila dostopna kaka gora po železnici. Dokler ne bo dobrih prometnih zvez na vse strani, ostanemo Slovenci vedno odzadaj.

(Konec.)

ŠOLARJI

HEKTOR XIMENES

Smrekova vejica.

Črtica. — Spisal Ivo Česnik.

Hočem vam povedati zgodbo iz dijaškega življenja. Take zgodbe so večinoma sentimentalne kot pesmi zaljubljenega petošolca. Ne bojte se, cenjeni bralci in dražestne bralke, sentimentalna ne bo ta povest. Vso dolgočasno sentimentalnost sem oddal vragu, da jo zapre v meh in posuši na vipavskem solncu ali raztrosi v najljutejši burji nad Nanosom. Gotovo je stekla iz njega že zadnja solza, in če ga vrag čez leto in dan odpre, se začudi, ko najde v njem mesto jokavih vzdihov rešto pristnih vipavskih dovtipov.

A čemu govorim nepotrebne stvari! Pripovedujem naj rajši o Konradu Pavliču! Znabiti ne bo zadovoljen z odlomkom svojega življenja, znabiti se bo jezil, da po nepotrebnem trosim njega in njemu drage osebe med svet. Upam, da ne obsenči oblak neprijetnih misli njegovega čela, ker me pozna. Vsaka poteza mojega peresa je utrip čuteče duše. Tudi Vipavci so nevoljni name: nekatere nedolžne idile so jim preodkrite, par dogodb izmišljenih. Ne zmem se za neprebavljive in neotesane puščice; pišem, kakor mi vleva srce. Resnica je božji pečat — in večkrat zastrta s temnim zagrinjalom, za katerim se skriva veličastna svetloba. Vidi jo le ljudje, ki hrepene po njej kot žejni jelen po hladni studenčnici.

* * *

Tisti dan pred Božičem se je prebudil Konrad Pavlič iz globokega spanja. Pomel si je zaspane trepalnice in pogledal na staro, napol rjavo in zaprašeno budilko, ki je enakomerno tiktakala svojo monotono melodijo že leta in leta v preprostem, malem kabinetu. Gospodinja ji je odlomila večji ka-

zalec ravno lani o Veliki noči, ko jo je snažila z veliko, nerodno cunjjo. Pavlič je vendar ločil na njej vsaj približno četrti, tudi po manjšem kazalcu.

„Pol devetih! Prej se ne zbudim, naj bo po zimi ali poleti. — Še malo poležim in počakam pošte. A, pošta, pošta! Včasih sem se je veselil, danes sem jezen nanjo. Nobene vesele novice mi ne prinese. Same terjatve prihajajo, in redko se me spomni duša, ki mi je bila naklonjena v preteklih dneh.“

Odprl je predal spalne mizice, vzel iz nje Goethejevega „Fausta“ in začel čitati besede moža, ki je živel v dvomih in si je že hotel pretrgati nit življenja.

Habe nun, ach! Philosophie,
Juristerei und Medizin,
und, leider! auch Theologie
durchaus studiert, mit heißem
Bemüh'n.

Skozi okno je padala svetloba v sobico. Gosti kosmi so polzeli izpod neba, se sipali na strehe mestnih hiš in odevali v svoj čaroben plašč veliko gotsko cerkev, ki je kipela onkraj ceste proti nebu. Kot ogromen velikan iz davnine se je zdela, če si jo gledal v poletnih, tihih nočeh ali zimskih, mrzlih večerih, ko so plinove svetilke razsvetljevale krive ulice in ravne ceste.

Prebral je par strani in odložil knjigo.

„Ne ljubi se mi. Vrag vzemi Fausta, njegova pustolovstva in vso mizerijo. Zdajle bi šel v kavarno, si naročil fino belo kavo, prečital časnike in igral parkrat bilijard. Tako pa čepim v svoji sobi kot samotar Robinzon na tistem otoku. Nobenega vinarja nimam, prav nobenega.“

Odel se je tesneje in obrnil v zid. Nad glavo mu je visela zaprašena pokrajinska slika. Dekle je gnalo čredo z gorâ, v ozadju se je razprostiral gozd z vitkimi smrekami, v ospredju je plulo jezero, v katerem se je napajala trudna živina, ob jezeru je vodila steza. Na nasprotni steni je gledal iz velikega okvirja droben, bled obrazek mladega dekleta. Bogve čigav je bil tisti fini, prozorni obrazek, čigave globoke, črne oči in kostanjevi kodri. Gospodinja je kupila sliko na starini od pohabljenega, nosljajočega juda. Morda jo je prodal nesrečen fant, morda dekle v stiski in bedi, da pomore bolni materi, morda jo je prodala žalostna mati, da za hip uteši lakoto gladne dece. Pod sliko je visela fotografija našega junaka v drobnem, črnem okvirju: mladeniški obraz, sanjave oči, mala usta, rumenkaste brke in dolgi lasje iste barve. Konrad Pavlič je bil ponosen na svojo nežno lepoto. Kot mesten otrok je bil navajen sladkih poljubov in objemov. Na njem ni bilo ničesar moškega, ne obraz, ne vitka postava, ne šibke noge, ne tanki prsti na rokah.

Pred petimi leti je prišel v Gradec študirat pravo, ki naj bi ga pripravilo najprej do kruha. Namen je imel dober, a volja je bila slaba. Čutil je v sebi poklic opernega pevca. Zato je negoval svoj glas, drago plačeval nekaj mesecev učitelja, da ga je učil klavirja in petja, hodil v mestno gledališče, slišal vse Wagnerjeve, Mozartove, Webrove in Verdijeve opere. Seznanil se je z umetniki, spoznal je njih visoka pota in zahrepenel po slavi in sreči. Njegov glas je bil prešibak in Konrad Pavlič ni mogel na Parnas, prepevat hvalo večnim bogovom in umrljivemu človeštvu. Na pravo ni pozabil, pogosto je mislil nanj in vsako leto je sklenil, da začne študirati za prvi izpit. Prebral je deset strani Institucij in par poglavij Pandektov, pa se je odpočil za štirinajst dni. Tako so hiteli tečaji in minevala leta. Pozabil je naposled na cilj življenja in obupal nad bodočnostjo. Gloriola, ki naj bi obkrožala pevčevo glavo, je bila le fatamorgana. Mamila je njegovo sebičnost in bujno fantazijo. Polno gledališče, žareči pogledi z balkonov, lož in parternih sedežev, napeta pozornost, tajnostni šepeti. Pozvoni. Zastor se dvigne. Nov pevec se prikaže občinstvu, prvič nastopa Konrad Pavlič. Njegov mogočni tenor zadoni z odra in se razlega do zadnjega kotička na galeriji, v srca vseh poslušalcev sega njegov glas, igra se, poskakuje, veseli se, joka kot otrok, orjaška moč naznanja Periklejevo jezo, ki je nosil na jeziku Zevsove bliske in strele, zdaj je ljubezniv kot Tobijev spremljevalec Rafael, mehke besede govori, medenih usten se dotikajo njegove ustnice, nato je ponosen in neizprosni, kot Napoleon, ko je sklepal pogodbe s sovražniki. Doppel je prvo arijo. Velikanski aplavz, burni pozdravi, nepopisno

navdušenje, dame sipajo cvetke na oder, migajo mu z robci, vzklikajo v veselju in jokajo, ganjene do solz. — Čez malo časa se je razpršila iluzija kot megla, če posije nanjo jutranje solnce.

Povedati vam tudi moram, da Konrad Pavlič ni imel doma. Ko je bil še majhno dete, mu je umrl oče. Kot v sanjah se ga je spominjal v poznejših letih: dolga, valujoča brada, prepletena s sivimi vlakenci, mu je segala do pasa, obličje je bilo vedno resno in strogo, hoja počasna in odločna, kot bi tolkel kovač po nakovalu. Živeli so tedaj v Kranju in imeli neznatno prodajalno. Po moževi smrti se je preselila mati z malim imetjem v Ljubljano. Ljubila je veselo zabavo in družbo in v par letih zapravila vse premoženje, kar ga je pridobila skrbna roka pokojnega soproga. Lotila se je šiviljstva, da je preživljala sebe in sina. Dovolila je Konradu vse, ni ga znala vzgajati, bimčkala ga je in božala, poljubljala in objemala, če ga je zapodil sosed, ker mu je trgal na vrtu cvetje ali natepel malo hčerko, nakradel zrelih hrušek ali privezal zvestega psička za nogo k plotu. Tako je ostal Konrad človek brez energije in odločne volje, cvetka, ki je skrivala v svoji čaši mnogo prijetnega vonja, a manjkalo je skrbne roke, ki bi ji prilivala.

Mati ga je poslala v gimnazijo, ga negovala še bolj, lepo oblačila in mu preskrbela domačega učitelja. Ni čuda, če je ostal nesamostojen celo življenje. Potreboval je vedno rame, na katero bi se opiral kot starec na palico, če hoče prekoračiti količkaj strm grič. V osmi šoli mu je umrla mati in zapustila komaj za pogrebne stroške. Konrad je bil od tedaj navezan sam nase kot potnik sredi puščave.

Čudite se morda, kje je dobil toliko poguma, da je šel na vseučilišče. Imel je prijatelja, ki je študiral zadnje leto modroslovje. Srečko Rakar je bil človek dinamične sile in krepkega duha. Že njegove plamteče oči so očarale vsakogar, njegova korenjaška gorenjska postava je spominjala na tipe, ki jih srečujemo vsak dan, a njegov obraz je bil nekaj posebnega. Nad visokim čelom so rasli živočni lasje, nad orlovim nosom so se črtale tri krepke poteze in okrog usten je igral vedno ironičen nasmeh, ki so mu dajale mogočne brke in brada izreden izraz. Srečko Rakar je preskrbel našemu junaku v vseučiliškem mestu prvo instrukcijo, od poučevanja in dobrih ljudi je živel po beraško že pet let. Imel je nesrečo, da se je večkrat zaljubil v sestro svojega učenca. Bila je to njegova bolezen, ki jo je pa hitro prebolel. Posebno če se ni nežna gospica zmenila za njegove goreče poglede in sladke besede, je svojo taktiko v trenutku izpremenil in postal ravnodušen. Bil je včasih tudi ljubezniv kot malokatero žensko bitje. Čul sem, da je pomagal kot deček prenašati

mački mlade. Za piačilo ga je opraskala. Nekoč je opazil v Tivoliju čebelo, ki je dolgo sedela na rdeči cvetki. „Čemu bi tratila čas?“ si je mislil in jo prijazno prijel v roko ter prenesel na drugo rožo. Viri molče o tem, če ga je pičila ali mu ostala hvaležna vse življenje. Ko je malo dorastel, je zlasti rad spremljal stare, bolehe dame. Zato so ga spoštovale in mu poklanjale razne darove.

Tako je torej ležal onega jutra nevoljen sam nad seboj in sit vseh prijetnosti in neprijetnosti ter čakal pošte. Spomnil se je da bi bilo prijetno zapaliti cigareto.

„Smola, smola! Tako življenje ni vredno življenja. Večen vagabund! Pet let! Vse je pokopano, prav vse, sanje in lepota, estetika, kultura, umetnost! Naj gredo k vragu vse čenčarije, kar si jih je izmislilo človeštvo od Adama do danes. Kaj mi koristi Wagner, Verdi in Strauss, če sem lačen in nimam cigarete, da bi kadil! Kadil bi rad, kadil. Do grla sem sit mizerije. Včasih me prime, da bi skočil v vodo. Čemu bi se trudil na tej pusti zemlji? Živimo, da živimo, a življenje ni vredno življenja. Fej!“

Pozvonilo je. Gospodinja se je oglasila iz kuhinje in šla odpirat. Konrad Pavlič je začul tenak glas, ki je imenoval njegovo ime. V skoku je bil iz postelje, oblekel je hlače in nataknil copate ter hitel v vežo.

„Dobro jutro!“

„Dobro jutro!“

„G. Pavlič, dobili ste za Božič majhen zabojček. Prosim, podpišite poštno spremnico!“ je nosljal prijazno dolgi, suhi poštni uslužbenec.

„Precej, precej!“

Podpisal je v kuhinji in odtrgal odrezek.

„Deset vinarjev prosim,“ je opomnil poštni uslužbenec. Pavlič ga je pogledal in brskal po žepih. Nato se je obrnil h gospodnji in jo naprosil:

„Gospa Wolf, bodite tako prijazni in mi posodite dvajset vinarjev. Vrnem vam takoj.“

Pogledala ga je debela, priletna gospodinja z velikimi, skoro belimi punčicami.

„Naj bo!“

Segla je v žep in mu dala desetico, ki je izginila v torbi poštnega uslužbenca.

„Hvala lepa! Moj poklon!“

Dve stopnji in vrata so se zaprla za njim.

Gospa Wolf in Konrad Pavlič z zabojčkom v desnici sta si stala nasproti. Mala žena je prekrižala svoje tolste roke na prsih in na ustnicah se ji je pojavil sarkastičen nasmeh:

„Gospod Pavlič, kdaj mi mislite plačati stanarino? Navadno plačujejo gospodje prvega, in od tedaj je že čez dvajset dni. Noče se mi več čakati. In potem ste še tako predrzni, da me prosite na

posodo. Premeteni ste. Z menoj ne boste pometali. V treh dneh plačajte ali vam odpovem stanovanje. Za kabinet dobim gospodov, kolikor hočem, pridnih, rednih in solidnih gospodov, ki bodo plačevali točno. Tako, zdaj sem vam povedala, kar mi je bilo na srcu.“

„Prosim, gospa Wolf!“

„Kar sem rekla, sem rekla. In to je odrezano, kot amen v očenašu!“ Obrnila je hrbet, stopila v kuhinjo ter zaloputnila vrata.

„Presneta babnica! Vsak dan me obira. Človek nima celo leto miru.“

Zaklel je in odšel z zabojem v svoj kabinet. Pogledal je na odrezek in se začudil. Veselje in obenem tiha boleost je spreletela njegovo dušo.

„Olga Medenova!“

Sedel je na stol in naslonil glavo na mizo a le za hip. Zabojček je ležal pred njim in radovednost mu ni dala miru. Pogledati mora, kaj mu pošilja dekle, ki ga je ljubilo najbolj na svetu, bolj kot samo sebe.

Drobno vrv je prerezal s pipcem in odvil debel, rjav papir. Dvignil je pokrov malega zaboja, nalahno ga je dvignil, kot bi se bal oskruniti spomin na nežne roke, ki so ga zapirale. Na belem papirju je ležala smrekova vejica in na njej se bili privezani na svetlih nitih cukreni piškoti, rdeči srčki, drobni kolački in pozlačeni orehi in jabolka. In na dnu se je skrivala tanka zelena kuverta. Počasi jo je odprl Konrad Pavlič in bral pismo med solzami:

„Dragi Konrad!“

Oprosti mi, da te še vedno imenujem tako. Ne morem drugače, ne morem te pozabiti, Konrad. Trudila sem se, Boga sem prosila, da mi preustvari srce. Ne morem. Ko pride noč, se mi prikažeš v sanjah. Proseč je tvoj pogled in žalostno povešaš glavo. Vem, da ti je tujina mrzla. Srečna bi bila, ko bi vedela, da si zadovoljen, da živiš udobno in imaš pred seboj jasno bodočnost. Zvedela sem, da si v stiskah. Zato te ljubim tembolj, bolj kakor pred štirimi leti, ko sva se srečala prvič. Vsak dan prosim Marijo, da bi bila tvoja pot posejana z rožami in da bi ti bile odvzete krvave kaplje težkega boja.

Oprosti mojim vrsticam! Morda boš mislil, da se ti vsiljujem. Ne, Konrad, nočem in ne morem tega. A vedno si še mojemu srcu najdražja duša. Koliko jokam, koliko trpim, ker vem, da si nesrečen. Mnogo boja me je stalo, da sem se odločila do tega koraka. Po treh letih ti zopet pišem. Preveč sem molčala in trpela. Tudi ti si molčal in trpel.

Pošiljam ti to božično darilce. Prosim te, sprejmi ga. Napravi si malo božično drevesce.

prižgi na njem svečice! Razdeli slaščice med prijatelje, le orehov ne dajaj nikomur! Vesel Božič in zdravstvuj, dragec!

Vedno tvoja Olga

V Dolini, dne 21. decembra 1906.“

Konrad je prebral in debele solze so mu lile po licih.

„Kako me ljubi to dekle! Še vedno me ljubi. In jaz sem zapravil njeno ljubezen kot izgubljeni

„— le orehov ne dajaj nikomur!“ To je rekla namenoma, si je mislil Konrad in nalahno odprl lupino prvemu orehu. V tenak papir je bil zavit zlat za deset kron. Tudi v štirih drugih orehih je našel zlate.

„Hranila je, in zame, ki sem otroval njeno dušo. Moj Bog, izgubil sem vero v svet, danes sem jo zopet dobil v tem preprostem dekletu. Utrgala si je od ust pri svoji skromni učiteljski plači, da mi je skazala toliko ljubezen —. Kako naj se ji zahvalim,

ASTROLOG SENI OB TRUPLU VALENŠTAJNOVEM

sin svoje premoženje, nisem vreden, da bi me pogledala. Pa se me spominja, v stiski se me spominja. Kakor klic iz tujega sveta se mi zdi njen spomin. Tri leta je molčala in trpela. Odpovedal sem ji svojo ljubezen, zavrgel njeno srce, globoko ranil njeno dušo. Lahko bi bilo vse dobro. A meni se noče dela in trpljenja. Moje življenje je uničeno, ničvreden človek sem, ki gazi po biserih in jih meče v blato. Igral sem se z njeno dušo, moj Bog!“

Dolgo je jokal in med solzami poljubljal pismo. Naposled se je umiril in začel ogledovati smrekovo vejico in slaščice in oko mu je ostalo na orehih.

ker sem jo tako razžalil. Ali naj jo prosim odpustčanja? Pasti bi moral pred njo na kolena, objeti njene noge in jih močiti s solzami!“

Tako je mislil Konrad, se umil in oblekel. Obleka je bila že ponošena, a pozimi ne pazi nihče na to, suknja mora biti lepa, pa je vsak čevljar eleganten gospod. A Konradova je bila že stara tri leta in si to spoznal takoj na rokavih in ovratniku. Vagabund se privadi vsemu in ne pazi kod hodi in kakšen hodi.

„Denar imam. Zdaj jo lahko mahnem v kavarno. Potreben sem kave in cigaret.“

* * *

In napotil se je v kavarno „Dunaj“. Dopoldne je bilo notri malo življenja, le par visokošolcev je bilijardiralo, pri oknih so sedeli penzionisti in z učnimi obrazi študirali novice iz časopisov. V zadnjem kotu je sedel velik in krepak človek z dolgimi brki, črno brado in zlatim ščipalnikom. Nanj se je obrnil Konradov pogled in obraz se mu je razjasnil. Hitel je k mizi starega znanca in ga pozdravljal z vidno radostjo:

„Zdravo, dr. Rakar! Kako sem vesel, da te zopet vidim. Kaj te je napotilo v ta prokleti Gradec?“

Pogledal je dr. Srečko Rakar izpod ščipalnika na prišleca in se sarkastično nasmehnil.

„Dobro jutro, Pavlič! — Sedi! — Ali si vstal tako zgodaj? To je lepo, to je lepo. Kakor vidim, si pristnejši kot svoje dni. Kateri semester študiraš pravo? Ali imaš že prvi izpit?“

„Ne norčuj se, doktor, prosim te.“

„Če ti ni prav, pa pojdi! Poznaš me kot slab denar, veš moje navade in muhe, zato se ne jezi!“

„Vem, da si včasih neznosen.“

„Povej mi, Pavlič, ali si prišel na slepo srečo v kavarno? Ali imaš kakšen vinar za sladko vodo? Danes sva po dolgem času skupaj in ti rad postrežem.“

„Hvala, ni potreba. Če rabiš, sem ti na razpolago. Tudi jaz nisem vsak dan berač. Marker, belo kavo, prosim!“

„To je nekaj novega. Kar čez noč si obogatel. Morebiti nastopaš v gledišču! Ali si že pel Lohengrina ali Večnega mornarja, Trubadurja ali Don Juana?“

„Prosim te, ne norčuj se! Danes sem resen. Zakaj, izveš takoj. Rad bi se pogovoril veliko. Ti si mi bil vedno dober svetovalec.“

„Le mojih nasvetov nisi poslušal.“

„Kar je bilo, je minilo. Zdaj me poslušaj! — Naveličal sem se pustolovstev in želim si dela. Svoj čas sem pel arije, tudi v tvojo čast sem zapel včasih Mornarja in Nezakonsko mater. Upal sem, da mi bodo suli rože na pot in ploskali mojemu pevskemu talentu. Danes sem obupal sam nad seboj. Bil sem vedno človek brez energije. Čudil sem se ljudem, ki so se pogumno vrgli v vrtinec življenja in niso gledali ne na desno ne na levo. Z lahkoto so študirali, s Cezarjevo odločnostjo so odbijali udarce. Meni so se dozdevali čuda sveta. Najbolj sem se čudil tvoji krepki naravi. Preštudiral si filozofijo, koncem četrtega leta postal doktor in v enem letu boš profesor.“

„Profesor ne ostanem, če me tudi imenujejo. Prepričal sem se prvi dan, ko sem stopil v šolo, da nisem rojen za mirno življenje. Potrebujem razburjenja, gibanja. Zato sem se vpisal na pravni fakul-

teti. Letos študiram ali pravzaprav sem vpisan v tretji tečaj. Po Veliki noči delam prvi izpit. Zdaj sem prišel par dni na ogled, da se seznanim s pedelom in profesorji.“

„Zmerom sem trdil, da si rojen jurist in advokat.“

„Pavlič, govori o sebi! — Sveta iščeš pri meni, kakor sem razvidel. Poznati moram vse premise, da mi je mogoče sklepati in dati pravi svet.“

„Kje sem ostal? — A da, že vem. Bil sem vedno človek brez energije in vsi dobri sklepi so bili bob ob steno. Zmerom si trdil, da nimam nikake vzgoje. To je res, popolnoma res. Tudi doma nimam, doma, da bi se opiral nanj kot vinska mladika na kolec, doma nisem imel nikoli, kamor bi hitele moje misli od jutra do večera. Očeta skoro poznal nisem, mati mi je umrla v osmi šoli. Nimam prijatelja, nimam ljubeče duše. Pač! Moram ti povedati skrivnost svojega srca. Danes zjutraj sem preklinjal ves svet, ker sem bil berač brez vinarja. Čakal sem pošte in se jezil nad življenjem in mizerijo. Pozvonilo je, v skoku sem bil iz postelje, oblekel hlače in hitel v vežo. Dobil sem zaboj. Kdo bi si mislil, doktor, zaboj! Božično darilo sem dobil. Kdo je mislil na Božič in darila! Smrekovo vejico s piškoti, jabolki in pozlačenimi orehi mi je poslala Olga, na katero sem že davno pozabil. Vedela je, da sem v stiski in mi je zavila v orehove lupine zlate, pet desetkronskih zlatov. Doktor, tako dekle je vredno življenja in boja. Štiri leta je od tega, ko sem jo videl v Ljubljani. Tedaj je še hodila v pripravnico, danes je učiteljica v Dolini. Hitro znanstvo, hitro pozabljeno, kakor je navada pri ljudeh moje vrste. Poslal sem ji par razglednic, pisal tri pisma in vrgel spomin med staro ropotijo. Olga je jokala, mi pisala in me rotila, vse zaman. Naposled je utihnila in molčala do danes. Prijatelj, uničen sem, premagala me je, pa ne s sovraštvom, z ljubeznijo. Tako maščevanje, tako maščevanje! Če je plemenitost na svetu, tedaj je Olga plemenita. Svetuj mi, kako naj ji odpišem, kaj naj ji odgovorim.“

„Dragi moj, zaljubljenih pisem še nisem študiral in ne znam jih pisati. Svetoval ti bom vendar, pa ne zdaj. Danes bo sveti večer. Kje ga preživiš?“

„Doma. Božično drevesce napravim, prižgem sveče, zakurim v peč in mislim le na Olgo.“

„Dobro, zvečer pridem k tebi. Stanuješ?“

Imenoval mu je ulico, številko in nadstropje.

„Še nekaj, Pavlič! — Tu imaš petak. Ne zapravljaj denarja, ki ti ga je poslalo dekle. Zvečer govoriva dalje. Kupi samovar, čaja, sladkorja in kar je treba. Pri čaju nama bo prijetneje kramljati. — Oprosti, oditi moram, da obiščem nekaj mojih starih znancev.“

„Kdaj prideš?“

„Ob sedmih bom pri tebi. Na svidenje!“

Dr. Rakar je plačal, oblekel suknjo, vzel dežnik in odšel urnih korakov.

Zunaj je snežilo in ljudstvo je hitelo po ulici, da nakupi božičnih darov za male in velike. Konrad Pavlič je ravnodušno in melanholično zrl to vrvenje in vihal brke.

* * *

Točno ob sedmih zvečer je potrkal dr. Rakar na Pavličeva vrata.

„Naprej!“

Vstopil je, pozdravil starega znanca, odložil dežnik in suknjo ter sedel na stol poleg peči.

Pavlič je ravno prižgal sveče na smrekovi vejici, ki je visela na dveh vrvicah od stropa. Na mizi je gorela svetilka in metala medlo svetlobo po kabinetu.

Za trenotek sta prijatelja molčala. Prvi je izpregovoril dr. Rakar:

„Okusno si obesil vejico. Olga razume, kaj je okus. Fant, lep sveti večer boš preživel. Tudi jaz sem vesel, da sem te dobil. Prijetno je človeku v tujini, če pride v dotiko z domačinom, da preživita skupno sveto noč. Gorje mu, kdor je v takih trenutkih sam!“

„Tako zadovoljen kot nocoj že nisem bil od mladih dni!“

Dr. Rakar je segel v žep in položil na mizo male jaslice iz papirja. Postavil jih je na sredo, prižgal pred njimi tri tanke sveče, da je blede svetloba trepetala na malem Jezuščku, Mariji, sivolasem Jožefu in pastirjih.

„Sveti večer mi je bil vedno najlepši in najprijetnejši v letu. V mestu nima tiste poezije kot na kmetih, kjer kleči vsa družina pred jaslicami, mati škropi vse shrambe z blagoslovljeno vodo, oče pa kadi z dišečim kadilom. Najlepša je pa pot k polnočnici pod jasnim nebom, posejanim z zvezdami, z velikimi bakljami in med zvonjenjem in pritrkavanjem zagorskih zvonov.“

„Doktor, ali si premislil moj položaj? Kaj mi svetuješ?“ je vprašal Pavlič ter prisedel na drugi konec mize.

„Počasi, prijatelj! — Pristavi samovar, nalij špirta in zažgi! Medtem dogore sveče, pogasneva jih in izprazniva tvojo vejico. Ali ne?“

„Ne, doktor! Če me imaš kaj rad, tega ne storiva. Vejico ohranim za spomin.“

„Zelo pametna in lepa misel.“

Dr. Rakar je pogledal prijatelja in zasijalo mu je upanje.

Jedro je še dobro, lupina vsa pokvarjena. Treba bo oreh oluščiti in ga odeti z novo, svežo lupino, si je mislil.

Pavlič je nalil vode v samovar, prižgal špirit, in zaplapolal je droben zubelj.

Prijatelja sta se pogovarjala o svojem življenju, dokler nista pogasila sveč, nalila čašic s čajem in stisnila v sladko pijačo citron. Potem je pa začel dr. Rakar s svojo tolažilno pridigo. Zdelo se je, da stresa besede iz rokava.

„Človek je pasje seme — pravi Cankar, kaj ne, Pavlič. Saj poznaš ‚Gospo Judit‘, plemenito ženo, polno modernih čednosti in kreposti. Tudi ti si bil prepričan o tem, ko si začel življenje vagabunda. Zdelo se ti je v začetku, da je tako življenje najlepše, kakor se zdi vsem potepuhom in modernim desetim bratom, popotnikom brez miru in cilja, ki preromajo vse ceste in dežele in se jim zde vsi delavni in pridni ljudje norci. Mislijo, da so mladi, a so stari, ne poznajo odkritega smeha in veselega srca. Lazijo okrog z zastrupljeno in razdejjano dušo. Trudni so in upehani, vedno iščejo, pa ne najdejo, kar žele. Enaki so rudokopom, ki brskajo ves dan po zlati rudi ter trpe silno žejo na širnem zlatem polju. — Fant, tvoje življenje je bilo tako, to ni bilo življenje, ampak le vegetiranje. Saj nisi vedel, čemu živiš, kaj si in od kje in kam greš. Zato se nisi brigal. Ne zamerim ti. A to je bilo napačno, da si po teoriji negacije uravnaval življenje. Danes si se prepričal, da te ljudje še ljubijo in da nismo vsi lopovi. Razveseli naj se tvoje lice, ker te ljubi Olga. Svojo ljubezen je dokazala dovolj. Poštene in lepe ženske so cvetke zemlje, ki razveseljujejo oko s svojim čarom. Brez njih bi bil svet grozno pust in žalosten. Kako razsvetljuje vsak prostor, kamor stopijo, s svojim smehom in melidiozno govorico! — Pavlič, tvoja edina rešitev je ženska, taka ženska, kot je Olga. Doma potrebuješ, zato si ga moraš zgraditi, če nočeš popolnoma propasti. Poznam v naši vasi moža. S Hrvaškega je prišel in se naselil pri nas. Praznih rok je bil, a bistre glave in podjetnega duha. Začel je kupčijo s sadjem, si kupil hišo in se poročil. Z doto je prikupil par njiv in travnik. Tako je zidal počasi, a varno in sigurno. Z žuljavo roko, s krepko pestjo si je ustvaril dom. Danes je udoben kmet in občinski župan. — Doma je treba, Pavlič, posebno neodločnim ljudem, kot si ti. Zato glej, da si ga sezidaš. Svojih študij ne dokončaj nikdar, operni pevec tudi ne boš. Zato ti svetujem to-le: Dobi si službo, da si ustvariš eksistenco. Potem se oženi! Včasih sem ti prigovarjal, da študiraj. Upal sem, da tvoja pot krene naprej. Škoda talenta! A druge pomoči ni.

Pozabi na preteklost in zariši si novo pot! Ne toži po dneh, ki so minili in se ne vrnejo. Sreča, ki se je izmuznila, se ne vrne. Zato je ne išči! Glej na bodočnost! Navaditi se je treba vsega. Ravno toliko truda stane, če kolneš ali ne kolneš. Čista

voda ali čaj sta tako dobra kot šampanjec. Čas je izboren homeopat, ozdravi vse rane in te nauči dela.

Včasih sem trdil, da bi te bilo treba priganjati k delu s pasjim bičem, danes uvidevam, da bi to ne koristilo; edino ljubezen in požrtvovalnost te more voditi in ti dajati toliko energije, da prebredeš skozi življenje. Oboje hrani v bogatejši meri žensko srce kot moška odločna volja.

Upam, da si me razumel in veš odgovoriti dekletu, ki bi dalo zate svojo srčno kri.“

Konrad Pavlič je strmел v prijatelja in se čudil njegovi mladi ognjevitosti in trezni premišljenosti. Utrujen je naslonil svojo glavo na desno roko in molčal. Dr. Rakar ga je umel in mu dajal novega poguma.

„Saj si me razumel, ne? Službe si poišči! V Ljubljani jo že dobiš. Prosi pri deželnem odboru, pri kakšnem odvetniku ali denarnem zavodu. — Zdaj veš odgovoriti Olgi?“

„Poizkusil se bom ravnati po tvojem nasvetu.“

„Fant, še vedno si klavern kot Don Kižot, ki se je zaljubil v Dulcinejo.“

„Doktor, v treh dneh mi gospodinja odpove stanovanje, ker —“

„Razumem te. Tvoj namen je dober. Zlate hočeš prihraniti. Daj jih meni, da te ne prime skušnjava. Skrbno jih shranim. Ko dobiš službo in greš po Olgo, pridi ponje! Za prvo silo imaš tu.“

Stisnil mu je v roko dva desetaka.

„Na posodo vzamem, darov ne maram več. Korakati hočem po novi poti.“

„To je resna beseda. Stoj in bodi mož!“

Stisnila sta si roki, govorila še dolgo, delala načrte in pila čaj.

Ob dvanajstih sta šla v stolnico k polnočnici. Dr. Rakar je čutil, da je v tujini. Pavliča so pa po dolgem času navdajala mehka čustva. Od otročjih let ni bilo nakrat toliko harmonije v njegovi duši, kot tisto noč. In vse to je storila smrekova vejica, globoka in tiha ljubezen, ki klije v samoti kot ponižna vijolica.

* * *

Pred pustom je potrkal nekega popoldne na dr. Rakarjeva vrata popoten človek s pelerino in kovčegom v levici in dežnikom v desnici. Bil je Konrad Pavlič.

„Naprej!“ se je oglasil v sobi prijatelj Srečko. Glas je bil mogočen in krepak, kot bi donel iz soda in poveljeval celi armadi. Pavlič je vstopil in se opravičeval, če moti.

„Prijatelj, prosim te, če prideš k meni, opusti etiketo. Kadar greš h kaki sitni dami ali zagrizenemu birokratu, rabi splošnih fraz makari na ducate. — Odloži in sedi na zofo! Ravno sem čital v Dernbur-

govih Pandektih o družinskem pravu. Pravna veda me vedno bolj zanima! — A govoriva rajši o tebi! Kaj je novega?“

Ponudil mu je cigareto, sam je zapalil dolgo pipo in udobno sedel na star naslanjač. Pavlič je pogledal po lepo urejeni sobi. Po stenah so visele oljnate slike in fotografije. V kotu je tiktakala velika ura, od peči je dehtela prijetna toplota in v stekleni omari so stale v lepem redu razne knjige.

„Jako prijetno stanovanje imaš. Tu študiraš in pišeš kar za zabavo.“

„Prijatelj, niti vinarja podpore nisem imel od doma, ko sem šel na vseučilišče. Ko sem očetu povedal, da ne pojdem v semenišče, je udaril s čevljem ob tla in zarohnel: Boljše bi bilo, da si ostal kravji pastir, kakor da postaneš škric. S svojo lastno močjo in srečo sem študiral, stradal in stanoval po luknjah, preden sem se prikopal do tu. V meni je bil vedno nemiren duh, ki ni bil nikoli zadovoljen in tudi ne bo. To me je sililo k napredku in novim podjetjem. Boječ nisem bil nikdar. Taki ljudje trpe mnogo na svetu. Gledati moža s tresočimi koleni in nervoznimi rokami, s sramežljivim obrazom in težko sapo, je jako neprijetno za zdravega in odločnega človeka. Hvala Bogu, jaz imam slonovo kožo in hrepeneče srce! Nekateri pravijo, da je tak značaj najsrečnejši, a jaz dvomim o tem. — Kaj je novega? Kdaj nastopiš službo?“

„V ponedeljek ob osmih zjutraj moram biti v deželnem dvorcu. Težko bo odložiti stare navade, a ne pomaga ne Pilat, ne Herod. Vesel sem, da sem se odkrižal Gradca in večnega postopaštva. Mnogo premagovanja me je stalo, da sem vztrajal pri sklepu. Olga me je vzpodbujala. Vsak teden mi piše to zlato dekle. Nisem še miren, a upam, da vztrajam, radi nje vztrajam, ker jo ljubim. Od svetega večera jo ljubim, prej je nisem ljubil, lagal sem ji, ko sem jo poljubljal in ji šepetal sladke in medene besede, lagal, ko sem jo objemal. Izpraševal sem svojo vest in se prepričal, da sem lagal. In to je bila najgrša laž v mojem življenju. Bog mi daj moč, da jo popravim, da odložim staro plesnivo suknjo in z njo vse navade in neprijetnosti postopaškega življenja.“

„Pavlič, živel je mož, ki je imel hudo ženo. Dvajset let je imel krik v hiši in se ga je navadil kot vsakdanjega kruha. Zgodilo se je, da mu je umrla Ksantipa. In revež je žaloval za njo, pa ne iz ljubezni, iz sebičnosti, ker ni mogel spati cel mesec. Navajen je bil vsak večer na pridigo in dolg čas mu je bilo po njej. Šele polagoma se je privadil mirnemu spanju. Navada je železna srajca, Pavlič. Zato te prosim, pazi, da ostaneš zvest Olgi in sklepu. Velik korak si storil, najpametnejši v svojem življenju. Brez Olge bi ga ne storil nikoli.“

„In brez tebe.“

„Mene ne imenuj!“ — Prepričan bodi, da vsak korak, ki ga prestopimo v svojem interesu, pomika veliko svetovno kolo dalje. Reka vali mogočne valove po širni planjavi in goni v divjem teku mlinška kolesa, stope in fužine. Drobna korala zida v globokem oceanu malo stanovanje in združuje dele sveta. Aleksander in Cezar sta se borila za lastne cilje in sta zasadila pol zemlje s plodovitim drevesom civilizacije. Tudi ti boš delal iz sebičnega namena in osrečil Olgo ali pa ona tebe. — Kje prenočiš?“

„Hotelov je dovolj.“

„Prijatelj, škoda je denarja. Spiš lahko na moji zofi. Jutri poiščeš stanovanje in si udobno postelješ za bodočnost. Upam, da si priplaval v varno zavetje.“

Tako sta govorila prijatelja. Zunaj je lilo februarjevo solnce svoje poševne žarke čez Ljubljano, čez pobeljeno, tiho polje in šelesteče gozdove, odete v svatovsko obleko.

* * *

Naj vam govorim še o Olgi, o zlati duši, ki je rešila Konrada in mu odprla pot v raj. Lepa je bila kot jutranja zarja: milina v njenih modrih očeh, ki so blestele kakor dve skrivnostni jezeri v tihih junijskih nočeh, milina na obrazu in rumeni kostanjevi lasje so dajali njeni gibki postavi elegantnost in prožnost. Kot skrita vrtnica je cvetela, oddaljena od sveta v zagorski samoti in čakala, da pride nekega dne izvoljenec in jo popelje pred oltar.

Mesten otrok je bila. Oče in mati sta bila revna in sta komaj preživljala veliko družino, dve hčeri tri sinove. Oče je bil nižji uradnik in se je pone srečil, ko je dopolnila Olga komaj petnajsto leto. Bil je strasten hribolazec in je umrl v triglavske pečinah. Po neprevidnosti se je spotaknil in padel v prepad. Težko je vzgajala uboga vdova z malo pokojnino veliko družino. Treba je bilo zatajevanja, požrtvovalnosti in velike ljubezni, ki kot pelikan s svojo srčno krvjo redi ubogo deco. Vzgoja je bila skrbna in dobra, globoko religiozna in polna nepopisnega zaupanja v Stvarnika. Pripravila je mati vso deco h kruhu, dva sinova sta se izučila rokodelstva, tretji je študiral gimnazijo in gotovo stopi kdaj pred Gospodov oltar in naredi največje veselje rodbini, ena hčerka je bila v prodajalni, Olga se je izučila na pripravnici. V tistih dneh se je tudi seznanila s Pavličem, ki je bil na počitnicah pri znancih. Z vsem ognjem prve ljubezni se je zaljubila vanj, ko ji je govoril sladke besede in pisal prijetna pisma. In ni ga mogla pozabiti, dasi ji je storil toliko zla, zavrgel njeno gorko ljubezen in prijateljstvo, udaril ob njeno dušo kot titan ob gorski vrh, da se potrese gora in razvale skale na vse štiri vetrove. Proklet-

stvo je bilo nad njim, odkar je zavrgel njeno zlato srce, odkar se je poigral z njeno globoko ljubeznijo. In ko je izvedela, da je v stiski, mu je pokazala, da tli še ogenj v njeni duši in nehote je zanetila v njegovih prsih žar upanja in vere v lastno moč in bodočnost.

In čakala je, da jo obišče. Obljubil ji je, da gotovo pride. Le sneg ga zadržuje. Toda ljubezen ne gleda na mraz in sneg, na zimo in led, ljubezen ne pozna ovir, kakor jih ni poznal Hanibal, ko je korakal čez mogočno alpsko gorovje v Italijo.

Koncem marca je prišel. Gorki vetrovi so tedaj zaveli in stopili silne kopice snega. Drevje je stalo samotno in žalostno po vrtovih, okrog hiš so poletavali vrabci in zimsko solnce je trepetalo nad gorsko vasjo. V ozadju pa so kipeli silni velikani v nebo s svojimi mogočnimi kapami, gozdovi so šumeli svoje tisočletne pesmi in potok je žuborel pod trdo ledeno skorjo.

Proti večeru je bilo, ko je prikorakal čez prag in jo objel ter poljubil na čelo kot drago bitje, ki mu je skazalo v življenju največ sočutja. Od ganjenja sta se jokala, Konrad je padel pred njo na kolena in jecljal kot otrok:

„Odpusti mi, Olga, odpusti!“

„Vstani, prosim te, vstani! Konrad, saj si mož, bodi pogumen.“

Sedla sta in si šepetala dolge prisegelje ljubezni in zrla v oči, kot bi jima sijala prvi dan v življenju sreča in blaženstvo.

„Olga, ali hočeš biti moja žena?“

„Dragec, kako rada! Malo boš pa moral počakati. Čeprav čakava eno leto, prešlo bo, Konrad, in najina ljubezen bo še bolj trdna. Ne bojim se stopati s teboj skozi življenje. V rani mladosti sem se navadila dela, ki mi ni ostala knjiga zapečatená s sedmerimi pečati. Lahko nama bo, Konrad, vsakemu na svojem mestu.“

„Zlata dušica moja, le dajaj mi poguma!“

In gledal je vanjo kot v nekaj svetega, kot v čudo, ki ga še ni nikoli videl in ga mora čuvati kakor sveti Peter vhod v nebo.

Tedaj je zahajalo solnce. Zadnje žarke je metalo skozi okna na mizo in svete slike po stenah, na gorko peč v kotu in veliko razpelo, ki je viselo nad posteljo.

Stopila sta k oknu in roko v roki gledala, kako so se svetili gorski velikani od krvavih solčnih pramenčkov, kako je žarelo obzorje in kako so plavale bele koprene nad gozdovi in tiho pokrajino. Izza koničastega vrha je švignil droben pramenček čez bele kristale v gozdu in na polju ter zadel ravno Konrada v oko, da je z roko potegnil nehote preko čela.

„Ta nagajivec!“

„Konrad, s solnčnim žarkom je kakor z najino ljubeznijo. Kako vroče pripeka poleti na ubogo zemljo, da se poti in suši, da zdihuje po dežju! In ko pride hladna ploha, ko nebo rosi blagoslov na suho prst, je vse pozabljeno in odpuščeno. Pomlajena zemlja s hrepenenjem čaka solnčnega žarka, da prisije izza nakopičenih oblakov in jo pogreje. Tudi nama je povzročila ljubezen mnogo neprilik, mnogo bridkih ur. Danes nama je spomin nanje prijeten. Ali ni tako, Konrad?“

„Da, tako je, dušica. Jaz sem bil tvoj rabelj, mučil sem te do smrti. Ti si mi pa angel varih, rešila si mi življenje, dala poguma, vlila olja v rane in me ozdravila.“

„Ne govori o tem, dragec!“

Mrak je padal na zemljo. Vse je bilo tiho, na obzorje je priveslala luna. Gola drevesa in šelesteči gozdovi so metali temne fantastične sence v večer. Čarobnost je legala v njuni srci. Globok mir je vladal povsod. Vsakdanje stvari in skrbi so se jima zdele majhne, nevredne spomina in boja, vstajale so misli, ki jih nista izgovorila, a jasno čutila v svoji duši, čutila sta, da sta več kot majhna otroka zemlje. Mračne zavese so se razprostirale okroginokrog in svet se je zdel ponosen božji hram, v katerem naj človek s solzami moli in občuduje gorko sapo božjega diha.

Olga je sedla h klavirju in izpod njenih prstov so zabrnili srebrni glasovi tihe, vdane simfonije. Konrad je stal od daleč in si ni upal motiti njene zamišljenosti. In zapela je s srebrnim glasom. Konrad je čul v njem veselje in tiho tolažbo. Pozabil je na nekdanje sanje o slavi, o burnih aplavzih, žarečih pogledih, na sanje o damah, ki se sklanjajo iz lož in sipajo cvetja na oder mlademu pevcu, ki jih je očaral s svojim petjem. Pogledal je v Olgine oči

in zapazil, da so bile nedolžne in čiste, kot oči tri-letnega otroka. In začutil je v svoji duši tolažbo, veliko vero in upanje.

* * *

Pred kratkim sem bil v Ljubljani. Obiskal sem tedaj Konrada Pavliča in se čudil njegovi izpremmbi. Zrastla mu je dolga rumena brada, obraz gleda zadovoljno v svet, oči so vesele. Našel sem tudi Olgo, ki mu sladi dni življenja in krasi njegov dom kot vrtnica.

Sedeli smo pri mizi in se pogovarjali o zanimivih in nezanimivih stvareh.

„Prijatelj, kako se počutiš?“ sem ga vprašal.

„Dobro, hvala. Kadar mi je dolgčas, igram kitaro, in Olga mi zapoje. Če priplava oblak in zasenči nebo najine zakonske sreče, ga prepodi kmalu Olga s svojo skrbno roko. Zlato srce ima moja ženica. — Ali hočeš, da tudi tebi zaigram?“

Snel je kitaro s stene, udobno sedel na zofo iz zabrenkal pesem cigana - barona:

In slavček milo je žgoel tja v noč:

Ljubezen, ljubezen je visoka božja moč.

Olgine oči so ga zrle z zadovoljno radostjo.

Po stenah je bilo razobešenih par pokrajinskih slik, mala kopija Leonardove Zadnje večerje in Rafaelove Madone della Sedia. Med Olgino in Konradovo fotografijo pa visi v velikem okvirju smrekova vejica z vsemi slaščicami, ki jih je prejel Pavlič za božično darilo. Tudi orehi se še drže vejice in skoro gotovo so v njih shranjeni celo zlati v spomin ljubezni in zvestobe. Pod smrekovo vejico sem zapazil v neznatnem okvirju sliko dr. Rakarja, kateremu sta hvaležna mlada poročenca iz srca in mu ostaneta vdana do smrti.

Prijetno mi je bilo v Konradovi in Olgini družbi, kot bi prišel iz svoje samote v drug svet.

KOZAŠKA KOČA

V samotnem gozdu.

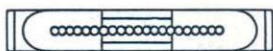
Zložil Anton Medved.

V samotnem gozdu križ stoji,
pred križem deklica kleči,
otira blede si oči.

Samo to znam, samo to znaj,
da sta bilá od vekomaj
sosedá si pekel in raj.

Nad njo skakljaje poje ptič:
„Tolažil bi te rad, deklič,
a nič ne znam in nimam nič.

Morda po letih kakor ti
pred križem nekdo zaihti:
Zakaj je več na svetu ni?“ ...

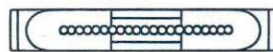
Prstan.

Zložil I. Mohorov.

Jungit amantes.
Picinelli.

Mejnik dveh dob — rož in jeseni,
ljubezni zvest simbol blestiš,
dve duši v eno pretopiš
v sladkosti in bridkosti eni.

In zdaj se trs mi vinski zdiš,
ki sad stoter in sladek nosi,
zdaj zopet, ki tolažbe prosi,
na plečih trudnih težek križ ...

Nedeljsko popoldne.

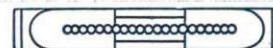
Zložil Vekoslav Remec.

Čez griče hitijo škrlatni oblaki,
v daljavi umolknil je grom
in v solnce večerno ves bel, zadovoljen
kot prej zre pokojni moj dom.

Tam doli veselo iskri in smehlja se
prelepa mi brajdica —
tako se smehlja, ko si deva krog vrata
koralde nevestica ...

S pšenico po njivi igra se, šepče
večernega vetrca dih,
pod klasjem brezslušno hité prepelice
po mokrih razorih.

In jaz? ... Jaz pipo kadim in gledam —
zdim grof se vrhu gradú,
ko zrem izpred hiše, kak lépo vse kaže
kot nikdar še, hvala Bogu.

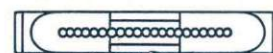

Vrnitev in ločitev.

Zložil Anton Medved.

Praznih rok, izkušenj polen,
trudnih nog, na duši bolen
v mesto sem se vrnil sam.
V tujih rokah dom očetni,
sestre, bratje mladoletni
razkropljeni bogvekam.

Nisem tujcem se pripognil,
plaho sem se doma ognil,
roso sem otrl očem,
šepnil nekaj za ločitev,
ali je bilá molitev,
ali kletev, sam ne vem.

Na poti do vseučilišča.

Spisal Josip Puntar.

Z novo močjo sili na dan naše vseučiliško vprašanje. Prav je, da ne popustimo v boju kulturnega svojega osamosvojenja. Naše narodne nasprotnike strese zona pri misli, da bi se Slovenci okrepili in zavedli svoje sile, svojega poslanstva. Umljiv je njihov trud, da nam zapro pot do lastnega najvišjega kulturnega dela. Gotovo bodo našli in dobili še dovolj ugovorov in nametali na pot še mnogo polen. To pa je gotovo, da nam nikdar ne ubranijo, da ne bi prej ali slej dospeli do svojega — vseučilišča. Mogoče, da nam rešitev zavlečejo še nekaj let. Zadnji desetletji pričata dovolj jasno, kako smo delali in zidali vkljub vsem vidnim in nevidnim sovražnim silam. Zmagovalo je naše potrpežljivo in vztrajno delo. Čim težje si priborimo kulturnih drobtin, tem bolj jih znamo ceniti. Pri delu se nam porajajo nove misli in snujejo novi načrti. Naše delo podira nasprotnikom upe, nam zida bodočnost. Naše lastno delo nam prinese tudi vseučilišče!

Da prodre zanimanje in zavest o potrebi slovenskega vseučilišča med najširše ljudske sloje, treba postaviti vseučiliško delo na najširšo podlago. Tega načela ni imelo dosedanje delo. Bilo je preveč od zgoraj dol uprizorjeno, premalo demokratično, posest zgornjih desetisoč. Le kadar se razvname želja po lastnem najvišjem kulturnem zavodu v ljudstvu samem, tedaj se ne bodo prošnje tako redkoma pojavljale pod vplivom zgornjih desetisoč: zahteva slovenskega vseučilišča ostane toliko časa živa in neodjenljiva, dokler ji ne ugotovi — vlada. Slovensko ljudstvo mora izpregledati, v čem mu bo koristil tak najvišji kulturni zavod, kot je — vseučilišče. Spoznanje pa pride polagoma. Prepričanja ni mogoče nikomur vsiliti. Pač pa se da vzbuditi razmišljanje o potrebi višjih in najvišjih kulturnih zavodov. Samostojno razmišljanje zahteva vaje in časa, hoče že dokajšnje dušne zrelosti. Tekom let dobre duševne šole se pojavi tisto duševno razpoloženje v ljudstvu, ki ga nujno potrebuje vsak napredek, se izpolni oni pogoj, ki ga doslej ni bilo pri vseučiliškem delu, namreč zavestno delovanje ljudstva.

Danes so naše javne razmere precej drugačne kot pred petnajstimi leti. Ljudstvo so tedaj nekateri komaj probujali in ga navajali k zrelemu, samostojnemu mišljenju in delu. Misel gospodarske vzajemne samopomoči potom združevanja ni prišla neposredno iz ljudstva, pač pa se danes povsod samostojno dela.

Danes ljudstvo iz lastnega notranjega nagiba tekmuje v zgradbi in izpopolnitvi raznolike svoje gospodarske organizacije. Isto je pri politični in izobraževalni. In zato gotovo ne bo napačna misel: če je bila doslej misel slovenskega vseučilišča pretežno last le enega narodnega dela, delo za slovensko vseučilišče več ali manj privilegij svobodomiselnih slovenske inteligence, mora poslej postati ta misel posest vsega naroda in zato tudi v duhu vsega naroda in ne zgornjih odtujenih desetisoč.

* * *

Da ni bilo pravih uspehov, temu je bilo torej krivo dejstvo, da ljudstvo ni bilo globoko uverjeno o resnični potrebi vseučilišča. Uverjeno pa ni moglo biti, ker ni moglo uvideti realnih koristi take nove naprave. Največ pa je bilo krivo dejstvo, da sta bila inteligenca in ljudstvo ločena radi mišljenja in hotenja v dva tuja si tabora, ki drug drugega nista umela. Kjer ni pravega soglasja, kjer vsak služi svojim idealom, tam uspehi niso mogoči, ker ni mogoče odkrito in zaupno skupno delo.

Resnica je, da naše ljudstvo do danes ni uvidelo nujne zveze med svojo ali občo koristjo ter koristjo „višjih“ stanov, zlasti uradništva. Kadar ljudstvo uvidi resnično potrebo slovenskega vseučilišča, to je, kadar uvidi, da se koristi in potrebe posamnih višjih stanov, koristi države in dežele kujejo s splošnimi ljudskimi koristmi in potrebami, tedaj ljudstvu ne bo treba narekovati resolucij in prigovarjati in siliti, da naj zahteva svoje vseučilišče, ker bo ljudstvo v zadnji gorski vasi vstalo kot en mož in neprenehoma zahtevalo, da se odpro vrata najvišjega kulturnega hrama njegovi deci in po nji vsemu narodu.

Česa je torej nujno treba, da postane ljudstvo sobojevnik za vseučilišče?

Najprej tega, da inteligenca vsestransko pojasni ljudstvu vseučiliško vprašanje, ga s svojim izobraževalnim delom prepriča, da so iz vseučilišča izvira-joče koristi istovetne z občimi koristmi.

Slovenska inteligenca ni storila v tem pogledu svoje dolžnosti, ker ni znala, oziroma ni hotela po pravi poti do — ljudstva. Dokler bo večina inteligence prepojena z nasprotovanjem verski misli ljudstva in izkušala ljudstvu vsiliti protiverskega duha, toliko časa bo ljudstvo težavno pridobiti za zavod,

ki bi mu poleg nepriljubljenih birokratov in odvetnikov vzgajal še polno verskih nasprotnikov. Tudi to je važen razlog, zakaj da si ni mogla vseučiliška agitacija osvojiti ljudske duše: slovenski svobodomiselni visokošolski naraščaj je v zvezi z liberalno inteligenco omrznel slovenskemu ljudstvu misel o potrebi slovenskega vseučilišča. Ako slovenski oče in slovenska mati vidita dannadan, da se jima vračajo sinovi iz vseučiliških mest izpremenjeni in odtujeni

PAPEŽ PIJ X.

Kip v novi vatikanski pinakoteki

ter versko nasprotni, potem ni čudno, da ljudstvo nima pravega zaupanja do zavoda, ki povzroča take izpremembe v vedenju in nazorih njegove mladine. Zato se ljudstvo tudi ni moglo trajno navdušiti za vseučilišče, ker se mu je hkrati pojavljala skrb, kaj bi bilo z njegovo bodočnostjo, če bi se v še večji meri odtujevala njegova mladina. Skrb in slutnja, da se za slovenskim vseučiliščem bržkone skrivajo svobodomiselni naklepi, sta vzbujala v ljudstvu nezaupanje do vseučilišča.

Iz nezaupanja pa ni mogoče stvoriti trajnega navdušenja. Kdo je torej kriv neuspehov? Gotovo največ tisti, ki so z mislijo o slovenskem vseučilišču spojili misel o svobodomiselnem slovenskem vseučilišču. Večina dijaštva in inteligence še vedno misli bolj na stolico svobodomiselne propagande, kot na stolico resnega znanstvenega raziskavanja.

In tu se marsikomu vsiljuje vprašanje, da-li res mora enmilijonski slovenski narod tako nujno in brezpogojno dobiti namesto strogo znanstvenega zavoda le agitatorišče za mednarodno in medlo svobodomiselstvo. Ali naj res podremo za seboj mostove in pričnemo s čisto novo kulturno stavbo moderne, v pojmih zmešane človečnosti? To vprašanje je dalekosežnega pomena. Gre se za to: ali da pretrgamo vse vezi s preteklostjo v kateri je do danes verska zavest dvigala in podpirala slovenski narod, in pričnemo z novo moderno laži-kulturo, ali pa da nadaljujemo pot v dosednji kulturni smeri — s tradicijo. Glede tega načelnega vprašanja si morata biti na jasnem prej ko mogoče inteligenca in ljudstvo, ker je od ugodne rešitve zavisna bodočnost naroda in ž njo usoda slovenskega vseučilišča. Naj pomislijo resni duhovi, če mora slovenski narod res tako nujno v kulturni — boj.

* * *

Ne delamo posebne krivice liberalni inteligenci, če trdimo, da je največ ona zakrivila, da še danes nimamo slovenskega vseučilišča. Dolgo časa je imela političen vpliv, je imela v svojem krogu veliko večino akademično naobraženih mož. Kaj posebnega pa je ustvarila v letih od 1890.—1900., kaj do danes? Pri svoji premoči nad katoliško inteligenco, bi bila morala vsaj na znanstvenem polju položiti trden temelj. Šele danes premišljuje, kaj je zamudila in kako popraviti pogoške. Ni preveč, če trdimo, da je tudi na znanstvenem polju pokazala katoliška inteligenca več resnosti in zmisla kot pa sorazmerno število liberalne inteligence. V delu za ljudsko prosveto pa je niti primerjati ne moremo s katoliško. Le prisiljena po uspehih katoliške renesanse se je spomnila, da mora delati za ljudstvo, da otme ljudstvo — „klerikalne“ povodnji.

Ako z mislijo slovenskega vseučilišča svobodomiselna inteligenca ni hotela in ni mogla priti do ljudskega srca, mora priti katoliška. Nji ni težka pot, niso neznani vzroki nezaupanja in malodušnosti slovenskega ljudstva. Če komu, je katoliški svetni in duhovski inteligenci lahka priprava na vseučilišče vsaj v eni smeri — z delom v izobraževalnih društvih.

Brez tradicije hoče slovenska svobodomiselna inteligenca ustvarjati našo narodno kulturo. V imenu moderne kulture se bore naši svobodomiselci za

slovensko vseučilišče, ker upajo na končno svojo zmago potom svobodomiselnega vseučilišča. Naj sanjajo o tem, naj delajo za to; kar ustvarijo resnično dobrega in trajnega, bo našlo sprejemljiva srca, drugo zaustavi delo proti katoliške inteligence v zvezi z ljudsko maso.

To je prava in zdrava pot našega kulturnega razvoja, da vsrkavamo vase vse resnično dobro in lepo v moderni kulturi in v zvezi s svojo tradicijo tvorimo nove kulturne vrednote. Domača tla morajo biti podlaga. Harmonija med tradicijo slovenskega naroda in moderno kulturo je mogoča, toda le v enem zmislu, ako ne izločimo verskega čuta, verske misli. Po tej poti gre dosednji razvoj zadnjih dveh desetletij. To je plod „katoliške renesanse“ izza

najširši in najtrdnější temelj, če bo v ozkem stiku z ljudstvom. To pa je zopet le mogoče, da ljudstvo prav sistematično uvedemo v pojmovanje namena in pomena najvišjega kulturnega zavoda.

Mnogo smo že storili v tej smeri. Vse dosedanje delo na gospodarskem, prosvetnem in političnem polju je bilo posredno v službi priprave na vseučilišče. Čim bolj na globoko in široko zaseže splošna in strokovna naobrazba, tem zrejša bo celota — narod — in tem bolj pripravljena na — vseučilišče. Zato pa treba ravno ljudsko izobraževalno delo vsestransko izpopolniti.

Razni pojavi na prosvetnem polju pričajo, da se naše prosvetno delo od dne dne izpopolnjuje in se bliža gotovi stopinji osovršenja. Več ali manj so

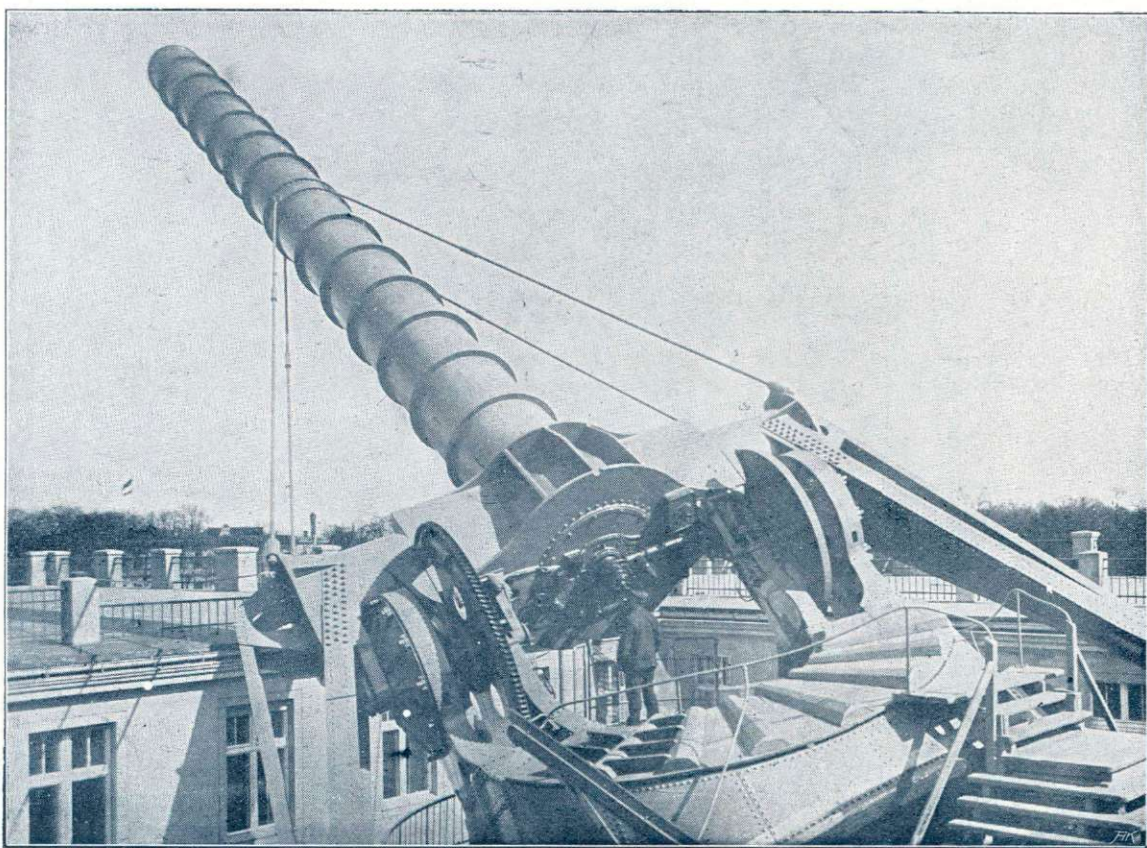
ti pojavi združeni okrog najpomembnejše naše ljudsko-izobraževalne organizacije: Slovenske krščansko-socialne zveze. Njen razvoj je skoroda identičen s celotnim razvojem na našem prosvetnem polju zadnjih dveh desetletij.

* * *

Tu kratka slika kulturnega razvoja tekom zadnjih dveh desetletij.

Najprej se pojavi strogo versko-naobraževalna organizacija — Marijinih družeb. V mnogih krajih je dolgo edina organizacija, ki nadomešča v malem in v gotovi smeri — izobraževalno društvo. V nekaterih krajih se pojavita obe, Marijina družba in kat. izobraževalno društvo istočasno, ali

pa to kmalu sledi prvi. V glavnem pa lahko trdimo, da je začetkom ljudske probuje verska organizacija, versko naobraževanje po Marijinih družbah opravljalo sistematično kulturno delo med ljudstvom. Gospodarska in politična probuja nujno zahtevata intelektualne in npravne povzdige. To nalogo prevzamejo hitro razvijajoča se katoliška izobraževalna društva, ki se kmalu strnejo v tesni medsebojni zvezi v osrednje društvo, „Slov. kršč. soc. zvezo“. Radi notranjih potreb treba v izobraževalnih družtvih pevskih in tamburaških, dekliških in mladeniških odsekov, dokler se ne porodi krepka nova organizacija — „Zveza telovadnih odsekov“ ali sedanji „Orel“. Gospodarski in socialni napredek vzbudita strokovno-izobraževalne organizacije, ki se v novjšem času vedno bolj množe: delavska strokovna društva, kmet-

VELIKANSKI DALJNOGLED NA ZVEZDARNI V TREPTOVU PRI BEROLINU

leta 1890. Njen plod pa je tudi, da se vrši razvoj primeroma hitro, včasih nepričakovano, a vendar redoma in stopnjema v vseh pojavih na političnem in nepolitičnem polju: znak organskega razvoja. Politični, gospodarski in prosvetni uspehi so sad premišljenega, urejenega, organiziranega dela na najširšem temelju.

Kakor je to urejeno, premišljeno, vztrajno delo doneslo uspehov na političnem, gospodarskem, ljudsko-prosvetnem polju, pravtako bode doneslo tudi na literarnem in znanstvenem: to je zapisano v dosednji logiki razvoja. Iz razvoja čitamo misel, da bo naše vseučiliško vprašanje prej ali slej rešeno le na sličen način: na podlagi sistematičnega in vztrajnega dela dveh činiteljev: katoliške inteligence in ljudstva. Slovensko vseučiliško vprašanje bo le na ta način dobilo

ske zveze. Tem formalnim stopinjam odgovarja tudi vsebina: verska, splošna in strokovna naobrazba.

Zanimiv je tudi paralelni razvoj v načinu izobraževanja: Delu v cerkvi sledi delo izven cerkve, po društvih in na njihovih prireditvah zabavno-poučne vsebine. Potreba sili k večjim shodom v društvenem okviru in izven njega. Utrditi, okrepiti je treba obstoječe organizacije, navdušiti in vzgojiti ljudi za novo intenzivnejše delo z govori in pred-

MAŠNA OBLEKA S SLOVANSKIMI ORNAMENTI

vanji. Pouku in vzgoji je treba kmalu bolj stalne oblike in izobraževalni snovi več organične vezi. Poedina predavanja ne morejo zadostiti od dne do dne množičnim se potrebam splošnega razvoja. Na poedinih krajih osnujejo nekajdnevne socialne tečaje, ki se kmalu udomačijo in razširijo na vse strani. Za (samo) probujo samostojnega razmišljanja so te priložnostne šole eno-, dvo-, trodnevne izbora naprava. To je utemeljeno v sistemu in organizaciji

tečajev samih, ki imajo to dobro stran, da se poslušavci v razgovoru s predavatelji do podrobnosti pouče o kočljivih vprašanjih posamnih predmetov. A tudi ti tečaji le za silo ustrezajo nujnim potrebam vsestranskega napredka. Posamezne tečaje z bolj strokovno smerjo je treba nadomestiti z večmesečnimi višjimi šolami: združna šola, mlekarski tečaj, gospodinjstva šola itd.

Drug za drugim se porajajo povsem novi socialno-kulturni organizmi, ki drug drugemu služijo v oporo in izpopolnitev. In tako opazamo v vsem dosedanjem razvoju posebno smer, ki stremi k vedno višjemu osvojevanju organiziranega kulturnega dela. V socialnih in drugih tečajih vidimo dovolj jasno javljajočo se smer k splošnemu rednemu osrednjemu tečaju, ki naj bi opravljal višjo nalogo, kakor jo imajo poedini malodnevni priložnostni tečaji po raznih krajih širom slovenske domovine.

Splošen kulturni napredek množi duševne potrebe, večja zanimanje za višje kulturne smotre. Zato se bodo gotovo socialni tečaji v poedinih pokrajinah polagoma tako udomačili, da zadobe obliko nekaj tednov trajajoče višje ljudske šole, ki bodo imele ravno to nalogo, da bodo ljudstvu nekaka — mala ljudska vseučilišča. Kakor zahtevajo danes poedina društva, se v ozki medsebojni zvezi združujejo v nov višji organizem, v osrednje vseobsegajoče društvo, zvezo društev, da tem potem dobe dovolj medsebojne moralne in praktične opore, tudi dosednji tečaji in drugi izobraževalni organizmi nujno potrebujejo osvojevanja in opore v novi višji obliki ljudsko-izobraževalne organizacije — v slovenskem ljudskem vseučilišču.

V bistvu dosedanjega organičnega našega kulturnega razvoja je torej utemeljena nujnost najvišjega ljudsko-izobraževalnega organa.

* * *

O znanstvenem delu in njega organizaciji se pojavljajo v slednjem času lepe misli, snujejo ugajajoči načrti. Toda zdi se, da slone na pogrešeni teoriji. Ta teorija namreč ne vpoštevata dejstva, da se naše ljudstvo na podlagi strogo izvedene organizacije razvija že dokaj lepo vrsto let in da ima vsako delo pri nas le tedaj dovoljen uspeh, če se čimprej postavi na najširši temelj, ki ga tvori že obstoječa ljudska kulturna organizacija. Če je bila doslej demokratična osnova prevažen činitelj vsega našega razvoja, nastane vprašanje, da-li naj demokratično misel vpoštevamo tudi tedaj, ko hočemo osnovati — slovensko znanstveno organizacijo.

Na vsak način ni koristna teorija, ki sloni na taki predstavi, ki po tujem vzorcu deli narod v dva sestavna dela: v učene in neuče. V tej predstavi

tiče neplodne klice. Na vsak način za naše razmere ne velja danes nič več taka predstava: danes je umestna kvečemu le delitev v bolj in manj inteligentne. Prvi krog ne izključuje talentov med „nižjimi“, drugi ne nezmožnežev in omejenežev med „višjimi“ sloji.

Dve ideji se že dolgo borita za premoč v vplivu na slovensko ljudstvo. Ena hoče širiti kulturo od zgoraj dol, češ: od inteligence prihaja in mora priti rešitev. Ni-li tega mnenja tudi dr. Ilešič, ki pravi (v Slovanu 1909, str. 19.): „Ne gre nam tu predvsem za takozvano popularno znanost. Vprašanje o njej se da, kolikor pridejo tu v poštev vnanje težkoče, lažje rešiti in se že rešuje. V to svrho služi n. pr. več Matičnih publikacij, popularno-znanstvena knjižnica, ki jo snuje „Šolska Matica“ v zvezi z „Društvom slov. profesorjev“, naše leposlovne smotre itd. Kar pa se tiče notranjih uvetov pravemu populariziranju znanosti, je reči, da se popularna znanost porodi naravno in lahko tam, kjer se bujno razvija njena mati, prava znanost!“ Naj veljajo končne besede za narode, ki so imeli svoja vseučilišča davno poprej, preden se je pojavila misel o populariziranju znanstva: za naš narod to ne velja. Tam se res širi poljudna prosveta od vseučiliških središč med širše sloje, pri nas pa bo vseučilišče samo produkt dolgotrajnega organskega razvoja, krona dotedanjemu kulturnemu napredku, ko se nam uresniči dolgo gojena misel — o znanstveni organizaciji. Čiste znanosti tako dolgo ne bomo mogli gojiti, dokler ne bodo izpolnjeni pogoji za tako delo. Bolj kot strogo znanstvenega organiziranega dela nam je treba zdaj dobro organiziranega poljudno - prosvetnega dela. Misel torej, da nam je treba najprej strogo znanstvene organizacije in potem šele poljudno-znanstvene, se ne zdi prava. Aristokratsko-individualistična je, ker ima svoj izvor v oni zmotni predstavi, da se tudi pri nas moramo razvijati tako, kot se je vršil kulturni napredek n. pr. pri Nemcih. Ni treba, da bi razvoj šel povsod isto ali slično pot: ravno naš kaže, da je mogoča druga, ne aristokratska smer od spodaj navzgor.

Druga misel deluje torej v docela drugi smeri, hoteč, da bodi vse kulturno delo zgrajeno v najožjem stiku z ljudstvom. Najprej ljudstvo gmotno, umsko in нравno dvigniti in tako pripraviti trdna tla bodočim kulturnim našim stavbam: to hoče druga misel. Ko pripravimo tla, potem mora priti tudi trenotek, ko naj inteligenca pokaže, koliko je zmožna ustvarjati na — strogo znanstvenem polju in če prav pojmuje našo narodno kulturo. Rešitev pride iz inteligence, to je v zmislu aristokratske, rešitev pride iz ljudstva s pomočjo inteligence: to je druga ideja, ki se nam kaže v kulturnem našem stremljenju. Boj

obeh zasledujemo v vsem dosedanjem razvoju in čudno bi bilo, ko bi se ne pojavil tudi glede znanstvenega dela in njegove organizacije. Ako pa je doslej zmagovala druga in bila vsestransko plodovita, čemu ne bi upali plodov in blagoslova tudi glede vprašanja, kako najbolje urediti naše znanstveno delo? Če inteligenca le hoče, je možna v do glednem času najpovoljnější rešitev: pot gre v smeri, ki jo hodi velika večina slovenskega naroda že drugo desetletje... Slovenskemu ljudskemu vseučilišču pa je prisojena naloga, da premosti nasprotje med inteligenco in ljudstvom, da posreduje med tradicijo in moderno kulturo, poljudnim znanstvom in pravo strogo vedo. Trdimo, da smo začasno veliko bolj potrebni poljudno-znanstvenega središča kot — pravega vseučilišča. Imamo-li prav?

* * *

Preden posežemo v podrobnosti, treba nasplošno pojasniti odnos med pravim vseučiliščem in ljudskim vseučiliščem. Dolžni smo to že zaradi prejšnje trditve, da je slovensko ljudsko vseučilišče začasno večja kulturna potreba kot pravo vseučilišče.

Dvojen namen ima vseučilišče. Prvi in glavni je idealnega, drugi bolj praktičnega značaja. Prvi obstaja v tem, da razboriti duhovi raziskujejo in rešujejo razne probleme, kakor zahteva posebna znanstvena metoda. Drugi pa je obsežen v vzgoji strokovno naobraženih, za razne stanove uporabljivih moči. — In smoter ljudskega vseučilišča? Je tudi idealno-praktičnega značaja, a v povsem drugačnem zmislu. Ljudsko vseučilišče hoče razširiti pridobitve znanstva med najširše ljudske kroge; približati hoče vedo ljudstvu in v njem vzbuditi hrepenenje po višjem, dvigniti njegovo splošno naobrazbo, vzgojiti ga za samostojno mišljenje in odločitev.

V ljudskem vseučilišču je utelešena misel, da za družbo prevelika razlika v posesti duševnega kapitala istotako ne more roditi zdravih družabnih razmer, kakor jih ne more prevelika razlika v posesti tvarnega kapitala. Izravnati nasprotja, zlitih jih v harmonično razvito celoto: to je misel obeh modernih socialnih pojavov, gospodarske samoobrambe in samopomoči v obliki združevanja v nove socialne organizme ter stremljenja ljudskih vseučilišč. Razlika je le ta, da se na gospodarskem polju slabější združujejo proti močnejšim, da prihaja torej gibalna sila od spodaj navzgor, dočim prihaja iniciativa na duševnem polju večinoma od zgoraj — od duševnega kapitala. Ljudsko vseučilišče je torej posrednik med duševnim kapitalom na eni in duševnim proletariatom na drugi strani. V bistvu ljudskih vseučilišč raditega ne more biti namena, da bi obravnavalo problematične snovi, da bi motrilo kritično naspro-

tujoče si hipoteze; v njegovem bistvu je: dati lačnemu ljudstvu dovolj odbrane, tečne duševne hrane. Vsled tega mora biti metoda pouka in vzgoje v marsičem drugačna kot na vseučilišču. Dočim je na pravem vseučilišču težišče v idealni smeri, je na ljudskem v realno-praktični.

* * *

Kakšen namen ima ali bode imelo slovensko vseučilišče? Kakšen slovensko ljudsko vseučilišče? Obe ti novi napravi morata biti gotovo v medsebojni službi, kar sledi iz njunih splošnih namenov. Namen in pomen obeh mora biti v nujni notranji zvezi z namenom in pomenom slovenskega naroda. Pomen slovenskega naroda pa se da določiti posebej: 1. po legi ozemlja, 2. po ljudskem značaju, 3. po kulturnem razvoju in kulturni stopinji, 4. po odnosu do države in politični zrelosti ter 5. po kulturni njegovi nalogi.

Kakor ima in mora imeti vsak poedinec v družbi posebno nalogo in je zaradi nje za družbo gotove vrednosti in posebnega pomena, tako mora imeti in ima tudi vsak socialni organizem svoj namen in svoj pomen ravno radi organskega značaja človeške družbe. I narodi so osebnosti, seveda višje vrste. Tudi narodi imajo svoj namen in pomen. Čemu bi ga ne imel slovenski narod, čemu bi naj bil večni planet med drugimi narodi? Ali naj bo le večni trpin, nad katerim poizkušajo svojo silo in jezo večji, silnejši?

Če ima vsak narod svoj namen in v družbi svoj pomen, potem ga ima večji večjega, manjši manjšega, lahko pa tudi večjega kot bi mu ga morda kdo prisojal radi števila. So stvari, ki jih tudi matematika kot najbolj zanesljiva veda ne bo nikdar spravila v formule, jim določila rezultatov in vrednosti. Kjer pričenja duševna sfera, odpovedo računi. Duševni svet ima lastne zakone in lastna, često nepojmljiva pota... Zato število ljudi lahko veliko pomeni, lahko pa tudi malo ali celo nič tam, kjer se ravno prične duševna sila.

V kulturnem poslanstvu je obsežen pomen naroda. Od velikosti kulturnega poslanstva je pa v prvi vrsti zavisen pomen narodnih kulturnih naprav.

Nedvomno ima slovenski narod veliko kulturno poslanstvo na slovanskem jugu. Obseženo je v posredovanju med zapadno romansko-germansko ter vzhodno slovansko-bizantinsko kulturo. Po slovenskem narodu mora sčasoma priti med južne brate čim največ zmisla za sistematično premišljeno in vztrajno kulturno delo na najširši ljudski podlagi. Če izvrši samo to, da zanese med Hrvate in Srbe strogo delavnega duha po gotovem vsestransko premišljenem načrtu, zlasti na gospodarsko-zadružnem

polju, bo izpolnil več kot polovico svoje kulturne naloge na slovanskem jugu,

To nalogo že vrši, še bolj pa jo bo, čim se visoko dvigne naš napredek na vseh poljih. Od ugleda našega dela in naših uspehov je vse odvisno. Ako bo naš lastni kulturni napredek tak, da bo z neodoljivo silo moral vplivati na razvoj bratov sosedov, bo v rokah slovenskega naroda duševno vodstvo Jugoslovanov. Kulturno poslanstvo slovenskega naroda je torej le vzgojnega značaja in odvisno od njegove duševne premoči.

Pomen slovenskega vseučilišča je potemtakem v njegovem namenu, da postane najprej vzgojno središče slovenskega naroda, potem pa tudi posredno Jugoslovanov. Kot krona našega kulturnega razvoja in stremjenja mora bodoče slovensko vseučilišče postati ponos vsakega Slovenca. Postane pa le, če bo v polni meri vršilo svoje neposredno in posredno poslanstvo. Da bo moglo vršiti oboje, mu je treba pripraviti najugodnejša tla. Brez najtesnejše zveze z dosedanjim našim narodnim razvojem, brez zveze z narodno tradicijo si tega ne moremo misliti. Slovensko vseučilišče bo moglo res vršiti svoje dvojno poslanstvo le kot pravo in pristno narodno duševno središče. Vse duševne zmožnosti in vrline slovenskega naroda naj se v njem strnejo kot v duševnem žarišču, naj se po njem dvignejo do še višjih potenc. Slovensko vseučilišče mora biti pristen (naroden) izraz preteklosti in sedanjosti slovenskega ljudstva. V tem je obsežen narodni značaj slovenskega vseučilišča.

Z vsemi temi mislimi pa je v najožji zvezi misel slovenskega ljudskega vseučilišča. V čem je torej njegov pomen? Najprej seveda v njegovem neposrednem namenu kot ljudskem vzgojevališču. Ustreči mora višjim potrebam vseh slojev. V njem se mora osovršiti vse izobraževalno delo. Mora pa biti radi svojkega našega kulturnega razvoja tudi pripravljavna šola za pravo vseučilišče.

Brez občinstva, zanimajočega se za vse pojave na duševnem polju, zlasti pa brez podpirajočega — posredno, ali neposredno — znanstvo ne more bujno prospevati. To naši znanstveni pisatelji danes dovolj občutijo. Zato je treba zanesti med najširše inteligentne kroge našega ljudstva razumevanje znanstvenega dela, treba vzbuditi zanimanje za višje duševne potrebe. Kadar bo občinstvo znalo ceniti znanstveno delo, bo znalo tudi dovoljno vpoštevati stremljenje in delo znanstvenikov in znanstvene organizacije v katerikolisibodi obliki, bo znalo ceniti tudi pomen najvišjega našega znanstvenega zavoda — pravega vseučilišča. Pridobiti in vzgojiti znanstvenim smotrom dostopne ljudske kroge ter tako ostvariti en predpogoj bodočega pravega slo-

venskega vseučilišča: v tem je prvi posrednji namen slovenskega ljudskega vseučilišča. Drugi pa je obsežen v tem, da z organiziranim poljudno-znanstvenim delom vzbudi med naobraženimi inteligenti agilno silo, da pomnoži njih tvornost, njih iniciativo v raziskavanju stvarine, ki je nujno potrebna za namen ljudskega vseučilišča. Več ali manj ima vse naše znanstvo napolnjen značaj ravno radi naših splošnih potreb, ker hoče med širše kroge kakor je oni strokovnjakov iste stroke. Manjka mu le temelja za nadaljnji razvoj: dobi ga ravno v ljudskem vseučilišču.

* * *

Dolgoleten problem je že naše vseučiliško vprašanje. Če bomo pričakovali pomoči in skorajšnje rešitve od vlade, znabiti čakamo celo desetletje ali celo več. A v našem razvoju pomeni doba desetih let neprimerno več kot pri drugih narodih. To spričuje najnovejša naša kulturna zgodovina. Ne kaže drugega, kakor da se lotimo svoje navadne poti: pomagati si moramo najprej sami in tako izsiliti si vseučilišče.

Skušnja zadnjih let uči, da se je naša gospodarsko-teoretična literatura izpopolnjevala le v najtesnejši zvezi z nujnimi ljudskimi potrebami. Zato sklepamo, da se dvigne in razživi tudi naša znanstvena literatura in vse, kar je ž njo v zvezi, le v najožjem stiku z realnimi ljudskimi potrebami. Pričeti moramo stopnjema naslanjaje se na praktične potrebe in od tu prodirati vedno više in više, dokler se ne porodi strogo znanstvena organizacija kot nujen plod kulturnega napredka. Ta pot je popolnoma v duhu najnovejšega našega narodnega razvoja na demokratični ljudski podlagi. Vse, kar imamo, smo si morali po dolgem boju priboriti. In zato si moramo tudi vseučilišče, znanstvo in znanstveno organizacijo sami ustvariti. Pričeti moramo v smeri od spodaj navzgor, ker je v našem razvoju utemeljena misel, da iz malega raste veliko, iz nepopolnega popolnejše, iz samouštva strokovno znanstvo in znanstvo sploh.

Če je našemu kulturnemu razvoju to svojsko, da se organično razvija in izpopolnjuje v smeri od spodaj navzgor, potem nam ne kaže drugega, kakor da sledimo tisti smeri, ki nam jo riše narava sama, povsod in vselej, kadar hočemo ustvariti nove višje kulturne potence. Na podlagi sedanjih izobraževalnih uspehov moramo ustvariti organičen prehod k vseučilišču. Ta organični prehod pa tiči ravno v bistvu — slovenskega ljudskega vseučilišča.

Raditega nam ni nikakor po godu tista aristokratska teorija, da je rešitev našega kulturnega problema vobče, znanstvenega dela in znanstvene organizacije posebej, mogoča le v smeri od zgoraj doli: da nam je najprej nujno treba znanstvene organizacije in strogo znanstvene literature in šele potem poljudno-znanstvene literature in organizacije. Če je tako pri drugih narodih, pri nas gotovo ni v duhu našega narodnega razvoja. Pri velikih narodih je mogoča selekcija nekaternikov, mogoč strogo znanstveni separatizem; da bi bilo to v korist našega poldrugimilijonskega naroda, je zelo dvomljivo ne glede na to, če bi bilo tudi potrebno in umestno. Vse naše kulturne naprave morajo biti v službi celote, morajo temeljiti na koristi splošnosti, če hočemo imeti, ohraniti in oplemenititi svojo — narodno osebnost in posebnost. Raditega mora slovensko znanstvo vedno služiti celoti ali vsaj hoditi po poti, da vsestransko koristi ugledu, pomenu in namenu slovenskega naroda. Današnje naše potrebe pa so take, da neprimerno bolj rabimo take nove kulturne organizacije, ki bo v službi nujnim splošnim potrebam ljudstva. S tem pa nikakor nočemo zanikavati nujnosti pravega vseučilišča, zagovarjamo le nujnost slovenskega ljudskega vseučilišča ravno zaradi tega, ker pravo vseučilišče tako zelo cenimo. Če nam vlada da tekom enega ali dveh let vseučilišče temboljše: istočasno bo rešenih dvoje vprašanj, dvoje vseučiliških vprašanj slovenskega naroda.

Zato bodi naša skupna misel: pojdimo v smeri dosedanjega razvoja, utrjujmo pridobljene pozicije, pripravljajmo temelj novim, kakor je ravno nujno treba. Slovensko ljudsko vseučilišče bodi naša prva kulturna trdnjava tik nje pa se dvigni kmalu nova še lepša in trdnejša — pravo vseučilišče.

Ako z delom v zmislu slovenskega ljudskega vseučilišča dosežemo obilo uspehov, ako obistininimo vse, kar je zaseženega v njegovem namenu, potem smo lahko uverjeni, da bomo tudi nasprotnikom našega samostojnega kulturnega razvoja s ponosom in samozavestjo pokazali na svoje lastno delo, na svojo novo kulturno zgradbo. In prisiliti moramo svoje nasprotnike, da bodo obmolknili s klevetami in svojimi neokusnimi uveti proti zrelosti in sposobnosti našega naroda za najvišje kulturno delo na — vseučilišču. S taktične strani napram vladi bi bilo gotovo lažje stališče, ko bi morala podpirati stremljenje ljudskega vseučilišča in posebno tudi naše znanstveno delo.

(Konec.)

Prva razstava v Jakopičevem umetniškem paviljonu: Slovenski umetniki.

Napisal Josip Regali.

Umetnost je idealna dobrina, ki bogatí narod, čeprav nima zlata in srebra, velike industrije in dobičkanosne veletrgovine. Umetnost je zaklad, ki se sveti iz zgodovine ter ožarja spomin narodov, ko je narod sam že zdavno izginil in z njim njegova materialna bogastva. Grki žive še dandanes v svojih skulpturah dalje, quattrocento in cinquecento proslavlja že štiristoletja tedanjo Italijo, in doba Medicejcev daje nimbus Florenci, ki bi ga vkljub vsem naravnim krasotam ne imela sicer... Naš slovenski narod se bori za svoj obstanek na vseh poljih, s težkimi žrtvami bije svoj gotovo etični boj z močnejšimi sosedi, tuintam se pokaže včasih kak napredek, slovenski napor odbije včasih tuj naval, ali naša borba obstaja bistveno v tem da ohranimo, kar imamo. Da bi si prisvojili nazaj, kar nam je bilo v prejšnjih časih ugrabljenega, na to običajno niti ne mislimo kajti nasprotne sile so našim čisto nerazmerne, napram našim tako ogromne, da je naš uspeh vnaprej dvomljiv. Na polju duševne prosvete pa ima slovenstvo prostor za svoboden, neomejen razvoj. Tu ustvari lahko naš narod brez dvojbe to, kar vsak drugi, če ne po kvantiteti, pa gotovo po kvaliteti; na polju duševne kulture pa je odločilna zadnja ter je vsaka kvantiteta samaposebi brez pomena. Na polju prosvete ustvarimo lahko nekaj enakovrednega, velikega in trajnega. In kultura, umetnost naj podaje naši borbi višji pomen in namen, posvečuje njen etični značaj ter ga poveljuje. Naše kraljestvo ni od tega sveta, naše slovensko kraljestvo je duhovno, in na nas samih je, kolika bo slava duhovne Slovenije.

Obzorje v duhovni Sloveniji se je zjasnilo — nje najmlajša hči se je povrnila domov, na svoje trate. Slovenska upodablajoča umetnost, ki se je po II. slovenski umetniški razstavi napotila v svet, ker ji je bilo v domovini postlano s trnjem, je prišla nazaj. Druga slovenska umetniška razstava v Ljubljani jeseni l. 1902. ni našla tistega odmeva in razumevanja, ki ga je zaslužila; umetniki so skoro obupali, če je sploh najti pri nas občinstvo za umetnost, in vsled tega od l. 1902. ni bilo v Ljubljani nobene umetniške prireditve. Umetniški klub „Sava“ je priredil l. 1904. prvo slovensko razstavo v tujini, na Dunaju pri Miethkeju, ter dosegel naravnost laskavo kritiko. Slovenski umetniki so nastopili skupno potem

še v Belem gradu l. 1904., v Sofiji l. 1906., nato v Londonu na avstrijski razstavi istega leta. Posamezni umetniki so razstavljali medtem tudi v dunajski „Secesiji“, posebni izložbi v Belem gradu, Grohar tudi v Berolinu. Lansko leto pa je priredil umetniški klub „Sava“ slovenski razstavi v Varšavi in Krakovu.

Po tej dolgi poti se je vrnila slovenska umetnost tja, odkoder je izšla. Ko se je napotila v tujino, ni imela svojega doma, kjer bi našli zavetje njeni proizvodi, ni imela tistega kredita v javnosti, ki ji je potreben za pravi procvit. Kredit si je pridobila tekom sedmih let pred strožjimi in bolj veščimi sodniki, kot pa so pri nas, dvignil pa se je tudi krov, ki jo je sprejel pod streho. 12. junija t. l. je bil tisti zgodovinski dan za slovensko upodablajočo umetnost, ko je bil otvorjen naš prvi umetniški dom, umetniški paviljon slikarja Jakopiča. Kakor je bilo naši umetnosti usojeno, da se je razvila in razcvetla brez vsakih podpor naše javnosti, da, rekli bi, skoro vkljub ti javnosti, tako je zrastle tudi njeno domovanje iz iniciative in na stroške enega samega slovenskega umetnika, dasi povsod drugod grade take stavbe javne korporacije. Vsaka avstrijska provinca skoro je imela že prej svoj hram umetnosti, le ves narod slovenski ga ni imel. Solnograd, ki je kulturno središče le 195.000 avstrijskih Nemcev, kronovine, ki ima svoje višje kulturno središče na Dunaju, kjer so vsi najvišji umetniški zavodi, ki jih vzdržuje država, vendar nemški — Solnograd ima že lepo število let svoj znatno večji „Künstlerhaus“ (umetniški dom), nego ga je postavil Slovencem pri nas Jakopič. Posledica je, da so prodali solnograški umetniki l. 1906. 66 umotvorov za 25.800 K ter da je obiskalo 5500 oseb dve razstavi. Kakšnega pomena so te številke za umetnike same in pa za umetniško vzgojo ljudstva, je jasno! Lansko leto so postavili v Gradcu umetniški dom; in v Celovcu, ko je vendar bore malo koroških nemških umetnikov, nameravajo prav isto. Hrvaška umetnost ima že 10 let impozanten hram, svoj „Umjetnički paviljon“, kjer se prirejajo vsako leto razstave. Umetniške razstave pa so, ki pospešujejo razvoj umetnosti same, kajti na razstavah tekmujejo umetniki med seboj in nikjer ni tekma tako velikega pomena kot ravno v umetnosti; umetniki sami dobivajo po razstavah nove impulze ter si izpopolnjujejo medsebojno svoje znanje.

Za občinstvo, za ljudstvo pa so razstave živ vir umetnosti, iz katerega pije množica, studenec, iz katerega se razliva umetniški čut, umetniško razumevanje med narod, ki ga dviga ter mu nudi najpopolnejše uživanje na svetu, kajti estetični užitek je svobodna, čista in popolna duševna naslada, ki se ne more meriti z nobeno telesno, estetični užitek je, ki dviga dušo iz nižin ter jo blaži in plemeniti. Sedaj, ko je odprt naš prvi hram umetnosti, je upravičen vzklik:

„Mein Laibach lob ich mir,
Es ist ein klein Paris und bildet seine Leute!“.

kakor je vzkliknil Goethe o mestu Lipskem v svojem Faustu.

* * *

Jakopičev umetniški paviljon v Lattermannovem drevoredu je zgrajen po načrtih arhitekta profesorja dr. M. Fabianija. Obsega veliko srednjo dvorano, dve stranski in eno sobano, ki je namenjena sicer za umetniški atelije. Tloris je jako lep, višina prostorov velikosti lokalov odgovarjajoča, luč je še dosti dobra, seveda bi bila pa še boljša, če bi bil paviljon postavljen še bolj severno, ker prihaja ob gotovih dnevnih časih solnce v prostore. Vendar se da opomoči temu s primernimi zavesami („Dämpfer“), s katerimi se da svetloba regulirati. Vsa stavba je zamišljena v zmislu paviljona, zato ima tudi vhod obliko odprte verande s kupolo; praktičneje bi seveda bilo, če bi bil vhod zaprt vestibul, kar se bo menda tudi napravilo, a vtis lahkote mora ostati, ker bi sicer trpela misel, ki je položena v stavbo.

Za aranžma sam pa je notranjost paviljona čisto pripravna ter se dajo umetnine čedno razdeliti, kar izpričuje sedanja razstava, v kateri je nameščenih 172 umotvorov, med njimi 20 skulptur. Razstave, ki je III. slovenska umetniška razstava v Ljubljani, se je udeležilo 22 slikarjev in 6 kiparjev. Zastopani so skoro vsi slovenski umetniki, razen nekaterih starejših, ki malo nastopajo v javnosti, in nekaterih mlajših, ki jim je razstava prišla prehitro ter niso mogli pripraviti takih stvari, ki še niso bile v Ljubljani razstavljene. Po razstavi se domalega lahko sodi, kakšno je in na kateri višini stoji slov. umetniško stvarjanje v obče. Dočim je razstavilo na II. slov. umetniški razstavi l. 1902. le 18 slov. umetnikov svoja dela, po številu 152 — je narastlo sedaj število umetnikov in umotvorov. Pojavila so se nova imena, ki nekatera zaslužujejo vso pozornost, stara priznana pa so ostala. Ne bo škodilo kroniki, če navedemo vsa imena razstavljalcev posamič. Izmed slikarjev srečamo Iv. Groharja (14 del), Rik. Jakopiča (5 del), Matija Jama (13 del), Ivano Kobilco (2), Sternen-Kleinovo (6), Mateja Sternena (18), Šaša

Šantla (6), Petra Žmitka (16 slik, 6 veznin, 2 risbi), Vavpotiča (22), Fr. Tratnika (3), Antona Gwaiza (4), Maksima Gasparija (2), Louise Jama van Roders (1), Rudolfa Marčiča (8), Avgusto Šantel (2), Henriko Šantel (2), Fr. Globočnika (8), Milana Klemenčiča (2), Pavla Gustinčiča (4), Lojzeta Perhavca (1), Bucika (3) in pa Anico Zupanec (5 del). Kiparji pa so: Josip Ajlez (4 stvari), Fran Berneker (3 stvari), Svit. Peruzzi (1), Repič (5), Vrbanija (2) in Ivan Zajc (5 stvari).

Splošno je treba konstatirati od II. slov. razstave l. 1902. pa do danes znaten napredek. Najboljši slikarji naši so l. 1902. nastopili z vso vehemenco čustev, bili so v pravi „Sturm u. Drang“ dobi, kakor n. pr. Jakopič, Grohar, Jama, Sternen itd. Pred 7 leti

ANGLEŠKA ČASTNICA-SAMARITANKA

so bila njihova dela polna verve, nebrzdanega poleta in razdvajajoče sile; spominjamo le na Jakopičevo „Deževno jesen“ ali na njegovo silne turobe polno „Zimo“, ki je bila izvršena le z nekaj vehementnimi potezami. Grohar se je tedaj še boril z moderno tehniko, deloma je zapuščal stare manire. Jama je študiral in njegova dela so bila polna tihe melanholije. Sternen je imel sicer že njemu lastni elegantnodržni vzмах, ali od takrat se je vendar še poglobil. Ferda Vesela, ki je vzbujal na I. razstavi splošno pozornost in veliko priznanje, že na II. izložbi ni bilo najti, pač pa je pozneje razstavljajal v tujini skupaj s „Savani“. Žabota, ki je na II. razstavi prvič nastopil, sedaj manjka, ali medtem se je znatno uveljavil ter postal sotrudnik „Zlate Prahe“. Vavpotič se je v 7 letih čisto izpremenil. Vobče se je vse

slov. umetniško stvarjanje razvijalo v poslednji dobi v tehnični smeri in se napredek v tem oziru pozna pri vseh, in sicer v toliki meri, da je utemeljena trditev, da je bil zadnji septenij doba tehničnega razvoja naše umetnosti pa tudi tehnične dovršenosti. V kiparstvu prvači slej kot prej Berneker, drugi pa so ostali v svoji struji; za Ljubljano sta nova Ajlez in Vrbanja. Novih je tudi nekaj slikarjev, med njimi zelo talentiranih, drugi pa, ki sicer niso umetniki po poklicu, se povzdigujejo dosti nad to, kar se običajno imenuje diletantizem.

Značaj razstave je na zunaj deloma impresionističen, deloma se pojavlja *plein-air*, so pa zastopane tudi starejše struje, ki operirajo z gladko potezo in lokalnimi barvami. Dosti je risarij s peresom in kredo, guache in pastelnih del in pa tudi nekaj *Sternenovih* radirung. Poleg najbolj zastopane krajine, nahajamo po 7 letih tudi več figuralike kot prej, zlasti pa ima Jakopič skoro samo figuralna dela, skoro izključen krajinar pa je ostal Jama.

Pri nas, ko ima občinstvo še malo izlikan okus, ker so mu bila dosedaj umetniška dela zelo malo dostopna, je opaziti, da ljudje ne pojmujejo nobene težje tehnike, nobenega globokejšega načina umetniškega stvarjanja ter iščejo povsod vsakdanjosti in konvencionalnosti. Potrebno se nam zdi naravnost, pri tej priliki izpregovoriti par besed o impresionizmu, kajti impresionističen je znaten del III. slov. umetniške razstave ljubljanske. Impresionizem je način umetniškega pojmovanja in stvarjanja, v katerem se rešujejo problemi svetlobe in barve, o katerih se slikarjem italijanske renesanse še sanjalo ni, katere pa so Nizozemci pač slutili, poznejši čas pa jih je zopet čisto zanemaril. Impresionistični slikar išče povsod le barve in luči, v snovi sami ne pozna nobene razlike. V prejšnjih časih so slikali n. pr. kamen vse drugače, čisto na drug način kot n. pr. svilo, tako da se je snov sama na sliki že razlikovala od snovi. Slikar stare šole je iskal lokalnih barv, t. j. barv, ki jih ima predmet, ki ga hoče upodobiti, sam na sebi, brez ozira na vso okolico, v kateri stoji. Travo n. pr. so slikali zeleno, deblo drevesa, ki stoji na travniku, sivorjavo, pot, ki pelje mimo, zopet čisto belo. To so bile lokalne barve, ki jih ima predmet sam na sebi. Impresionistu pa je to premalo. Impresionist hoče barv, ki jih imajo predmeti, če gledaš naravo v celoti v nji polni luči nebeškega solnca, ki je nad njo razlito, vse barve predmetov zlije v celoto, v eno enotno barvno harmonijo, v kateri se zrcali umotvor. Zato je impresionizem veliko bolj kompliciran, kot so bili prejšnji načini slikanja. Impresionist podaje v svojih delih vtisk, ki ga je napravila narava nanj, poda tisto enotno, v vseh posameznostih harmonično sliko, ki mu je vstala v duši, ko je gledal

naravo. Rubens n. pr. se je zadovoljil s pet do šest barvnimi harmonijami, dočim že Delacroix oznanja v vsaki svoji sliki novo barvno harmonijo. Novi impresionisti nanašajo na platno barve čisto eno zraven druge ter jih ne mešajo prej na paleti. Podobna je torej videti od blizu kot mozaik, sestavljen iz različnih barv brez zveze. Šele iz daljave vstane iz platna slika iz morja barv v vsej svoji krasoti. Oko gledalčeve samo združi barve v gotovi oddalji s sliko. To je nekaj čisto fizikalnega. Gotovo pa je, da se tem potom dajo doseči slikarski učinki, ki jih z nobenim drugim načinom ni mogoče. Gledalcu se je seveda treba privaditi nekoliko tega gledanja, ker ga ni vajen; v začetku je treba nekoliko stisniti oči, da se privadijo, ali pa pogledati skozi polodprto pest na sliko, da se pogled koncentrira.

Glavno pa je, da gledalec, in naj si bo razstava impresionistična ali stare šole, stopi v hram umetnosti s čistim, naivnim srcem, da se otrese prahu vsakdanjosti ter se približa umetninam z odprto dušo, ne s predsodki, ki si jih je nabral bogvekej. Takrat in le takrat se mu bo odprla krasota in lepota, le tedaj bo imel pravi estetični užitek, ki nastaja v duši, ne le v očesu, kajti umetnost je nekaj duševnega in ne materialnega.

* * *

Preidimo k posameznim umetninam. Najprej si oglejmo plastična dela, za tem pa bomo premotrili slikarje in grafiko. Kiparstvo je občinstvu veliko bolj nerazumljivo kot slikarstvo, kajti kiparska dela vplivajo manj neposredno kot pa slike, v katerih deluje veliko več elementov na gledalca kot pa v skulpturi; slika razvname mnogo prej fantazijo opazovalčeve, kajti barva in luč sami imata že sugestivno moč, potem pride še perspektiva, globina, ton, ki vse vzbuja iluzijo veliko močnejše kot pa plastični lik iz enobarvnega materiala. Plastika je torej abstraktnejša, v sebi zaprta in zaokrožena umetnost, ki ima malo sredstev na razpolago. Opazovalec rabi več časa, da se zatopi v umotvor kot pri sliki. Treba je tedaj, da se gledalec dalje mudi pri skulpturah, jih dalje opazuje in motri, da se mu odpre estetična vrednost dela. Sploh je za občinstvo naravnost potrebno pri vsakem proizvodu upodablajoče umetnosti, da si ogleda umotvor ne le enkrat, nego dvakrat ali še večkrat, da ga v resnici razume ter napravi umetnina resnično globok vtis, ki ga dobi strokovnjak že na prvi mah.

Kipar, ki ima največjo umetniško potenco, kar jih je zastopanih na razstavi in kar jih sploh imamo Slovenci, je Fran Berneker. Bernekerjeva dela pa so tudi tisti umotvori, ki imajo estetično vrednost — da ne govorimo o tehniki —, kar jih je sploh v iz-

ložbi, vstevši tudi slikarstvo, kajti v Bernekerjevih delih je največ duševnosti in ideja, ki je v njih, je čutno najbolj intenzivno izražena. Raditega je v njih največ lepote združene, saj lepota ni drugega, kot ideja, izražena v čutni obliki, kakor pravi čisto primerno dr. P. A. Kuhn v svoji „Občni umet. zgodovini“. Ideja pa ne pomeni tu ničesar drugega kot duhovno vsebino stvari, ki jo umotvor predstavlja. Berneker je kipar žalostnega, liričnega razpoloženja in finih, pesniških čuvstev. Njegove stvaritve diha poseben, subtilen vonj, kakor malokaterega drugega umetnika. V tehniki je izmed naših kiparjev najbolj dovršen, rekli bi skoro, popoln. Modelira mehko ali zelo izrazito. V njegovih delih je polno gibanja, onega umerjenega gibanja, ki leži v bistvu plastike, ki oživlja kipe, katero pa ne moti „plastičnega miru“. In to dela Bernekerja velikega kiparja.

Največja Bernerkerjeva skupina je „Drama“, skupina iz mavca. Mož, ki leži na tleh mrtev, z obrazom, obrnjenim proti tlom, ima v licu izraz protesta, izraz junaka, ki se je boril proti sovražnim silam ter podlegel v boju. Smrt mu je razlila mir po licu, neki tragičen mir. Na tem licu je zapisana drama. Preko telesa, ki se je zgrudilo v boju, je padla od desne proti levi žena, glava ji je zamahnila daleč nazaj, da je obrnjen obraz proti nebu. To je obraz žrtve, ki je sledila junaku, ves odkrit in poln vdanega posvečenja smrti. V teh dveh figurah je težišče umotvora, ti dve figuri vsebujeta dramo, ki se je izvršila. Splaval je preko njiju mir, pokoj. Na strani pa vstaja novorojeno dete, med truplom in omahlo roko mrtve matere, ter se oprijemlje z ročicama materinih grudi, na katerih se skuša napiti. Ta otrok je življenje, ki se nezavedno poraja po vsaki katastrofi. To otročje telesce pa je mojstrsko narejeno in popolno izraža instinktivno naivnost in nezavedno življenje. Iz žrtev klije življenje! Berneker je izrazil udušeni boj s tem, da sta spodnji figuri čisto široko položeni, druga preko druge, ter da te forme — in s temi deluje kiparstvo — vzbujajo nekaj zamolklega, a vendar zelo plemenitega v gledalcu. Mala postavica otroška pa znači v obliki komaj vzbujajoče se življenje, ki vstaja in se bo razvilo. Skupina je v grupiranju izborna ter je završena, od katerekoli strani jo opazuješ.

Še boljša stvar pa so Bernekerjeve „Žrtve“, skupina, ki je izklesana iz marmorja, kajti tu je izrečno mnogo gibanja in poleta. Mož rešuje žrtev, žensko, z vsemi silami jo vleče kvišku, kot iz doline. Mož ima vse mišice napete — umetniško najboljše partije so okoli ramen — glava mu je upognjena naprej pod težo misli in napora. Telo ženske je razpeto, glava je omahnila, obraz izmučen, onemoglo hrepenenje po rešitvi je v njem izraženo. Vzdig skupine

se vidi v profilu najkrasneje. Črta, ki je v skupini izražena, se vzdiguje v krasni valuti, polni poleta ter je zgoraj pri glavi in vratu moža estetično sklonjena. S tem je dosegel umetnik zaokroženost umotvora. Krasno je tudi ravnotežje, ki se pojavlja v linijah rok in pozicij glav obeh postav. Intenziteta izraza je v tem Bernekerjevem delu največja izmed vseh njegovih stvari.

Zelo subtilno občutena in karakteristično izvršena je mala skupina iz mavca „Naplavljene mrliči“, ki je z vodenozeleno barvo prevlečena. Modeliranje je tu osobito mehko in karakter vode čisto impresionistično izražen. Trupli moškega in ženske, ki sta šla skupno v smrt, sta zleknjeni kot vodni tok, ki se pozna na telesih. Čudna turobnost te prime, če opazuješ dalje časa to umetnino, ki je z nenavadnim čutom izvršena; kot žalostna pesem nesrečnih, pozabljenih, se ti oglasi v duši.

Ivan Zajec je najboljši v portretu g. Ulricha, kjer je podobnost docela dosegel. Vprašanje pa je, če spada ščipalnik, ki je kipu pritrjen na nos čisto konvencionalno, v skulpturo. Portret ima podati karakteristiko portretiranja, skulptura sploh abstrakcijo osebnosti, nje naloga je vzbuditi iluzijo dotične osebnosti, ne pa jo v naravi imitirati z atributi, ki so le čisto slučajni. Portret pa ima sicer dovolj dobre karakteristike. Veliki *haute-relief* za fasado ženskega liceja je dekorativno delo, ki v celoti napravlja dober vtis, detajli so nekateri pomanjkljivi tako so n. pr. krila štirih deklic, ki nosijo girlando sadja, nekoliko površno študirana, spodaj prirezana kakor kak zvon. Relief je komponiran od obeh strani proti sredi. Obe deklici na levi izražata zamišljenost, prva manj, druga proti sredi bolj. Ravnotako od desne strani, kjer značita obraza razposajenost, ki se pri prvi deklici pojavi, pri drugi pa razlije v prešerno šegavost. Na tem kontrastu sloni psihološka kompozicija dela. Največ življenja in izraza v licu in gibanja v životu ima desna figura v sredini. Estetično ne stoji Zajec tako visoko kot Berneker. V reliefu, dasi je le dekorativno delo, je vendar iskal Zajec psihološko kompozicijo, ki pa ni harmonična, ker sta kontrasta figur nestrjnena, kar drug poleg drugega. *Haute-relief* „Angel“ ima premalo poleta v zgornjih partijah, noge so kakor bi se vzdignile od tal, ali život ne izraža ničesar. Modeliranje je gladko, pregladko, in so detajli izvršeni preveč, kar jemlje karakter celoti. Zajec ima razstavljeni še dve manjši deli, in sicer kipec iz plastelina, „Slovenko“, in pa relief iz plastelina na steklu, „Parisovo sodbó“, ki pa je delana za okus občinstva ter nima absolutno umetniškega značaja.

Alojzij Repič je kipar, ki je pokazal pri Vilharjevem spomeniku dokaj zmisla za monumentalnost.

Dokaj monumentalnega pojmovanja je tudi v portretu ministrskega svetnika Rossipala, glava je prav karakteristično modelirana, sploh je ta portret najboljši izmed vseh treh Repičevih portretov, ki jih razstavil. Veliko manj izrazit in pregleden je portret Jurija Šubica, tudi portret kardinala Missia ne dosega v izrazitosti Rossipalovega portreta. „Trgač“, statueta iz mavca, je dokaj konvencionalno delo. Sploh Repič kot modeler ne dosega Repiča lesorezca, kajti kipec „Slovenski par v stari noši“, izrezan iz lipovega lesa, je umetniško neprimerno boljši kot druga sedaj izložena Repičeva dela. Tu se je pokazal Repič pravega mojstra, ker je z primitivno tehniko, karakteristično ploskvo, dosegel nad vse lepe efekte. In če umetnik s preprostimi sredstvi doseže velik uspeh, kaže ravno njegovo umetniško moč najbolj očitno. Pogledati je treba n. pr. samo lice starice, kjer je s tremi, štirimi ploskvami, zlasti v partijah pod očmi, umetnik popolnoma izrazil karakteristično zaupljivost z resničnim čutom. Kip v celoti ne dela nikjer vtisa trdote, nego izgleda čisto naravno, mehko.

Kar se tiče Josipa Ajleza je tehnično najboljši mali kipec iz lesa, „Kengoru“. „Consumatum est“, razpelo iz orehovine, ima v obrazu Križanega še dosti izraza. Skupina iz brona „Ligija in Urso“ (motiv iz romana „Quo vadis“) je sicer dosti dobro komponirana, zlasti če jo opazuješ od spredaj, ima pa tudi nekaj hib, ki jih je lahko opaziti. Bik, ki mu bo zlomil Urso vrat, ima v truplu premalo moči, stoji čisto mirno, ko je vendar žival v smrtni borbi in vsa razdražena. Spredaj, pri glavi, deluje velika moč Ursova in naravno bi bilo, da bi se žival v

nasprotni smeri upirala z vso instinktivno silo. V skupini je kipar preveč poudaril nekaj detajlov, ki pa so slabeje izvedeni. „Krava s komatom“ (mavec) je v proporciji (glava — trup) površno študirana.

Perruzzi ima razstavljeno samo portretno študijo slikarja Birolle v malo nadnaravni velikosti. Stvar je dobra v tehniki, kar se modernega modeliranja tiče, predvsem pa je značilna poza. Zamišljenost portretiranca je dobro pogojena, dasi podobnost morda ni docela zadeta.

Najmlajši plastik pa je Josip Vrbanija. Bas-relief „Hannibal ante Portas“ kaže sicer talent, ki pa še ni vešč vsem tehničnim težkočam, dokaj lesenega je še v delu. Drugo delo Vrbanijevo je kip „Sv. Hubertus“. Vrbanija naj študira predvsem naravo, ki je učiteljica umetnosti, pozabiti pa ne sme tudi na estetično stran, namreč na izraz in silo čutenja, da se povzdigne na višino istinitega umetnika ter se izmota iz diletantizma in šolskega nivôja.

Končamo s kiparstvom. Vobče lahko rečemo, da stoji naša skulptura, razen Bernekerjevih del, niže kot slikarstvo. Vzrok temu ni toliko pomanjkanje talenta, nego druge materelne okoliščine, kajti kipar rabi še več denarja za svoje stvarjanje kot slikar. Ker pa je pri nas mecenatstvo neznano, si morajo poiskati kiparji drugih virov za eksistenco ter se posvete ali učiteljstvu, kot Repič, ali pa morajo izvrševati navadna naročila; samostojno, tako kot jim velevala njih umetniški nagon, pa ne morejo stvarjati. In to je kvarno njih umetniškemu razvitku, ki bi bil gotovo še vse drugačen, če bi bili zunanji odnošaji pri nas drugačni.

Slikarstvo in grafiko pa si ogledamo prihodnjič.

(Konec.)

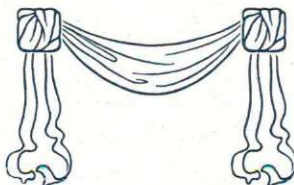

Sam ne veš.

Zložil Anton Medved.

Ko zbudiš se zjutraj, kaj te čaka — sam ne veš.
 Ali bodeš živel še do mraka — sam ne veš.
 Da na steni ura zaprašena
 brez nehanja bije tika-taka — sam ne veš.
 Da te beli ženi približuje
 vsaka ura, dà, minuta vsaka — sam ne veš.

Kam zanese te vihar usode,
 kje te sprejme zadnja postelj, raka — sam ne veš.
 In ko trudna roka ti omahne,
 kaj prinese ti življenja tlaka — sam ne veš.
 Ali kdo med živimi za tabo,
 ko te v hladni grob spuste, zaplaka — sam ne veš.

Književnost.

Patrick A. Sheehan: **Dolina krvi**. Povest iz irskega življenja. Iz angleščine prevel Franc Bregar. V Ljubljani 1909. Založila Katoliška bukvarna. Tiskala Katoliška tiskarna. Leposlovne knjižnice 8. zvezek. Broširana K 4'20, vezana K 5'80.

Leposlovna knjižnica nam hoče podati antologijo najboljših del iz moderne svetovne literature. Hoče nam biti zrcalo, iz katerega nam bo odsevalo, kaj je ustvaril človeški duh na polju leposlovnem v zadnjih desetletjih. Prinesla nam je že prevode iz francoščine, poljščine, ruščine in maloruščine. Pričujoči osmi zvezek nam prinaša prevod iz angleščine, namreč povest „Dolina krvi“ slovečega irskega pisatelja Patricka Augustina Sheehana (izgovori Šihena).

Ime pisateljevo je tudi na Slovenskem že znano. Marsikdo je že čital vsaj v nemškem prevodu njegovo krasno povest „Moj novi kaplan“ ali pa „Luka Delmege“.

Vsebina naše povesti je vzeta iz zgodovine nesrečnega irskega naroda, junak je irski narod sam v zgodovini treh rodov, ki so živeli v pretečenem stoletju na Irskem. Sovraštvo irskega ljudstva do „ovadnikov“, to je do onih oseb, ki so ovajale svoje rojake Angležem, je rdeča nit, ki se vleče skozi vso povest in veže posamezne dele v eno celoto. To sovraštvo prenaša ljudstvo tudi na otroke in na otrok otroke, povsod, po vseh krajih starega in novega sveta, od nepristopnih prepadov Irske do najbolj zapuščenih krajev zahodne Amerike, vedno in povsod spremlja človeka Kajnovno znamenje, da je potomec „ovadnika“. To je zločin, ki se nikdar ne odpušča in nikdar ne pozablja. Najpoštenejše življenje, največja navdušenost in požrtvovalnost za narod, nobena čednost ne more na potomcu izbrisati madeža „ovadstva“. Na prvi pogled izgleda, kot bi povesti manjkalo enotne kompozicije. Ideja, ki se v njej razvija, je popolnoma enotna, samo da potrebuje več rodov in najrazličnejših situacij, da se popolnoma razvije. Materialne enote ni. Ta pa tudi ni bistvena. Formalno je pa povest popolnoma zaokrožena celota.

Iz same narave povesti tudi izvira, da se ni mogla obdelavati lepo sistematično in umerjeno. Pred sabo imamo nanizanih vrsto rapsodij, pravzaprav keltskih balad, ki so med sabo jako rahlo združene. To so „skice z ogljem“, katere je vrgla na zid umetniška roka. Komaj si pogledal eno, že se ti obrne list in prikaže druga. Nagloma, pretrgoma se razvija pred tabo delovanje v močnih sunkih. Pisatelj ti ničesar ne izdeli, ampak samo vrže plastične misli, da jih potem obdeluješ sam. Inteligentni čitatelj najde ravno v tem še večji užitek, da mu pisatelj ne pove vsega, ampak prepušča, da sam razmišlja dalje.

Posebno srečo ima Šihen z značaji oseb, ki nastopajo v njegovih povestih in zlasti še v „Dolini krvi“. Vsi so blagi, dobri, zdravi, krepki ljudje. Toda njihove čednosti niso prisiljeno moraliziranje pisateljevo, ampak so to ljudje vzeti naravnost iz življenja in opisani z vso svežostjo prirodnih barv. Izvzemši „ovadnika“, ki se pa čisto izgubi v ozadju, in oseb od sodišča, ki pa ravnotako ostanejo v megli in dajo

samo impulz k razvoju dejanja, so vse druge osebe popolnoma pozitivnih značajev, ki trpé bridko in ravno v trpljenju razodevajo svojo duševno velikost.

Povest „Dolina krvi“ je vzeta iz naroda in pisana za narod. Ona ne razvozluje problemov duše, ampak jih stavi plastično pred oči v postavah svojih junakov, se ne izgublja v psihološka razmišljanja, ampak pokaže takoj rezultat v zunanjem činu. Povest „Dolina krvi“ se ne vrši v svetu, ki umira, ne v zakajenih kavarnah in gostilnah in v zaspanih salonih in na sentimentalnih verandah, ampak vrši se v svetu, ki živi in hoče živeti in izzveni slednjič v mogočnem akordu, v katerem se spoje vse melodije poprejšnjih dejanj treh rodov, ki so živeli v „Dolini krvi“, in zaduše vse disonanse v silno pesem dela in življenja se iskrečega domoljubja.

Postave, katere si srečal v tej povesti, ti bodo morda ostale v spominu vse življenje. Stari Edmond Connors in njegov sin Donal, trpeča Nodlag in silni kovač Red Kassey in njegov sin „Amerikanec“ Terence, nesrečna Nora in oče irskega naroda, veliki in plemeniti O' Connell, kako plastično stoje pred nami? Celo tako majhne vloge, kot je mlada, za narod navdušena, krepka in ponosna deklica Kathleen, ostanejo nepozabljive, tako so plastične in žive.

Slovenski prevod je v resnici vzoren. Kdor pozna izvirnik in jedrnat, s krepkimi ljudskimi irskimi izrazi in keltskimi besedami našpikani slog pisateljev, bo vedel ceniti trud in težave prevajalčeve. Tu pride rojen Anglež večkrat v zadrego in najboljši slovar in slovnica pustita na cedilu. Prvi roman Sheehanov sva brala skupaj z nekim tovarišem Ircem, ki je znal tudi keltski jezik in mi je vkljub temu delal poštene težave.

Zunanja oblika prevoda je lepa, okusna in praktična, ki dela res čast novi Katoliški tiskarni.

Dr. L. Lénard.

Ivan Šašelj: **Bisernice iz belokranjskega narodnega zaklada**. II. zv. V Adlešičih nabral Ivan Šašelj, župnik. Založilo Katoliško tiskovno društvo v Ljubljani. Tisk J. Krajec nasl. v Rudolfovem. 1909. — Prim. Bisernice I. Rudolfovo 1906. Cena I. del broširana K 2'—, vezana K 3'—; II. del broširana K 2'50, vezana K 3'50.

V novejšem času se je naše umstveno in kulturno gibanje odtrgalo od narodnih tal in se vedno bolj izgublja v kozmopolitizem in mednarodni modernizem. Naši pisatelji jemljejo radi — menda, kar se jim zdi bolj moderno — predmete iz življenja, katerega pri nas sploh ni ali vsaj ni v tem obsegu in razvoju, kot ga opisujejo, in katerega poznajo celò sami večinoma le iz knjig in iz fantazije. Do Stritarja in Kersnika je bila naša literatura sicer robata in ravsasta, toda bila je naša in je imela pogoje daljšega razvoja. Zdaj se je pa razblinila v megli in izpuhtela v tujino.

Nazaj k ljudstvu, iz katerega smo izšli, nazaj na vseh poljih, bi moral biti naš klic. Ako pa hočemo opreti svojo kulturo na naše ljudstvo, moramo je najprej popolnoma poznati. Zato mora biti slovenska

folklor znanost naše prihodnosti, katero moramo gojiti pridno in intenzivno. Žalibog, je pa ravno ta znanost, ki bi nam morala odpreti in poiskati one specifične slovenske narodne poteze, katere moremo pridati mednarodni splošneevropski krščanski kulturi, zadnja desetletja jako zapuščena. Morda se bo s političnim preporodom našega naroda tudi v tem oziru obrnilo na bolje. Vsaj predznaki se že kažejo. Omenim prizadevanja društva za tujski promet, da nam sestavi slovenski narodni stavbni slog. K takim veselim pojavom na polju slovenskega ljudoznanstva prištevamo tudi dva zvezka „Bisernic“, katere je nabral v Adlešičih veleč. g. župnik Ivan Šašel. Oba zvezka sta urejena enako in obsegata: 1. pregovore in reke, zbrane abecedno, 2. pesmi, razvrščene po vsebini v več pododdelkov, 3. vraže in prazne vere, 4. pravljice in pripovedke in slednjič še slovarček. Drugi zvezek prinaša tudi slike belokranjskih narodnih noš.

Gotovo ima Belokrajna še mnogo drugih narodnih posebnosti, ki bi spadale v to zbirko. Žal tudi, da pesmim niso pridejani napevi in da ni jezik bolj natančno zaznamovan po izgovarjavi. Bolje je zbirati malo, a to natančno, kot pa mnogo, a manj natančno. Pri narodni pripovedki ali pesmi je važno vedeti, če jo je pripovedoval domačin ali stranski človek, kdo in odkod? Dalje, če je kaj izobražen in kako, če je potoval ali čital, kakšne je starosti, stanu in značaja? Besedilo bi moralo imeti posebna diakritična znamenja, ki bi kolikor mogoče natančno izražala izgovarjavo. Skrbno je treba tudi paziti na pripovedovalce, da se ne bo vrnila kakšna mistifikacija.

„Bisernice“ sicer niso nobena strogo znanstvena zbirka, vendar niso brez znanstvene vrednosti. Zlasti naj bi vzbudile med mlajšim naraščanjem naše inteligence zanimanje in ljubezen za slovensko folkloro. Naša inteligenca živi sredi ljudstva in ima z njim številne krvne ali stanovske vezi. Duhovščina na deželi, učitelji, razumništvo po mestecih in trgih žive v neprestanem stiku z ljudstvom in bi lahko mnogo pripomogli k znanstvenemu proučevanju duševnega življenja, mišljenja in čuvstvovanja našega ljudstva. Na podlagi teh študij bi se poživila naša literatura in umetnost, gospodarstvo in omika in „last, not least“ tudi politika. Seveda je zato en bistven predpogoj: treba je z ljudstvom misliti in čutiti in predvsem tudi verovati. Kdor ne občuti poezije naših božjih potov in svetišč na višinah, kdor ne občuti čaru zvonov, ko zvoné „večernice“ ali „angelovo češčenje“, in molitve rožnega venca, ki odmeva zvečer skozi okenca v tiho noč, kdor ostane hladan, ko vidi, kako se ljudje na kolnih plazijo okrog oltarja in poljubujejo tla in kdor se ne more zviti v zaprašen kotiček v cerkvi in se med množico vernikov pomikati k spovednici, ne bo mogel nikdar razumeti duše in srca našega ljudstva.

Pravijo, da spi pod neko goro vojska kralja Matjaža. Ta vojska je naše ljudstvo! Toda mi jo bomo zagledali samo, ako bomo znali z njo misliti in čutiti. Potem bo pa vstala kot nepremagljiva sila in zdobila svoje sovražnike.

Vsem ljubiteljem našega ljudstva pa priporočamo kar najtopleje, ne samo, da „Bisernice“ kupijo, ampak tudi, da jih čitajo in se skušajo vglobiti v dušo našega ljudstva in potem pomagajo s prispevki k slovenski folklori staviti podlago za naš „Narodni dom“.

Dr. L. L.

Dr. K. Glaser: **Osnovne misli o bodoči zgodovini slovenskega slovstva.** Ponatis iz „Straže“. Tisk tiskarne sv. Cirila. Maribor 1909. Strani 12.

Prof. J. Grafenauer: **Zgodovina slovenskega slovstva.** Založila Katoliška bukvarna. Ljubljana 1909.

„Petnajstletni trud z ‚Zgodovino slovenskega slovstva‘ me je ubil med lastnimi rojaki. Žalostno!“ — S temi elegičnimi besedami sklene g. dr. K. Glaser svojo brošuro. Upamo, da ni tako žalostno, kot si gospod pisatelj jemlje k srcu. Na vsak način bi to bilo tudi slabo spričevalo za naše razmere, ako bi en ponesrečen poizkus za vedno uničil sicer uglednega in učenega pisatelja. Njegova „Zgodovina slovenskega slovstva“ ima gotovo mnogo težkih napak. Predvsem ima mnogo razne navlake, ki pravzaprav ne spada k stvari in dela „Zgodovino“ nepregledno ali pouzroča, da se mora večkrat ponavljati isti predmet. Tako na primer ne moremo razumeti, kaj imata sveti Ciril in Metodij in starobolgarsko slovstvo opraviti z našim slovenskim slovstvom. Potemtakem bi moral tudi opisati starorusko, staropoljsko, morda celo staronemško slovstvo. Dolgi zgodovinski uvodi so popolnoma nepotrebni, ker so po vsebini večini čitateljev že znani. Manj inteligentne osebe pa tudi po Glaserjevi „Zgodovini“ ne bodo segle. Dotični dolgi uvodi bi se torej popolnoma lahko izpustili. Brižinski fragmenti bi se morda lahko omenili pod črto, istotako vsi slovenski drobci do Trubarja, kar itak nimajo za slovensko slovstvo nobenega pomena. Slovenska slovstvena zgodovina se pričinja z reformacijo. Toda tudi pomen reformacijske in protireformacijske dobe se ne sme precenjavati. Večinoma je to bila strogo cerkvena literatura, namenjena samo praktičnim potrebam, ki ni imela z umetnostjo nič skupnega. Zbiranje vseh literarnih spominkov je pa bolj delo bibliografa, kot pa slovstvenega zgodovinarja. Kdor bi hotel napisati politično zgodovino kakšnega naroda, tudi ne bi našteval diplomatično natančno razne najneznatnejše vire. To mora biti dovršeno še pred njim. Seveda je bil gosp. Glaser v težavnem položaju, da se je lotil dela, za katero še niso bile dovršene predštudije. Gotovi gospodje pa, namesto da bi ustvarili dotične predpogoje, so si izvolili bolj komodno pot, da so pozneje udrihali po Glaserjevem delu. Ako odbijemo od Glaserjeve zgodovine vse nepotrebne in dolge uvode, preglede in dodatke, moremo „Zgodovini“ sami predvsem očitati, da je malo pregledna, malo duhovita in suhoparna, da ima mnogo pomot in izpustitev. Morali bi se pa tudi vprašati, v koliko je pri tem sokriv Matičin odbor. Ako pogledamo knjigo, spoznamo takoj, da se je pri papirju in pri tisku zelo skoparilo, kar gotovo ni bilo v korist preglednosti knjige. Glaser sam pripoveduje v navedeni brošurici, da je Matičin odbor hotel imeti knjigo razdeljeno v tri dele: prvi do francoske dobe, drugi do leta 1848., tretji do sedanjega časa. Do francoske dobe pa slovenskega slovstva v umetniškem pomenu sploh še bilo ni. Torej je matičin odbor sam hotel, da bi se v „Zgodovini slovenskega slovstva“ diplomatično natančno naštevati razni molitveniki, katehizmi in versko polemična dela in tako je morala nastati knjiga bolj podobna suhoparni bibliografiji in izgubiti na preglednosti. Kar pa zadeva različne napake in netočnosti, je treba vpoštevati, da se je pa dr. Glaser lotil zidanja velikega poslopja,

za katerega ni bilo niti podstave, niti materiala še pripravljenega in obdelanega. Glaser pripoveduje, da se je moral šele boriti z odborom, da mu je za pobleiweisovo dobo, torej za čas, ko se je šele pravzaprav razvilo naše slovstvo, prepustil več prostora. S tem sicer ne maram izgovarjati Glaserjevih napak, treba je pa, da se enkrat nekaj pove tudi na drugo stran. Treba je pa tudi priznati, da je Glaser vložil v svoje delo mnogo truda in da nam je napisal delo, ki bo vkljub svojim napakam in pomanjkljivostim moralo ležati na mizi vsakega, kdor se peča s slovenskim slovstvom in jezikom, še dolgo vrsto let.

Kako težavno je bilo Glaserjevo stališče, se razvidi tudi iz tega, da ni doslej med nami še nobene edinosti niti v tem, kakšna naj bo naša bodoča zgodovina. Ali naj bo bolj z estetičnega in umetniškega, ali bolj s pragmatičnega praktičnega stališča? Ali naj obdelava predmet zgodovinsko-kronologično ali biografično, ali pa naj se spusti na neko visoko splošno perspektivo? Po mojem mnenju se da z vsakega stališča in na razne načine napisati popolno in krasno delo, najvažnejše je pa, da dobimo kmalu pragmatično-kronologično zgodovino slovenskega slovstva. Naše dijaštvo in naša inteligenca potrebuje knjige, iz katere bi se hitro lahko poučila, kdo je pisal in kaj in kako. Estetični flirt in visoko frazeologijo pustimo na strani, dokler tako krvavo pogrešamo pozitivnega dela in pragmatične zgodovine slovenskega slovstva.

Pozitivno, pragmatično stališče Glaserjevo se torej nikakor ne more grajati. Tega stališča se drži tudi prof. Grafenauer v svoji „Zgodovini slovenskega slovstva“, katere tiskovne pole leže pred nami in ima v kratkem iziti. Gotovo bodo tudi pri njem pogrešali kritiki estetičnega flirta, očitali mu bodo, da je pisal suhoparno in brez širokega obzorja umetniškega čuvstvovanja. Ravnotako gotovo je pa tudi, da bo njegovo delo vsakdo, kdor se hoče seznaniti s slovenskim slovstvom, sprejel z veseljem in s hvaležnostjo. To pa tembolj, ker nimamo nobenega drugega dela, ki bi moglo nadomestovati Grafenauerjevo „Zgodovino“. Glaserjeva je radi nepotrebnega balasta in nepreglednosti težko rabna in nezanesljiva; Marnov „Jezičnik“ je sicer zanesljiv, toda on ima samo biografije posameznih pisateljev, se težko dobi in ni za dijake in manj izobražene čitatelje lahko raben; Kleinmeyerja je že Levstik tako zdelal, da o njem ni potreba govoriti; Janežič je prekratek in zastarel; Macun istotako in stoji tudi na napačnem stališču; Čop-Šafařík je zastarel in nepristopen. Skratka, na tem polju smo bili doslej revčki. Na drugi strani bila je pa že dolgo časa akutna potreba po pregledni, dovolj obširni in vendar ne preveč obloženi zgodovini slovenskega slovstva, ki bi služila dijakom pri pouku in ponavljanju, a dobro došla tudi drugim Slovincem. Zdi se, da je imel profesor Grafenauer ravno to potrebo pred očmi, ko je pisal svojo knjigo, za vzor mu je pa menda služil Kluge. V posameznosti se sedaj, ko imamo pred sabo nekaj pol, ne moremo spuščati. Vendar pa lahko izrečemo prepričanje, da se je pisatelju namen popolnoma posrečil. Iz uvoda se razvidi, da ima delo obsegati dva dela: prvega od Pohlina do „Novic“, ki se deli na „prosvetljeno dobo“ in na „romantiko“, drugi del pa ima obsegati „dobo narodnega probujenja“ („Novice“ in „Glasnik“), „Stritarjevo dobo“ in „Slovensko moderno“.

V tem slučaju bo moral biti drugi zvezek veliko obširnejši od prvega ali pa se bo izkazala potreba, da se razvije še tretji ali četrti, kar bi bilo še bolj želeli.

Meja med „prosvetljeniki“ in „romantiki“ je pač bolj idealna kot realna. Cojz in Vodnik sta bila pod marsikaterim ozirom romantika in predhodnika romantike, medtem ko bi marsikaterega poznejšega pisatelja lažje prištevali k „prosvetljenikom“. V ideji je pa ta delitev umestna in resnična.

Grafenauer obravnava predmet biografično, kar je za namen, katerega si je izbral, edino praktično. Najprej kratek, jasen uvod, potem se karakterizuje krog pisateljev, katerega obdeluje, omenja vplive, pod katerimi so stali in delovali, in medsebojne vezi, ki so bile merodajne za njihovo življenje. Potem pa opiše posamezne pisatelje, ki so spadali k dotičnemu krogu.

Knjiga je izšla iz peresa šolnika in je v prvi vrsti namenjena šoli in učeči se mladini. To se ji pozna na vsaki strani. Stavek je kratek, tehten kakor beseda profesorja. Gre se samo za to, da se nekaj pove in da se pove jasno in razumljivo. Z nekaterimi stavki vrže luč na dotično dobo, opiše razne zveze in vplive, potem pa gre dalje in prepusti čitatelja lastnemu razmišljanju, da si ustvari svojo sodbo. Nepotrebnih besed, ki bi samo otežavale čitanje in učenje, se povsod izogiblje. Želeli bi, da bi pod črto navajal vire in slovstvo, pa je menda iz praktičnih ozirov tudi to opustil.

Prijetno zadeva tudi stroga objektivnost pisateljeva. Vedno pove jasno in brez fraze svoje mnenje brez ozira na osebe in na vladajoča razmerja. Njegova objektivnost se razvidi zlasti iz odstavka, kjer opisuje boje Čopa in Prešerna s cenzuro in cenzorji.

V svoji sodbi je vsepovsod samostalen in dosleden. Marsikje nastopa zoper kakšno splošno razširjeno mnenje in je izpodbija. Vse svoje sodbe pa opira na tehtne razloge in dokaze.

S svojo „Zgodovino“ bo gospod profesor gotovo odpomogel davni potrebi in ustregel splošni želji. V korist dobri stvari želimo njegovemu delu mnogo in trajnega uspeha.

Dr. L. L.

Dr. F. Grivec, **Vzhodno cerkveno vprašanje**. — Ponatisk iz „Voditelja“. Maribor 1909. Str. IV + 40. Cena 1 K. — Dobi se pri pisatelju v Ljubljani, Semenišče; ves donesek je namenjen za misijone.

Jako veliko se je pri nas že pisalo o vzhodnem cerkvenem vprašanju in o uniji. Napaka pa je bila, da smo stvar jemali bolj s čuvstvom in s stališča narodnega navdušenja, kakor pa z razumom in z razsodkom. Slovenci prebivamo najbolj oddaljeno od drugih Slovanov in smo najbolj izpostavljeni zahodnemu, zlasti nemškemu in laškemu vplivu. Posledica tega je, da smo v slovanskih vprašanjih najmanj pristranski, ker se nas čisto nič ne dotikajo razna pereča vprašanja, ki razdvajajo druga slovanska plemena med sabo. Druga slaba posledica pa je, da vsled tega večkrat premalo poznamo razna vprašanja, ki globoko posegajo v usodo slovanskih narodov, in se preveč opiramo v naših sodbah na srce in domišljijo, ali pa preveč lahkomišljeno ponavljamo, kar smo našli v raznih tujih virih.

Z veseljem moramo torej pozdraviti vsako delo, ki se opira naravnost na prvotne vire slovanske in

tuje in nam pojasnjuje vzhodno cerkveno vprašanje z vso potrebno nepristranostjo, a tudi znanstveno, logično in jasno.

Razprava dr. Grivca razpada na tri dele: „Vzroki razkola“, „Poizkusi zedinjenja“ in „Sedanje stanje vzhodnega cerkvenega vprašanja in sedanje delo za zedinjenje“.

Prvi del se razvija v običajnem, znanem toku, ki je odkazan že od samega predmeta. Vendar je pisatelj vtaknil vanj nekaj čisto novih, deloma frapantnih misli. Zanimivo in za stvar važno je, kako je že v petem stoletju v Rimu propadlo znanje grškega jezika. Duhovita je tudi opazka, da je mnogo dogmatičnih razlik med nami in pravoslavnimi samo posledica drugačnega pojmovanja ene in iste dogme in drugačnega znanstvenega razvoja. Dalje se nam bizantinski cazaropapizem predstavlja tu v drugačni, naravnejši luči, kot se navadno smatra. Resnična je opazka, da je ob svojem času v zahodni Evropi vladal nič manjši bizantinizem. Lahko bi se pristavilo: ki je bil pa manj nevaren kakor grški. Tudi Focij in Barda stojita tu pred nami v čisto drugačni luči, kot ju včasih predstavljajo naši kompendiji. Ako ju gledamo v tej luči, nam postane grški verski razkol zgodovinsko razumljiv, drugače si pa nikakor ne moremo pojasniti, kako bi mogla človeka, kot zakotni intrigant in nečimernež Focij in pijanec in razuzdanec Barda (tako se ju na zahodu navadno karakterizuje) biti, ako že ne vzrok, pa vsaj povod tako velikega zgodovinskega pojava, kot je vzhodni verski razkol.

V drugem delu se navajajo resni poizkusi verske unije med vzhodom in zahodom. Unija je takorekoč rdeča nit, ki se vleče skozi vso cerkveno zgodovino Focijevih časov do današnjega dne. Z mislijo verskega zedinjenja so se pečali največji papeži in največji možje katoliške Cerkve. Toda vsak poizkus unije se je ponesrečil, dasiravno je našel tudi na vzhodu navdušenih in požrtvovalnih pristašev in privrženecv. Razni veliki možje vzhodne cerkve, kakor tudi grški vladarji, so iskreno želeli zedinjenja, toda so bili pre-slabi proti nerazsodni ljudski množici, kakor so tudi papeži bili pre-slabi proti malomarnosti katoliških knezov in voditeljev zahodnih narodov. Pozneje je padel „drugi Rim“ — Carigrad in nastopil je „tretji Rim“ — Moskva. Rusi, ki so bili v začetku proti katoličanom tako tolerantni in so bili samo od grških popov in menihov nevedé in nehoté zapeljani v razkol, so postali pozneje najbolj zavzeti nasprotniki zedinjenja. To je bil vpliv tristoletnega tatarskega jarma, ki je rusko cerkev popolnoma odrezal od zahoda.

V tretjem delu se navaja sedanje stanje vzhodnega cerkvenega vprašanja in sedanje delo za zedinjenje. Neumestno je izgovarjati se edino le na zakrknjenost razkolnikov, ampak glavne ovire zedinjenja leže bolj globoko. Zahodni narodi in vladarji so premalo podpirali idealno prizadevanje papežev. Verska mlačnost, ki je zavladala med katoličani, nas je še bolj odtujila od pravoslavnega vzhoda.

Potem našteva pisatelj podrobno sredstva in taktiko, ki bi se morala uporabljati pri zedinjevanju vzhodnih kristjanov z Rimom, in omenja društva, ki imajo namen, da podpirajo ta prizadevanja.

Knjižica prinaša jako mnogo tvarine iz prvih, najzanesljivejših virov. Jako bo rabljiva za predavatelje, ki hočejo po izobraževalnih društvi in drugod

govoriti o tem vprašanju. Zlasti sedaj, ko se med nami ustanavlja apostolstvo sv. Cirila in Metoda in se bo razvilo živahnejše gibanje za vzhodne naše ločene brate, bo ta knjižica marsikje dobro došla, bodisi v splošno informacijo, bodisi kot uvod v globokejšo študije. Dobi se v Katol. bukvarni.

Dr. Leop. Lénard.

Janez Trdina: **Zbrani spisi**, VI. knjiga. Bajke in povesti V. (Še nenatisnjene.) Cena broširana K 2:50, vezana K 3:50, po pošti 20 vinarjev več.

Vsebina šestega zvezka Trdinovih zbranih spisov je vzeta iz njegove še nenatisnjene rokopisne ostaline. Obsega torej večinoma spise, katerih pisatelj ali še ni dovolj obdelal, ali iz drugih vzrokov, dokler je bil še živ, ni pustil v javnost. Naravno, da so taki spisi navadno manjše literarne, zato pa večje literarnozgodovinske važnosti, ker nam bolj natančno odkrivajo notranje stanje in življenje pisatelja.

V tem zvezku se kaže Trdina z vsemi svojimi dobrimi in slabimi lastnostmi. Lep, klasičen jezik, živo opisovanje dolenjskih značajev, toplo sočuvstvovanje z ljudstvom, so njegove vrline. Škoduje mu pa, da je po svojem prepričanju hladen racionallec in neprenehoma vsiljuje svoje svetovne nazore dolenjskemu ljudstvu. Zlasti v tem zvezku se hudo kaže njegova tendencioznost, ki ga tudi ovira, da večkrat ne more zadeti pravega ljudskega tona. Tendencioznost se kaže tudi v drugih stvareh. Tako n. pr. pripoveduje Višnjan Lobé, kako se mu je na Ruskem godilo: — Ker je dal naprodaj nespodobne slike, ga je prijela policija. Sodnik ga je pestil kot „vrag izgubljeno dušo“, slednjič ga pa vendar izpustil, zato, ker je Kranjec. — Nikjer se policija za javno spodobnost tako malo ne briga, kot ravno na Ruskem, povprečni Rus ve pa o Slovencih približno toliko, kot Slovenec o Baskih. Tudi vse opisovanje Rusije je jako fantastično.

Vkljub nam nasprotnemu duhu, ki se često razodeva v Trdinovih spisih, bi njihovo čitanje vendar imelo v eni stvari dober vpliv: moglo bi pripomoči, da se naše mlajše slovstvo vrne k ljudstvu in prične zopet zajemati iz njegove duše. Pod tem ozirom želimo, da bi našel Trdina čitaljev in posnemalcev.

Dr. L. L.

Dr. Avguštin Stegenšek: **Konjiška dekanija**. Umetniški spomeniki lavantinske škofije. Drugi zvezek. Str. 300, s 75 nariski v tekstu in 94 slikami na tablicah. V Mariboru 1909. Založil pisatelj.

Za prvim zvezkom je nepričakovano hitro sledil drugi. Hitro, pravim, ker doba treh ali štirih let je malenkost za tako delo. Želimo le, da bi sledili še novi in da bi imeli kdaj vso našo slovensko domovino opisano na ta način. To bi bil spomenik „aere perennius“. To knjigo smemo prišteti med majhno število onih del, na katera smo lahko ponosni med sabo in se pokažemo med svetom. V naših časih, ko je tako malo zanimanja za resno in trudapolno znanstveno delo, ko so na dnevnem redu le črtice in podlistki in reliefi, moramo tako delo pozdraviti s podvojenim veseljem. Obenem se moramo z vso našo domovino zahvaliti možem, ki so materialno omogočili, da je izšlo to delo. Gospodu pisatelju naj bo pa za njegov trud in troške v plačilo zavest, da je s tem postavil lep spomenik domovini in potomcem. Zgodovina cerkvene umetnosti, slovenska zgodovina in

slovenska folklor so v enaki meri pridobile s to knjigo. Proučujmo naš narod, proučujmo, kar ima on v svoji preteklosti in v sedanjosti, na svoji zemlji in v svoji duši in s tem bomo tudi polagali temelj za njegov vsestranski napredek. *Dr. L. Lénard.*

Dalje je še izšlo v tem mesecu:

Planinske cvetke v podobah. 97 barvanih podob s slovenskimi, nemškimi in latinskimi imeni. Izdal in založil L. Schwentner.

Že poprej so izšli „Metulji“ in „Hrošči in žuželke“. Knjižica je rabna za turiste, pripravna za darilce otrokom, pa tudi drugim ljubiteljem prirode bi utegnili biti povšeči.

Večna molitev — molitvenik za častivce Svetega Rešnjega Telesa. Ta priljubljena knjiga je izšla novi obliki in z večjimi črkami. Vsebina se ni izpremenila nič, pač pa se je dodal pasijon ali trpljenje našega Gospoda. Vezava je lepa in trpežna. Vezana

z rdečo obrezo stane 3 krone. Dobi se v Katoliški bukvarni.

Primožič M.: **Poslednja volja.** V Gorici 1909. Tiskala „Goriška tiskarna“ A. Gabršček. Strani 30, cena 30 vinarjev.

Kukovič Fridr.: **Nekaj o pašnikih in pašniških zadrugah.** Na Dobrni 1909. Lastna založba. Tisk „Tiskarne sv. Cirila“.

Talijska 24. **Revček Andrejček.** Narodna igra s petjem v petih dejanjih. Drugi popravljeni natisk. „Goriška tiskarna“ A. Gabršček. Ureja Fran Govekar.

Josip Spillmann: **Prvič med Indijanci.** Ljubljana 1909. Spillmannove povesti 17. zvezek. Založila Katoliška bukvarna. Cena 60 vin., vezan 80 vin.

Anton Dokler: **Slovarček k izbranim Ovidijevim pesmim** Sedlmayerjeve izdaje. Založila Katoliška bukvarna 1909. Cena K 1'90.

Emil Zola: **Jacques Damur in Nais Micoulin.** Salonska knjižnica IX. Gorica. 1909.

Glasba.

Mešani in ženski zbori. Uglasbil Fran Ferjančič, založila Katoliška bukvarna, cena partituri K 3.—, vsak glas 50 v. V dobi verskih in političnih bojov se muze oglašajo redkokdaj; zato je dvakrat dobro došlo vsako izvirno umetnostno delo, bodisi na pesniškem ali glasbenem polju. Tako delo smo prejeli iz rok znanega skladatelja Frana Ferjančiča. Zbirka obsega pet mešanih in pet ženskih zborov in ima 43 strani. Mešani zbori so: 1. Pozdrav slovenskemu domu, 2. Tone solnce, tone, 3. Planinarica, 4. Pustni večer, 5. Solnce čez hribe gre. Ženski zbori: 6. Na morju, 7. Šivilja, 8. Plevice, 9. Rožmarin, 10. Lahko noč.

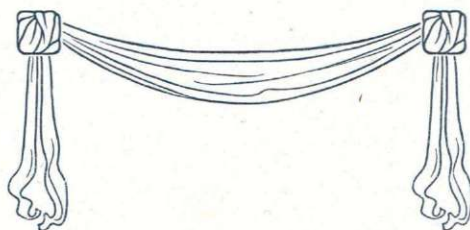
Iz vseh pesmi se zrcali ona skromna, nežna, čista in poštena duša, ki se zove Fran Ferjančič, ona čebelica, ki snuje na tihem in nam od časa do časa podaja sladkega medu. Skladatelj je izbral same dostojne pesmi, ki se smejo peti v vsaki družbi ne le brez škode, marveč v korist. Morda je v tej zadevi še preveč tenkosrčen, ker od samega rožmarina in lahkih noči tudi ne moremo pevati. Nočemo se spotikati nad brenčecim zborom št. 9, ne nad enoličnostjo daljših zborov. Dejstvo je, da so te pesmi globoko zamišljene, lepo dramatizirane, pravilno harmonizirane, prepletene z duhovitimi imitacijami, polne globokega čuvstvovanja. Nekatere so precej obsežne, zato tedaj še bolj porabne za koncerte naših društev.

Najlepša izmed vseh je pač „Tone solnce“, potem „Na morju“ in „Plevice“. Jako težavno je skladati pesmi, da so vsem všeč. Če skladaš preprosto, se ti očita banalnost, če zлагаš umetnostno, se ti reče, da ni za naše ljudstvo. Zdi se, da se je Ferjančič srečno izognil obeh skrajnosti, da nam je domačega duha podal v umetnostni obliki. To velja zlasti o narodnih pesmih (Planinarica, Solnce čez hribe gre, Rožmarin), katere je odičil z umetnostnim lepoticjem.

Ta krasna zbirka ne sme ostati mrtva. Naša dolžnost je, da povrnemo trud skladatelju, žrtve založniku s tem, da za vsako društvo, ki goji pesem, nabavimo ves material, proučavamo pesem za pesmijo in jo omilimo pevcem in slušateljem. Malokatera zbirka nudi toliko pristnega in dragocenega materiala. Prebiraje stran za stranjo vzkliknem radostno: To je napredek, to je prosveta, to je delo za narod!

P. H. Sattner.

„Bom šel na planince.“ Potpuri slov. nar. pesmi za tamburaški zbor, zložil Marko Bajuk. Cena 3 K. Založila Katoliška bukvarna. Izvečine splošno znane prijazne narodne pesmi so zbrane v živahen venec, ki bo tamburašem dobro došel. Vtis bi se povišal, če bi stala kaka pesem tudi na dominantni ali subdominantni, sedaj stoje vse na znani tamburaški toniki G-duru. Medigre so dosti srečno vpletene.

To in ono.

Drobne vesti. Dr. Alfred Rudolf, navdušeni bolgarofil, je začel v Kutni Gori na Češkem izdajati krasno publikacijo „Bulharsko slovom i obrazem“. Pri publikaciji sodelujejo češki in bolgarski pisatelji in umetniki. — Bolgarski filolog N. Gerov je začel l. 1894. izdajati velik bolgarski slovar „Rěčnik na blgarskija ezik“; a ni videl svojega dela dovršenega: l. 1896. je zbolel in po štirih letih umrl. Njegov namestnik T. Pančev je l. 1905. slovar dokončal in te dni je izdal peti del slovarja. Slovar je obširno delo, ima 2740 strani, tiskano je s šesterimi raznimi črkami in vsebuje 86.000 besedi, 32.000 izrekov kot primerov, 15.000 pregovorov,

RAMPOLLA

5975 citatov iz narodnih pesmi in 4300 razloženih idiotizmov bolgarskega jezika. S tem delom sta N. Gerov in T. Pančev jasno dokazala bogastvo bolgar. jezika. — V Požunu izhaja od Novega leta nov slovaški štirinajst-dnevnik „Slovenský Máj“. List je posvečen zabavi in pouku slovaškega ljudstva. — V Pragi je začel delovati „Spolek bibliofilů“. Namen društva je negovati ljubezen do lepih knjig in publikacij gledé na umetniško grafiko in opremo. Predsednik društva je profesor Fr. Táboorský. Društvo bo izdalo v decembru svojo prvo publikacijo. — Otakar Březina, znani češki pesnik-mistik je dovršil 13. septembra 40 let. Dovršivši študije na realki v Telči na Moravskem, se je posvetil učiteljskemu poklicu, študiju in meditaciji. Deluje v Jaroměřicah na Moravskem. Spisal je dozdej pesniške knjige: „Tajemné dálky“, „Svítání na západě“, „Větry od polů“, „Stavitele chrámu“, „Ruce“, „Hudba pramenů“. O pesniškem delu O. Březine je že izšla cela vrsta študij. Tudi „Katoliški Obzorník“ je prinesel temeljite študije.

Naše slike.

Parke (str. 296.) so po starorimski mitologiji boginje usode: Ena prede nit življenja, druga jo odmeri, tretja pa odstriže. Michelangelo jih je zamislil kot resne starikave žene. — Kip sv. Janeza Nepomučana, ki ga je izklesal Fr. Robba, je sedaj v cerkvi sv. Florijana v Ljubljani. Relief kaže prizor, kako svetnika mečejo v Vltavo. — Št. Janž na Dolenjskem je po novi železnici zvezan pri Trebnjem z dolenjsko železnico. Kraj je znan po svojem premogovniku. — Šolarji Hektorja Ximenesa (str. 309.) so izborna študija deških temperamentov. Živahnost in lenoba, dobrosrčnost in odločnost, veselost in krotkost, navihanost in odkritosrčnost — vse to je izraženo v raznih stopnjevanjih na teh obrazih. — Astrolog Seni je bil v velikih čislih pri slavnem vojskovodju Valenštajnu, premagavcu Švedov v tridesetletni vojni. Valenštajn je veroval, da je v zvezdah zapisana človeška usoda, in Seni mu jo je čital. Ko so zarotniki umorili Valenštajna, je ob njegovem truplu premišljeval zvezdoznanec skrivna pota usode. — Kozaki (str. 317.) so še napol nomadi. Koča je kozaku samo zavetišče proti vremenu, inače živi najrajši v prosti prirodi. — Nova pinakoteka v Vatikanu je bila slovesno otvorjena. Slike so bile prej shranjene v višjih nadstropjih vatikanskih in so bile občinstvu od rok. Zdaj je pa papež Pij X. dal pod biblioteko prirediti velikansko galerijo, v kateri so razstavljene slavne slike renesanških in poznejših umetnikov. — Velikanski daljnogled (str. 321.) so postavili na zvezdarni v Treptovu pri Berlinu. — Mašna obleka s slovan-skimi ornamentami (str. 322.) je last profesorja dr. Ivana Svetina. Vezle so mu jo učenke višje dekliske šole v Ljubljani. — V angleški armadi so ustanovili ženski samaritanski oddelek. Naša slika str. 327. nam kaže častnico samaritanko, ki se ji vojaška uniforma prav dobro podaje. — Kardinal Rampolla (str. 336.), pod Leonom XIII. državni kancelar, je zadnja leta živel mirno samo svojim študijam. Po reformi centralnih cerkvenih uradov ga je Pij X. poklical na čelo kongregaciji. — Velika železniška nesreča (str. 336.) se je pripetila pri Pesnici na Štajerskem. Dva vlaka sta trčila, več voz je bilo polomljenih. En potnik je bil takoj mrtev, več ranjenih.

ŽELEZNIŠKA NESREČA PRI PESNICI